

Inhoudstafel Omslag 59 Carl Theodor von der Pfalz

- 1 Tekst Carl Theodor von Sulzbach – Van kleine Drogenbossenaar tot grote Duitse keurvorst
- 2 Duitse tekst internet – Carl Theodor von Sulzbach
- 3 Sur l'origine belge (uccloise) de l'électeur palatin Charles Théodore
- 4 Foto Carl Theodor von Sulzbach
- 5 Fotokopie geboorteakte van Carl Theodor von Sulzbach

CARL THEODOR VON SULZBACH:
VAN KLEINE DROGENBOSSENAAR TOT GROTE DUITSE KEURVORST.

Carl Theodor von Sulzbach werd op 10 december 1724 geboren te Drogenbos als zoon van Hertog Johann Christian von Pfalz-Sulzbach en Maria Henrietta de la Tour d'Auvergne. Na het zeer vroege overlijden van zijn moeder werd hij opgenomen te Drogenbos bij zijn overgrootmoeder Maria Henrietta dal Caretto, weduwe van hertog Filips Karel (1663-1691), hertog van Arenberg. In 1733 stierf ook zijn vader. Daardoor werd hij niet alleen hertog van Sulzbach, maar ook erfprins van de Pfalz, want hij was de naaste mannelijke bloedverwant van zijn oom, Carl Philipp. Deze nam het achtjarige weeskind op aan zijn hof te Mannheim (Dl.) en schonk hem daar een heel speciale opvoeding. Dit behelsde vijf talen, literatuur, kunst, natuurwetenschappen en geschiedenis. Carl Theodor had ook grote muzikale aanleg. Hij speelde fluit en cello. Hij sloot zijn opleiding af met twee jaar studie aan de universiteiten van Leuven en Leiden.

Carl Philip verloofde zijn lievelingsnichtje Elisabeth-Augusta (1721-1794) reeds in haar kinderjaren (12 j.) met haar kozijn Carl Theodor. Dit gebeurde in 1733 toen Carl-Theodor amper 9 jaar oud was. In januari 1742 vond dan het huwelijk plaats in Mannheim in het kader van een groots Wittelsbachisch familiefeest. Op het einde van dit zelfde jaar stierf keurvorst Carl Philip.

De eerste jaren van het jonge paar waren gekenmerkt door spaarzaamheid. Langzamerhand nam de praal echter toe aan het hof. Weldra was de hofhouding een der bloeiendste van Europa. Kunsten en wetenschappen werden op grote schaal ondersteund. Met recht sprak men over het "Pfälzer Musenhof" (hofhouding der Muzen). Het orkest van Mannheim kende wereldfaam. Een academie voor tekenen en beeldhouwen werd in het leven geroepen, gevolgd door een academie voor wetenschappen en nog veel meer.

Van nature uit was Carl Theodor een erg in zichzelf gekeerde man en zeer melancholisch van aard. Hij hield van de eenzaamheid en kon urenlang alleen wandelen in zijn uitgestrekte domein. Zo is hij ooit eens overvallen en uitgeschud geweest door een roversbende.

Maar anderzids was Carl Theodor een gecultiveerd mens en sterk geïnteresseerd in de ideeën van de "Verlichting". Hij had veel relaties met de "sterke mannen" van zijn tijd. Bij het kiezen van zijn kunstenaars en architecten had hij een veel fijnere neus dan bij zijn keuze van zijn politieke raadgevers. De politieke toestand was toen verre van eenvoudig. Zijn politieke tegenspeler Friedrich II van Pruisen haalde weer de oude erfaanspraak op het hertogdom Jülich-Berg boven. Hij noemde Carl Theodor "het gelukszwijn", en als deze, na het uitsterven van deze tak, ook Beieren erfde, beklagde hij zich als volgt: "Dit bedenkelijk heerschap heeft

zonder slag of stoot meer land veroverd, als dit mij in drie oorlogen is gelukt, en daarvan is er één die zeven jaar geduurd heeft". Zijn Pfalzers waren Carl Theodor zeer dankbaar omdat hij tot 1792 aan alle oorlogen had kunnen ontsnappen.

Het huwelijk tussen Carl Theodor en de keurvorstin Elisabeth-Augusta was enkel in de beginjaren harmonisch. Als zij na 19 jaar eindelijk een zoon en erfgenaam ter wereld bracht, stierf deze reeds bij de geboorte. Enige tijd later trok de muzikaal begaafde en ontwikkelde keurvorstin zich terug in haar kasteel Oggersheim, van waaruit zij in 1792 naar Weinheim verdreven werd en daar stierf in 1794.

Na het uitsterven van de oudere Wittelsbach-linie op het einde van 1777, erfte Carl Theodor Beieren, met de verplichting om zijn residentie naar München te verplaatsen. Daar voelde hij zich niet thuis en begon onderhandelingen met het huis van Habsburg. Hij had de bedoeling om Beieren te ruilen voor de Oostenrijkse Nederlanden. De Duitse vorsten onder leiding van Pruisen, maar vooral zijn Beierse onderdanen, hebben deze plannen verijdeld. Daardoor werd Carl Theodor net geen "vorst der Belgen".

Nauwelijks een half jaar na de dood van de keurvorstin trouwde de grijze keurvorst met de aartshertogin Maria-Leopoldine van Habsburg-Este-Modena. Op 16 februari 1799 stierf de keurvorst aan een beroerte. Hij had 57 jaar geregeerd.

Het Kurfürstliches Residenzschloss in Mannheim, waarin Carl Theodor heel wat jaren van zijn leven doorgebracht had, werd tijdens de luchtbombardementen van W.O. II door brand zwaar beschadigd. Na de oorlog werd de restauratie vrij vlug aan-gepakt. Nu is het weer een prachtig paleis dat voor het grootste deel is ingenomen door de Universiteit van Mannheim.

Daniel De Lutter

[Zur Hauptseite](#)[Bestellmöglichkeiten](#)[Abkürzungsverzeichnis](#)[Bibliographische Angaben für das Zitieren](#)[Suche in den Texten des BBKL](#)[Infobriefe des aktuellen Jahres](#)

NEU: Unser E-News Service

Wir informieren Sie vierzehntägig über

Neuigkeiten und Änderungen per E-Mail.

<http://www.bautz.de/bbkl/aendern.html>

Helfen Sie uns, das BBKL aktuell zu halten!

Band III (1992) Spalten 1171-1176 Autor: Ingrid Münch

KARL THEODOR von Pfalz-Bayern, seit 1742 Kurfürst der Pfalz und seit 1777 auch Kurfürst von Bayern, * 11.12. 1724 auf Schloß Droogenbosch b. Brüssel als ältestes Kind des Pfalzgrafen Johann Christian v. Sulzbach und seiner Gemahlin Maria Anna Henriette de la Tour d'Auvergne, + 16.2. 1799 in Schloß Nymphenburg/München, bestattet in der Theatinerkirche (St. Cajetan) in München. - Ursprünglich nicht zur Thronfolge bestimmt, verbrachte K.Th. die ersten neun Jahre seines Lebens überwiegend in der Obhut seiner Urgroßmutter in Brüssel. Durch den frühen Tod seines Onkels wie auch seines Vaters zum Erben der Kurpfalz aufgerückt, ließ ihn sein Vormund, Kfst Karl Philipp von der Pfalz, 1734 nach Mannheim holen und ihn von Jesuiten sorgfältig für seine zukünftigen herrscherlichen Aufgaben erziehen. Zur Vervollständigung seiner Ausbildung wurde er zu einem 2-jährigen Studium der Rechts-Staats- und Geschichtswissenschaft an die Universitäten von Löwen und Leiden geschickt. Nach seiner Rückkehr 1741 vorzeitig für volljährig erklärt, konnte K. Th. durch die Regierungsübernahme in den ihm von seinen Eltern vererbten Ländern Sulzbach und Bergen-op-Zoom erste praktische Erfahrungen in der Regierungsarbeit sammeln. Dazu trat nun ergänzend der - von ihm zeitlebens nicht geschätzte - Militärdienst. 1742 heiratete er seine Kusine Elisabeth Auguste, älteste Enkelin des Kfst. Karl Philipp v. d. Pfalz. Als dieser Ende 1742 starb, trat K. Th. gut vorbereitet die Regierungsnachfolge an. Außenpolitisch dem von seinem Vorgänger eingeschlagenen frankophilen Kurs folgend, gelang es K. Th. durch vorsichtiges Lavieren zwischen den Mächten, die Pfalz weitgehend aus den Kriegshandlungen im Österreichischen Erbfolgekrieg wie auch im Siebenjährigen Krieg herauszuhalten und dem wirtschaftlich stark geschwächten Land zur dringend benötigten Ruhepause für eine Neuorientierung zu verhelfen. Die innenpolitischen Bemühungen K. Th.'s galten einer gründlichen Reform der Pfalz und der niederrhein. Besitzungen im Sinne des aufgeklärten Absolutismus. Sein Konzept umfaßte nicht nur Maßnahmen zur Hebung der wirtschaftlichen Leistungskraft des Landes, zur Verbesserung von Justiz und Verwaltung, zur Neuordnung des Sozialwesens, zur Abschaffung des Ämterkaufes, sondern ebenso die gezielte Förderung öffentlicher Bildungseinrichtungen, die staatliche Zusicherung des freien Religionsexercitium für die überwiegend protestantische Mehrheit seiner Untertanen und ein engagiertes großzügiges Mäzenatentum gegenüber Wissenschaft und Künsten. Dauernder Erfolg war nur

dem kulturpolitischen Teil dieses Reformprogramms beschieden, mit dessen Verwirklichung die bedeutendsten Leistungen K. Th.'s verbunden sind, u.a. Gründung der Mannheimer Akademie der Wissenschaften 1763 mit dem Gelehrten J. D. Schöppflin an der Spitze und Voltaire unter den Ehrenmitgliedern, die Einrichtung einer öffentlichen wissenschaftlichen Bibliothek und des Collegium Anatomico-Chirurgicum in Düsseldorf, Förderung der 1775 gegründeten »Deutschen Gesellschaft« für deutsche Sprache und Literatur, Neudotierung der Heidelberger Universität sowie erstmalig die Gründung eines deutschen Nationaltheaters in Mannheim. Alle Bereiche der bildenden Kunst profitierten von seinem fürstl.

Repräsentationsbedürfnis, das sich in prachtvollen Schloßbauten und Gartenanlagen (Schwetzingen, Mannheim, Benrath und Schloß Jägerhof b. Düsseldorf), einer intensiven eigenen Sammlungstätigkeit (Aufbau einer Hofbibliothek, Begründung eines Kupferstich- und Zeichnungskabinetts, eines Antikensaals, Erweiterung des Gemäldebestandes) und der Schaffung eines weithin berühmten Hoforchesters manifestierte und Mannheim zum Mittelpunkt einer glanzvollen Hofhaltung und, überregional zu einem der bedeutenderen kulturellen Zentren des 18. Jhs. aufstiegen ließ. - 1777 starb Kfst. Max III. Joseph von Bayern ohne direkten Erben, und K. Th. trat - entsprechend der für diesen Erbfall schon früher geschlossenen wittelsbachischen Hausverträge - nun auch die Regierungsnachfolge in Bayern an, mit München als neuer Residenz des gesamten niederrhein.-pfälz.-bayr.

Territorienkomplexes. Wie bereits vorher in der Pfalz, versuchte K. Th. in seinen ersten bayr. Regierungsjahren mit weitreichenden und umfassenden Reformen den Bedürfnissen des relativ rückständigen und hoch verschuldeten Landes gerecht zu werden und seine Entwicklung in zukunftsorientierte neue Bahnen zu lenken. Doch scheiterte die Realisierung vieler Maßnahmen am heftigen Widerstand der jeweils davon betroffenen Stände und zwang K. Th. zu Abstrichen und Kompromissen. Was dennoch an Erfolgen erreicht werden konnte, wie z.B. in der Landwirtschafts- und Zollpolitik, der Infrastruktur und Urbanistik, war durchaus beachtenswert und schuf vielfach die Voraussetzungen für die Gestaltung des modernen Bayerns unter K. Th.'s Nachfolger König Max I. Joseph. Große Verdienste erwarb sich K. Th. wiederum durch Förderung und Pflege von Wissenschaften - speziell der Kameralwissenschaft wie auch aller sonstigen praktischen Wissenszweige - und Künsten, die zu einem neuen Aufschwung des geistigen Lebens führten. In der Kirchenpolitik verfolgte er - beraten von K. v. Häffelin und dem Marchese T. Antici - einen eigenständigen Kurs, der die Ausweitung der Hoheitsrechte des Staates gegenüber der Kirche und deren Unterordnung unter den Staat zum Ziel hatte. Trotz vehementer Opposition des Pfälzisch-bayrischen Klerus konnte K. Th. mit Unterstützung der römischen Kurie und des ihm persönlich bekannten Papstes Pius VI (s.d.), der ihn 1782 in Anschluß an eine Reise zu Kaiser Joseph II (s.d.) nach Wien sogar in München besuchte, die wichtigsten Vorhaben durchsetzen: 1781 Gründung des Malteserordens bayr. Zunge, 1785 Errichtung einer Nuntiatur in München, 1789 Einrichtung eines eigenen Münchner Hofbistums. Weiterreichende, schon auf eine Teilsäkularisation hinauslaufende und ebenfalls mit päpstlicher Billigung erfolgte Maßnahmen waren die Aufhebung der Klöster Indersdorf und Osterhofen, die zweimalige Dezimation der Geistlichkeit und 1798 die, allerdings nicht konsequent durchgeführte, Einziehung des 7. Teils des gesamten bayr. Kirchenvermögens zur Kostendeckung der Kriegslasten. Eine von ihm auch schon geplante völlige Säkularisation des Klosterbesitzes wurde durch seinen Tod und die Koalitionskriege mit Frankreich verhindert. - Das letzte Jahrzehnt seiner Regierung war außenpolitisch durch die Auseinandersetzungen mit dem revolutionären Frankreich bestimmt. K. Th. versuchte zwar, durch neutrale Haltung seinen Herrschaftsbereich aus dem Kriegsgeschehen herauszuhalten, konnte aber nicht verhindern, daß sich die Kampfhandlungen auch auf Süddeutschland ausdehnten und die linksrheinischen pfälzischen

Besitzungen an Frankreich verloren gingen. Den Eintritt Pfalz-Bayerns in den 2. Koalitionskrieg 1799 auf Seiten Österreichs, Rußlands und Englands erlebte der Kfst. nicht mehr. - Die außerordentlich ungünstige Beurteilung, die K. Th. in der Geschichtsschreibung erfahren hat, gründete sich zu einem nicht geringen Teil auf seine charakterlichen wie auch menschlichen Schwächen und Unzulänglichkeiten, die seine offenkundigen Erfolge oftmals als vergleichsweise unbedeutend erscheinen ließen. Zu seinen hervorragendsten Eigenschaften gehörte das überaus generöse Engagement den Wissenschaften und Künsten gegenüber, in das er nicht nur die entsprechenden finanziellen Mittel mit einbrachte, sondern ebenso eigenes sensibles künstlerisches Empfinden und Verständnis, einen kultivierten Geschmack. Er war umfassend gebildet, hatte größere mathematische und sprachliche Kenntnisse und spielte ausgezeichnet Flöte. Die zunächst gute Ehe mit Elisabeth Auguste blieb kinderlos und führte später zur Entfremdung beider Ehegatten. Nach dem Tod der Kfstin 1794 heiratete K. Th. die 19-jährige österr. Erzherzogin Maria Leopoldine von Modena-Este in der - allerdings vergeblichen - Hoffnung auf legitime Nachkommenschaft. Fest im katholischen Glauben wurzelnd, suchte er diesen bei seinen Untertanen nach Kräften zu fördern, wobei er aber jede religiöse Verfolgung und Gewaltanwendung ablehnte. Seine »Toleranz« gegenüber den Protestanten war von strenger Rechtlichkeit bestimmt, doch blieben sie auch weiterhin benachteiligt durch ihre fast völlige Ausschließung von allen höheren Staatsämtern. K. Th. hatte sein Herrscheramt voll Dynamik, Aufgeschlossenheit und Reformfreude angetreten, ohne sich dabei auf Dauer mit starkem Willen und Durchsetzungsvermögen behaupten zu können. Im Laufe seiner langen Regierungszeit machte sich bei ihm eine zunehmende Resignation und politisches Desinteresse bemerkbar, das ihn in immer stärkere Abhängigkeit zu seinen Beratern brachte. Nach der Aufdeckung des Geheimbundes der Illuminaten 1784 steigerte sich K. Th. in maßlose Furcht vor Verschwörungen, Existenzangst und Mißtrauen hinein und leitete mit der übertriebenen Verfolgung der Mitglieder des Bundes sowie anderer reaktionärer Maßnahmen eine Phase ein, an deren Ende sich ein Klima der Stagnation, Korruption und Ineffizienz in allen Ebenen der Regierungsarbeit ausgebreitet hatte.

Lit.: Hermann Weber, Die Politik des Kurfürsten Karl Theodor von der Pfalz während des Österreichischen Erbfolgekrieges (1742-1748), 1956 (Bonner hist. Forschungen, Bd. 6); - Karl Otmar v. Aretin, Kurfürst Karl Theodor und das bayrische Tauschprojekt, in: ZBLG 25, 1962, 745 ff.; - Meinhard Olbrich, Die Politik des Kurfürsten Karl Theodor zwischen den Kriegen (1748-1756), 1966 (Bonner hist. Forschungen, Bd 27); - Ludwig Hammermayer, Das Ende des Alten Bayern. Die Zeit des Kurfürsten Max III. Joseph (1745-1777) und des Kurfürsten Karl Theodor (1777-1799), in: Handbuch der Bayerischen Geschichte (Hrsg. v. Max Spindler) II, 1969, 985 ff.; - Peter Volk, Peter Anton Verschaffelts Bildnisbüsten des Kurfürsten Karl Theodor von der Pfalz, in: Pantheon 31, 1973, 412 ff.; - Ders., Der Bildhauer Giuseppe Ceracchi und Kurfürst Karl Theodor, in: Pantheon 36, 1980, 68 ff.; - Stephan Pflicht, Kurfürst Carl Theodor von der Pfalz und seine Bedeutung für die Entwicklung des deutschen Theaters. Die Begründung des Mannheimer und des Münchner Nationaltheaters im Zusammenhang wittelsbachischer Kultur- und Bildungspolitik im Zeitalter der Aufklärung, 1976. (Rez. v. Ludwig Hüttel, in: ZBLG 42, 1979, 206 f.; v. Peter Fuchs, in: HZ 230, 1980, 186); - Peter Fuchs, Kurfürst Karl Theodor von Pfalzbayern (1724-1799), in: Pfälzer Lebensbilder (Hrsg. Kurt Baumann) 3, 1977, 65 ff.; - Gerhart Nebinger, Die Nachkommen des Kurfürsten Carl Theodor von der Pfalz und Bayern (Pfalzbayern), in: Blätter des Bayer. Landesvereins für Familienkunde, Jg. 42, 1979, 352 ff.; - Hans Schmidt, Die Politik des Kurfürsten Carl Theodor, in: Carl Theodor und Elisabeth Auguste. Höfische Kunst und Kultur

in der Kurpfalz. Ausstellung Heidelberg 1979, 9 ff.; - Henry A. Stavan, Voltaire und Kurfürst Karl Theodor, Freundschaft oder Opportunismus?, in: Voltaire und Deutschland. Quellen und Untersuchungen zur Rezeption der Franz. Aufklärung. Internat. Kolloquium der Uni Mannheim zum 200. Todestag Voltaires. Hrsg. v. Peter Brockmeier, Roland Desne, Jürgen Voss, 1979, 3 ff. (Rez. v. Heribert Raab, in: ZBLG 43, 1980, 270 f.; v. Ulrich Muhlack, in: HZ 235, 1982, 192 f.) - Hermann Bauer, Kunstanschauung und Kunstpflege in Bayern von Karl Theodor bis Ludwig I, in: (Hrsg. v. Hubert Glaser) Wittelsbach und Bayern. Ausstellung München 1980, Katalog Bd. III/1 Krone und Verfassung. König Max I Joseph und der neue Staat, 345 ff., s.a. III/2, besonders 12 f., 27 f.; - Dietmar Stutzer, Das Generalmandat von Kurfürst Karl Theodor zum bäuerlichen Besitzrecht vom 3.5. 1779. Eine Analyse seiner wirtschafts- und agrarpolitischen Ziele und seiner verfassungsrechtlichen Probleme, in: ZBLG 43, 1980, 355 ff.; - Jürgen Voss, Die Mannheimer Akademie als Zentrum kurpfälzischer Wissenschaftspflege im Zeitalter Karl Theodors. Der Antikensaal in der Mannheimer Zeichnungsakademie 1769-1803, Schriften d. Ges. der Freunde Mannheims und der ehem. Kurpfalz/Mannheimer Altertumsverein von 1859, Heft 17, 1984, 32 ff.; - Günter Ebersold, Rokoko, Reform und Revolution. Ein politisches Lebensbild des Kurfürsten Karl Theodor, 1985 (Rez. v. Hans Fenske, in: Pfälzer Heimat 36, 1985, 143.; v. Egon Johannes Greipl, in: ZBLG 49, 1986, 228f.); - Stefan Mörz, Kurfürst Karl Theodor - ein toleranter Herrscher? Katholischer Fürst in protestantischem Land, in: Pfälzer Heimat 37, 1986, 68 ff.; - Ders., Kurfürst Karl Theodor, Persönlichkeit und Regierungsweise. Die Pfälzer Zeit (1742-77), (Diss. Masch. Mainz) 1988; - Carl Theodor und Elisabeth Auguste. Höfische Kunst und Kultur in der Kurpfalz. Ausstellung Heidelberg 1979.; - Kurfürst Carl Theodor zu Pfalz, der Erbauer von Schloß Benrath. Ausst.Kat. des Stadtgeschichtl. Museums Düsseldorf 1979/ 80; - Zeichnungen aus der Sammlung des Kurfürsten Carl Theodor. Staatl. Graphische Sammlung München, Ausstellung 1983. - ADB XV, 250 ff.; - NDB XI, 252 ff.; - Biogr. Wb. z. dt. Gesch. II, 1435 f.; - LThK V, 1364 f; - Kosch, KD II, 2013 f.

Ingrid Münch

Literaturergänzung:

Der Pfälzer Apoll. Kurfürst Carl Theodor u.d. Antike an Rhein u. Neckar. Hrsg. von Max Kunze. Ruhpolding 2007.

Letzte Änderung: 07.01.2008

Sur l'origine belge (uccloise) de l'électeur palatin Charles Théodore,

fondateur et protecteur de la Société météorologique de Mannheim
(XVIIIe siècle).

Le personnage auquel nous consacrons cet article n'a pas contribué à l'évolution de la science météorologique d'une manière directe, par des travaux ou des recherches scientifiques, mais, en sa qualité de fondateur de la Société météorologique palatine, organisme dont le rôle fut brillant et mémorable dans l'histoire des observations atmosphériques, comme le dit Hellmann ⁽¹⁾, il mérite l'estime de ceux qui s'intéressent au progrès et à l'histoire de la science.

Dans la première partie de cette notice, nous établirons, chose généralement peu connue, que ce Mécène de la météorologie et aussi de l'astronomie est Belge, et, de plus, enfant d'Uccle, commune où se trouve aujourd'hui établi l'Observatoire royal de Belgique. Nous donnerons ensuite un court aperçu de l'œuvre météorologique de la Société palatine.

Le savant et regretté archiviste de Bruxelles, A. Wauters ⁽²⁾, et probablement d'autres historiens du pays, connurent l'origine belge du prince qui nous intéresse, mais aucun, pour autant que nous le sachions, n'a fait ressortir la protection et les encouragements qu'il accorda aux sciences, aux arts et aux lettres. Ce dernier point a été mis au jour par des auteurs allemands, qui, à l'exception d'Hellmann, paraissent avoir ignoré que leurs éloges s'adressaient à un Belge. L'origine uccloise de Charles Théodore, lequel, comme nous le verrons plus loin, faillit devenir souverain

(1) *Repertorium der deutschen Meteorologie*, S. 895; Leipzig, 1883.

(2) *Histoire des environs de Bruxelles*, vol. III, p. 587.

de Belgique, est établie par les deux actes de naissance et de baptême suivants, déposés aux archives de la commune d'Uccle ⁽¹⁾. Voici la copie exacte de ces pièces.

« 1724, 10 X^{bris}. *Baptisatus est sine ceremoniis filius legitimus anonimus Serenissimi Principis Christiani de Sulsbach etc. et Serenissimæ Principissæ Henria d'Auvergne, Marchionissa de Bergen op Zoem.* »

Il est à supposer que la rédaction de ce document fut trouvée trop sommaire, car le curé l'a biffée par une croix et a écrit en dessous la remarque suivante : « *Videatur procedens baptisatus folio sequenti in fine.* (Consulter pour le baptême précédent la page suivante à la fin du registre.)

La traduction de l'acte ci-dessus est :

1724, le 10 décembre, a été baptisé sans cérémonies le fils légitime anonyme du Sérénissime Prince Chrétien de Sulsbach etc. et de la Sérénissime Princesse Henriette d'Auvergne, Marquise de Bergen op Zoem.

Cet acte est le dernier inscrit dans la partie du registre consacrée aux baptêmes. Le procès-verbal qui le remplace se trouve sur une autre page et est conçu en ces termes :

« *Anno dni i jct. (Domini nostri J. C.) 10 X^{bris} in castro de Droogenbosch in lucem editus et per Reverendissimum dominum de Steenhault Abbatem Camberonensem ordinis Cisterciensis in Hannonia, ejusdem ordinis in Belgio vicarium generalem (C. consentiente pastore loci et sine nominis impositione et susceptoribus non adhibitis).*

Baptisatus est Serenissimus Princeps, filius primogenitus Serenissimi Principis Joannis Christiani, comitis Palatini Rheni, Principis de Sulsbach, ducis Bavaria, Marchionis de

(1) Nous remercions vivement M. le Bourgmestre L. VANDERKINDERE, membre de l'Académie, qui a bien voulu mettre à notre disposition les registres paroissiaux contenant les pièces en question.

Bergh op Zoem etc. et Serenissima Principissa Mariæ Henricæ, Comissa Palatina Rheni, Principissâ de Sulzbach, Ducissa Bavaria etc., nata Ducissa de Bouillon, Principissa de Auvergne, Marchionissa de Bergh op Zoom etc. conjugum, fuit prosentatus ad fontem baptismalem a Serenissimâ Dominâ Mariâ Henriâ, Ducissa de Arenbergh et de Aarschoot etc. nata marchionissâ de Grana etc.

(Registrum baptisatorum in Uccle sub R. D. M. Putzeys Pastore. Anno 1716 in septembris ad 1724 decembris.) "

Voici la traduction de ce texte (non exempt de certaines fautes de grammaire) :

Le 10 décembre de l'année de Notre Seigneur Jésus-Christ (1724) a été baptisé par le Très Révérend Monsieur de Steenhault, abbé de Cambron, de l'ordre de Cîteaux dans le Hainaut, vicaire général du même ordre en Belgique (avec le consentement du curé local et sans attribution de nom, et sans l'emploi de parrains) (1), un Sérénissime Prince, né au château de Droogenbosch, fils aîné du Sérénissime Prince Jean Chrétien, comte palatin du Rhin, prince de Sulzbach, duc de Bavière, marquis de Bergh op Zoom, etc., et de la Sérénissime Princesse Marie-Henriette, comtesse palatine du Rhin, princesse de Sulzbach, duchesse de Bavière, etc., née duchesse de Bouillon, princesse d'Auvergne, marquise de Bergh op Zoom, etc., conjoints. Il a été tenu sur les fonts baptismaux par la Sérénissime Dame Marie-Henriette, duchesse d'Arenberg et d'Aarschoot, etc., née marquise de Grana, etc.

(Registre des baptisés à Uccle sous le Révérend Monsieur M. Putzeys, curé. Année 1716 septembre à 1724 décembre.)

Ces textes, l'absence de parrains et la non désignation du nom de l'enfant montrent que le baptême fut effectué sans

(1) Au sens liturgique, le mot *susceptores* signifie parrain et marraine, mais ici il ne concerne que les parrains, car la marraine est la personne qui tient l'enfant sur les fonts.

cérémonial. Il est curieux de constater que le sacrement ne fut pas administré par le curé Putzeys, mais par un abbé noble spécialement convoqué à cet effet. Quant au baptême sans imposition de nom à l'enfant, il se pratique encore parfois, mais très rarement.

Nous ignorons pourquoi on a différé la dénomination de l'enfant. Le baptême eut lieu soit en la chapelle de Droogenbosch, alors succursale de l'église d'Uccle, soit en cette dernière. En 1724, Droogenbosch ne formait pas encore une commune et était une dépendance d'Uccle. Il en résulte que le fondateur de la Société météorologique palatine est Ucclois. Les indications suivantes, extraites de l'ouvrage précité de Wauters, compléteront la démonstration.

Disons d'abord que Droogenbosch (*Droog*, sec; *bosch*, bois, forêt) est une localité fort ancienne ayant jadis fait partie de la forêt de Soigne.

Dès le principe, dit Wauters, il formait un domaine appartenant à la famille de Berthout. L'échevinage s'y servait, en 1295, d'un sceau rond aux armes de cette famille avec la légende « S. Scabinae de Sicca Silva (1) ». Plus tard le château (pas celui où naquit le prince palatin) et ses dépendances formèrent un fief relevant de la seigneurie de Malines. Il passa successivement à la famille bruxelloise Hertewyck (XIIIe siècle), à André de Douvrin, puis à Adrien Dubois, chevalier et aide de chambre de Charles-Quint, et à sa femme Marguerite de la Forge. En 1500, la localité fut rangée parmi les villages de la chef-mairie d'Uccle. En décembre 1693 Droogenbosch comptait 124 habitants. Il resta la propriété de la famille Dubois jusqu'en 1717, année où Joseph Hyacinthe Dubois de Fiennes, major au service de la Hollande, vendit le patrimoine à la famille d'Arenberg. Droogenbosch fut érigé en commune en 1798. De temps immémorial il dépendait d'Uccle sous le rapport spirituel et la chapelle de Saint-Nicolas qui y est érigée formait autrefois une annexe à l'église d'Uccle.

(1) *Silva* = forêt; *sicca* = sèche.

Le curé d'Uccle y envoyait un prêtre les dimanches et jours de fête pour célébrer la messe.

« Ce domaine étant passé à la famille d'Arenberg, Marie-Henriette de Caretto y Grana [citée dans l'acte de naissance donné plus haut] veuve du duc Philippe-Charles-François d'Arenberg et fille du marquis de Grana, qui avait gouverné les Pays-Bas avec quelque gloire, fit élever une magnifique maison de plaisance entourée d'un beau parc près de l'ancien manoir de Droogenbosch. Cette dame était très considérée par ses richesses, ses vertus et sa conduite. Elle reçut chez elle sa fille, Marie-Anne, femme de François Eglon de la Tour d'Auvergne, dit le prince d'Auvergne, héritier par sa mère du marquisat de Bergh-op-Zoom et du comté de Walhain, lieutenant-général au service de la France, qui mourut à Douai en 1710 ne laissant d'autre postérité qu'une fille encore très jeune, Marie-Henriette.²

« La jeune veuve s'éprit d'un amour très vif pour un gentilhomme de rang inférieur appelé Mézy et qui était devenu son écuyer. Le cardinal de Bouillon, oncle du prince d'Auvergne, encouragea quelque peu cette liaison dans le but de déshonorer la princesse et d'obtenir la tutelle de son enfant. Il maria lui-même les amants dans la chapelle de l'hôtel d'Arenberg à Bruxelles, mais le fait fut connu. Mézy et sa femme durent quitter l'hôtel et se virent bientôt sans ressources, l'indigence éteignit leurs amours et ils se séparèrent. Le cardinal, accusé d'avoir compromis l'honneur de ses hôtes, se vit forcé d'abandonner la Belgique. La jeune mineure³ fut confiée à son aïeule¹, qui la maria, le 15 février 1722, à Jean-Christien, prince palatin de Sulzbach, mort en 1733. De ce mariage naquit, le 10 décembre 1724, le prince Charles-Théodore.⁴ Il passa sa première jeunesse à Droogenbosch auprès de son aïeule.⁴

« Celle-ci étant décédée à Droogenbosch le 22 février 1744, la famille d'Arenberg fit démolir la villa où naquit Charles-Théodore et l'ameublement fut transporté à Enghien. Il n'en est resté que le parc. Les bâtiments élevés par la duchesse occupaient la pelouse qui fait face à la grille d'entrée, ornée de deux pavillons qui existent encore. Du côté de l'église on voit encore les bâtiments à pignons crénelés de l'ancien château (').»

(1) Des parties.

Le parc fut acquis plus tard par M. Rey, qui y fit construire un magnifique château faisant face à la chaussée de Droogenbosch. Cette construction (habitée actuellement par M. Calmeyn) occupe l'emplacement de l'ancienne villa.

Charles-Théodore étudia successivement à Louvain ⁽¹⁾ et à Leyde, ce qui, à cette époque, était assez exceptionnel pour un gentilhomme.

Pour nous renseigner sur les phases ultérieures de son existence, nous avons consulté l'encyclopédie de Brockhaus ⁽²⁾.

« Son père était décédé à Sulzbach en 1733. Pendant la minorité du jeune prince, la principauté fut administrée par son tuteur et oncle, l'électeur palatin Charles-Philippe. A partir de 1741 il gouverna lui-même. Par son mariage avec sa cousine, fille du prince Charles-Philippe, il devint électeur palatin après la mort de son beau-père et hérita en outre des fiefs de Juliers et de Bergh. Lors de la guerre de succession autrichienne, il fit cause commune avec le duc de Bavière Charles-Albert, de la branche des Wittelsbach, et le roi de Prusse. Pendant la guerre de sept ans, ses troupes combattirent dans l'armée nationale contre Frédéric-le-Grand. Après la mort du duc Maximilien-Joseph (30 décembre 1777), dont il était l'héritier le plus proche, il hérita du duché de Bavière. Il se soumit aux exigences de l'empereur Joseph II et consentit à céder la basse Bavière à l'Autriche. Cette annexion ne se fit qu'en partie, grâce à l'intervention du duc palatin Charles des Deux-Ponts et du roi de Prusse Frédéric II. (C'est en 1785 que Charles-Théodore fut sur le point de devenir le souverain des Belges. Il avait en effet consenti à troquer la Bavière contre la Belgique, comme le lui avait proposé l'empereur Joseph II.) Cet échange fut empêché par la fondation d'une fédération des autres princes. Son attitude pendant les

(1) S'il a fréquenté l'Université de Louvain, il ne semble pas qu'il y ait suivi les cours d'une façon régulière, car nous n'avons pas rencontré son nom dans la liste des élèves (Bibliothèque royale, MS. 13701) immatriculés à cet établissement pendant la période 1734-1778.

(2) *Conversations-Lexikon*, Bd. X, S. 160; Leipzig, 1894.

guerres de la Révolution française fut équivoque, et produisit une impression fâcheuse en Allemagne. Il mourut subitement le 16 février 1799, à Munich, sans laisser de postérité. Ce fut l'électeur palatin Maximilien-Joseph des Deux-Ponts qui lui succéda et qui devint plus tard roi de Bavière. »

Comme beaucoup de puissants de ce monde, Charles-Théodore a été apprécié de manières fort différentes, et nous nous garderons de nous lancer sur ce point dans une discussion pour laquelle nous nous sentons du reste insuffisamment armé. Friedrich Traumüller (1) nous le dépeint comme un homme à idées avancées, d'une haute culture, honorant les sciences, les lettres et les arts, auxquels il ne cessa de s'intéresser, et éprouvant par contre de l'aversion pour les choses militaires : c'était, en somme, un pacifiste doublé d'un philosophe.

Brockhaus (2) le montre sous un aspect bien différent. Tout en ne contestant pas ses qualités intellectuelles et son rôle de Mécène, il le représente comme un être sensuel et dépensier, vivant avec des maîtresses arrogantes, accablant ses sujets d'impôts, intolérant à l'égard des protestants, fanatique, entièrement dominé par son confesseur Frank et les jésuites, aux mains desquels il confia l'Université de Heidelberg, qui, paraît-il, en périclita. Quoi qu'il en soit, il semble que Charles-Théodore, ayant perdu l'estime des Bava-rois, jugea bon, en 1788, de quitter Munich pour rétablir sa résidence à Mannheim.

Exposons maintenant, de façon succincte, ce que fut et ce que fit pour la météorologie la Société de Mannheim, à la création de laquelle le prince coopéra si puissamment. La plupart des renseignements que nous donnerons sur ce point ont été puisés, les uns dans le travail de Friedrich Traumüller cité précédemment, les autres dans G. Hellmann (*Reperto-*

(1) *Die Mannheimer meteorologische Gesellschaft*. Leipzig, 1885.

(2) *Loc. cit.*

rium der deutschen Meteorologie), ou dans le premier volume des *Ephémérides* de la Société en question (Mannheim, 1783).

A la fin du XVIe et au début du XVIIe siècle, les sciences exactes et naturelles prirent, dans la plupart des pays européens, un essor extraordinaire. C'est de cette époque que datent les premières observations météorologiques. Celles-ci, rares encore, s'effectuaient sans ordre ni méthode. Les instruments employés, notamment les thermomètres, étaient généralement défectueux ou munis de graduations hétérogènes. Pour faire disparaître ce chaos, il fallait se servir d'instruments comparables, et pour aboutir à des résultats positifs, les constatations devaient être synchroniques et s'effectuer en de nombreux endroits. Le météorologiste J.-H. Lambert avait exprimé ces *desiderata* dans un mémoire paru en 1771 (1), où il jeta les premières bases de l'organisation des observations systématiques et réellement scientifiques. L'idée conçue par Lambert reçut un commencement de réalisation en 1778, quand, sur les instances du professeur J.-L. Boeckmann, le margrave Charles-Frédéric de Bade consentit à fonder un institut météorologique badois avec un réseau comprenant 14 à 16 postes badois et 40 à 50 autres postes répartis dans les différentes parties de l'Allemagne. Ils étaient munis d'instruments fournis et vérifiés par la station centrale. Malheureusement, l'institution eut une existence éphémère et elle ne put faire paraître qu'un seul volume d'annales, consacré aux observations effectuées en 1779.

C'est après la disparition de l'Institut météorologique badois que l'électeur Charles-Théodore, déjà fondateur de plusieurs organismes scientifiques, littéraires et artistiques,

(1) *Exposé de quelques observations qu'on pourrait faire répandre du jour sur la météorologie* (Nouveaux Mémoires de l'Académie royale des sciences et belles-lettres, Berlin, 1771). S. Günther, dans une communication faite tout récemment à l'Académie des sciences de Munich, a établi que le susdit Lambert a fourni les premiers indices de la loi barique quand il écrivit, en 1765, que l'air se porte d'une aire de forte pression vers celle où le baromètre est le moins élevé.

se révéla comme protecteur de la météorologie. Sur les conseils de son chapelain Hemmer, homme possédant incontestablement le feu sacré de la météorologie, il annexa à l'Académie des sciences et belles-lettres de Mannheim une classe de météorologie sous le nom de Société météorologique palatine. Cette Académie, qu'il avait prise sous sa protection dès 1770, ne comprenait qu'une section de sciences historiques et une autre consacrée aux sciences physiques. Elle s'occupait spécialement de recherches historiques sur le Palatinat et sa dynastie, et recevait du prince un subside annuel de 6 000 florins. Pendant plusieurs années elle obtint en outre une subvention extraordinaire de 9 000 florins, destinée à former un fonds de réserve. Ses membres ordinaires étaient en majorité des fonctionnaires palatins. Ils choisissaient les membres extraordinaires sous l'approbation du prince. Il semble qu'on ne se montrait guère difficile pour le recrutement de ces derniers ; par contre, plusieurs hommes éminents du Palatinat en furent systématiquement écartés, parce que protestants. Voltaire, qui entretenait avec le prince électeur, pendant plusieurs années, une correspondance personnelle très suivie, en fut créé membre honoraire en 1764.

L'Académie, qui jouissait de plusieurs privilèges, tenait ses réunions dans le palais princier. Elle possédait un cabinet de physique, que le prince visitait presque journellement pour surveiller les expériences et y participer. Il s'était fait monter par Hemmer un cabinet de physique particulier dans sa résidence d'été de Schwetzingen et y travaillait fréquemment, éprouvant un véritable plaisir à expérimenter en présence des personnes de sa cour, qu'il initiait ainsi aux lois de la physique. Il y avait aussi fait construire un petit observatoire astronomique. Plus tard, sur les indications de son astronome le jésuite Christian Mayer, il en édifia à Mannheim (1777) un plus grand qui était muni d'instruments très perfectionnés pour l'époque. Cet obser-

vatoire exista jusqu'en 1880, année où il fut transféré à Carlsruhe; en ces derniers temps les instruments ont été transportés à Heidelberg.

Charles-Théodore contribua aussi puissamment à généraliser l'emploi du paratonnerre. Il affectionnait surtout celles des sciences naturelles dont les progrès peuvent accroître le bien-être matériel. C'est à ce sentiment qu'il obéit en fondant la Société palatine. En outre, un écrit de Toaldo paru à Berlin en 1771 et intitulé : *Météorologie pour l'Agriculture*, avait montré les liens étroits qui unissent l'importance des rendements agricoles à certains facteurs météorologiques.

La fondation et le but de la Société météorologique furent arrêtés dans un rescrit daté du 15 septembre 1780, et adressé de Munich par le ministre von Vieregg à l'Académie de Mannheim. Voici quelques passages de ce document ⁽¹⁾ :

« De toutes les sciences celles-là méritent une estime et une attention spéciales, qui, outre qu'elles nous apprennent les sages desseins du Créateur, exercent une influence particulière et immédiate sur la vie et les occupations journalières de l'homme. C'est pour cette raison que son Altesse le Prince électeur a accordé sa haute protection à la météorologie et a pris des dispositions pour que des observations quotidiennes et synchroniques soient effectuées en certains endroits des États princiers, de l'Europe et du monde entier au moyen d'instruments construits à ses frais. Pour atteindre ce but élevé et procurer à l'entreprise une autonomie indispensable, Son Altesse a décidé d'adjoindre à l'Académie de Mannheim une nouvelle section sous le nom de classe météorologique. »

Le rôle de la nouvelle institution est défini par les clauses

(1) Reproduit dans le tome I des Éphémérides de la Société palatine et dans l'ouvrage de Friedrich Traumüller.

suivantes : recruter des observateurs actifs dans toutes les localités ; se mettre en relation avec eux ; rechercher des instruments nouveaux, perfectionner ceux déjà connus, examiner des appareils projetés ou construits ; entretenir un échange de correspondances avec le monde entier ; indiquer aux observateurs les voies à suivre ; rassembler les observations, les publier en latin pour assurer leur diffusion, les accompagner de commentaires déduits de leur comparaison (*illustrandi commentationibus ex ipsa observationum comparatione natis*), en un mot, travailler tout ce qui concerne la science météorologique encore à son aurore.

On constatera que ces attributions (notamment les dernières) résument le programme idéalement conçu d'un véritable Institut météorologique international.

L'arrêté prévoit aussi la création d'un emploi de secrétaire pour la Société et décide que tous les observateurs seront considérés comme membres honoraires de l'Académie. Ceux-ci reçurent, en fait d'instruments, un baromètre, un thermomètre, un hygromètre et, dans certains cas, une boussole pour l'observation de la déclinaison magnétique. Quelques collaborateurs installèrent en outre à leurs frais une girouette, un électromètre, un pluviomètre et un évaporomètre (1).

Afin d'introduire de l'uniformité dans cette organisation, chaque observateur avait à sa disposition un exemplaire des instructions pour les observations, préparées par Hemmer, et des feuilles pour l'inscription des constatations.

La nouvelle institution entra en activité en 1781, avec un réseau de quatorze stations. La même année elle adressa

(1) Pour la description de ces appareils et les renseignements sur les autres éléments dont l'observation entra dans le programme de la Société de Mannheim, voir : tome Ier des Ephémérides de cette société ; TRAUMÜLLER, *loc. cit.* ; ou J. VINCENT, *Aperçu de l'histoire de la météorologie en Belgique*, 2e partie (ANNUAIRE MÉTÉOR. DE L'OBSERV. DE BELGIQUE pour 1902).

à trente corps savants, parmi lesquels l'Académie de Bruxelles, une circulaire pour les inviter à participer à l'œuvre entreprise. Cet appel reçut à peu près partout un accueil favorable. Les observations se poursuivirent jusqu'en 1792 et les résultats en sont consignés dans douze volumes annuels (dont le dernier parut en 1795), intitulés : *Ephemerides Societatis Meteorologicæ palatinæ*.

Le nombre des postes ayant fourni des observations s'élève à trente-neuf. En voici la liste :

Allemagne (14) : Andechs, Berlin, Düsseldorf, Erfurt, Göttingen, Peissenberg, Ingolstadt, Mannheim (station centrale avec musée météorologique), Munich, Ratisbonne, Sagan, Tegernsee, Würzburg, St-Zeno.

Autriche-Hongrie (2) : Buda-Pesth, Prague.

Suisse (2) : Genève, Saint-Gothard.

Italie (4) : Bologne, Chioggia, Padoue, Rome.

France (3) : Dijon, Marseille, La Rochelle.

Belgique et Hollande (4) : Bruxelles, Delft, La Haye, Middelbourg.

Russie (3) : Moscou, Psychmink (Oural), Saint-Petersbourg.

Pays scandinaves (4) : Edsberga et Spydberg (Norvège), Copenhague, Stockholm.

Hors de l'Europe : Godthaab (Groenland), Bradford et Cambridge (Amérique du Nord).

Le réseau s'étendait donc de l'Oural à l'Amérique du Nord, et du Groenland à la Méditerranée. Le Prince électeur et Hemmer auraient voulu l'élargir davantage.

Les données renfermées dans les douze volumes d'Annales de la Société constituaient encore pendant la première moitié du XIXe siècle la seule série d'observations exactes. Elles furent consultées par différents chercheurs, notamment par von Buch, Wahlenberg, Alexandre de Humboldt, Brandes (premières études sur les cartes synoptiques), Kämtz, Daniell, etc.

Ces volumes contiennent aussi quelques travaux sur des sujets spéciaux.

Hemmer, qui était la véritable cheville ouvrière de la Société palatine, mourut en 1790. Sa disparition provoqua le déclin graduel de l'œuvre. Le nombre de stations diminua peu à peu. La section de physique de l'Académie, également, entra rapidement dans une période de torpeur finale. La plupart de ses membres étaient vieux, non aiguillonnés par un chef actif et, l'âge aidant, ils finirent par considérer leur dignité d'académicien comme une simple sinécure. L'Académie manquait de forces jeunes et vives. Le Prince électeur lui-même ne témoignait plus le même enthousiasme. D'autre part, la situation financière était peu brillante.

C'est au moment où l'Académie traversait cette crise qu'éclatèrent les guerres de la Révolution française. Pendant le siège de Mannheim (1795) la bibliothèque et les archives furent remisées dans des locaux souterrains, les membres se dispersèrent, la partie du château où se tenaient les séances et le cabinet de physique devinrent la proie des flammes. Avant le siège, le prince avait ordonné d'emballer les instruments, et, en cas de danger, de les expédier à Mosbach ou de les mettre en sécurité ailleurs. Cet ordre n'avait pas été exécuté. L'annexion à la France des territoires situés sur la rive gauche du Rhin, où se trouvaient placés la plupart des fonds de l'Académie, empira encore la situation. Le gouvernement français s'engagea toutefois à ne pas confisquer les fonds destinés à des entreprises scientifiques. Malgré cette promesse, l'Académie ne revint plus à la vie et après la mort de Charles-Théodore elle se réunit une dernière fois. Un membre, Collini, prononça l'éloge funèbre du prince défunt, exposa les vicissitudes de la compagnie et adressa à l'électeur Maximilien-Joseph un appel suprême pour l'engager à continuer l'œuvre de son prédécesseur. Ce vœu ne fut pas exaucé, et

la ville de Mannheim ayant été incorporée dans le territoire badois, la Bavière refusa de restituer les fonds de l'Académie placés dans le Palatinat. Après ces événements l'institution fut définitivement dissoute.

Nous espérons avoir fait connaître par les lignes qui précèdent la vie de l'électeur palatin Charles-Théodore et ses efforts pour faire progresser la météorologie. On a pu constater qu'ils furent louables et que ce prince, à peu près inconnu dans notre pays, méritait d'être tiré de l'oubli, d'autant plus que son lieu de naissance est à peine à 3 kilomètres (vers l'ouest-sud-ouest) de l'emplacement actuel de l'Observatoire royal de Belgique.

E. VANDERLINDEN.

Revue climatologique mensuelle.

MAI 1906.

Mai 1906 a été extrêmement orageux. Bien rarement pareille fréquence de phénomènes électriques a été constatée à cette époque de l'année, et plus rarement encore ces phénomènes ont eu l'intensité qui les a caractérisés en mai dernier.

Presque partout on a noté au delà de 5 jours d'orage, et c'est la moitié orientale du pays qui a noté les nombres les plus élevés. A l'extrême ouest on a entendu le tonnerre moins souvent : deux ou trois fois seulement le long du littoral, et trois ou quatre fois dans la plaine maritime.

Nous indiquons ci-après toutes les stations qui ont renseigné 6 jours d'orage ou davantage.

Jours d'orage ou de tonnerre en mai 1906.

6 jours. . . Ypres, Somergem, Tournai, Lauquesaint (près d'Ath), Kerkom (près de Tirlemont), Burdinne, Vissoul, Longchamps (Waremmes), Turnhout, Ouffet (au sud de Nandrin), Sugny (à l'W. de Bouillon), Bernistap (Tavigny), Bourg-Léopold, Maeseyck.

CARL THEODOR VON SULZBACH

(° Drogenbos 25/02/1722 - + München 16/02/1799)

Karl Theodor's Aeltern und Geburt.

Der Herzog Johann Christian¹⁾ von Pfalz Sulzbach²⁾ war mit Maria Anna, einer Tochter des Herzogs Franz Egon de la Tour von Auvergne und dessen Gemahlin Maria Anna, einzigen Tochter des Herzogs von Aremberg und Arschot, Erbin von Berg op Zoom, vermählt. Sie war im November 1708 geboren, und am 15. Februar 1722 mit Johann Christian vermählt worden, dem sie am 11. December 1724 in der Nacht zwischen 11 und 12 Uhr zu Drogenbusch, einem unweit Brüssel in den österreichischen Niederlanden gelegenen, und der verwittibten Herzogin von Aremberg, Maria Henriette, gehörigen Schlosse, einen Prinzen gebär, dessen Taufpathen Kaiser Karl IV., Churfürst Karl Philipp von der Pfalz, und sein Ahnherr (Großvater) Herzog Theodor von Sulzbach gewesen sind, von denen der neugeborne Prinz in der heiligen Taufe die Namen Karl Philipp Theodor erhalten hat.

Kurfürst von Bayern [Bearbeiten]

Bereits am 22. September 1766 unterzeichneten Karl Theodor und Kurfürst Max III. Joseph von Bayern eine Erbverbrüderungs-Erneuerung, in der erstmals Bayern und Pfalz als unteilbarer Gesamtbesitz behandelt wurden. Als 1777 der bayerische Kurfürst starb, trat Karl Theodor seine Nachfolge an und wurde damit „Herr der sieben Länder“. Er verlegte 1778, wie im Vertrag vorgesehen, seine Residenz von Mannheim nach München. Auch seine landfremden pfälzischen Räte brachte er mit. Der neue Doppelstaat wurde gemeinhin Pfalz-Bayern genannt. Da Kaiser Joseph II. Niederbayern und die Oberpfalz für Österreich beanspruchte, war Karl Theodor bereit, im Tausch gegen Vorderösterreich auf diese Landesteile zu verzichten. Dies führte jedoch zum Eingreifen Friedrichs II. von Preußen. Im Bayerischen Erbfolgekrieg verlor Karl Theodor 1779 im Frieden von Teschen das Innviertel an Österreich und erhielt dafür die Anerkennung der Rechtmäßigkeit seiner Erbfolge. Am 26. April 1782 empfing er Papst Pius VI. in München.

Danach versuchte er, ganz Bayern gegen die Österreichischen Niederlande zu tauschen, was ihn bei der Bevölkerung unbeliebt machte. In Verhandlungen mit dem Kaiser hoffte er auf ein eigenes mittel- und niederrheinisches Königreich Burgund, doch scheiterten auch diese Pläne am Widerstand Friedrichs II., der 1785 den Fürstenbund mobilisierte und so das Tauschgeschäft verhinderte.

Anders als in der Pfalz war Karl Theodor daher in Bayern unbeliebt. Er umgab sich nur mit Pfälzern und interessierte sich lange Zeit wenig für bayerische Angelegenheiten. Erst nach dem Scheitern der Tauschpläne wurde seine Regierung in Bayern bedeutsam. 1784 verbot er alle Vereinigungen, die ohne ausdrückliche landesherrliche Erlaubnis gegründet worden waren. 1785 wurde dieses Verbot durch ein Edikt erneuert, in dem namentlich die Illuminaten und die Freimaurer als „landesverräterisch“ und „religionsfeindlich“ genannt wurden. Graf Rumford wurde zum Adjutanten und Kammerherrn ernannt und reformierte das Militär- und das Staatswesen, welches bis dahin von Ämterkauf und Ämtervererbung geprägt worden war.

1788 verlegte Karl Theodor im Streit mit dem Münchner Rat die Residenz nach Mannheim. Obwohl der Kurfürst bereits im darauffolgenden Jahr nach München zurückkehrte, kam es am 21. Mai 1791 zu einem neuen Eklat. Der Rat der Stadt wurde gezwungen, in der Maxburg vor einem Bildnis Karl Theodors Abbitte zu leisten.

Karl Theodors Maßnahmen hatten ihre Schwerpunkte in den Bereichen Kunst, Wissenschaft, Wohlfahrt und Bildung. In London nahm er 1788 die Warwick Street Church unter seinen persönlichen Schutz, um den dortigen katholischen Bischöfen und Gläubigen eine Ausübungsmöglichkeit für ihre Religion zu sichern. Bis zu seinem Lebensende ließ er überdies jährlich 1500 Pfund für die Kirche anweisen und stiftete 1794 einen wertvollen Altaraufsatz mit vergoldetem Tabernakel.^[4]

Nach der Französischen Revolution von 1789 und dem Verlust seiner Stammlande verschärfte er den Kampf gegen die Illuminaten. Die letzten Jahre seiner Regierungszeit waren von Überwachung und obrigkeitstaatlichem Druck bestimmt.

Auf seine Initiative hin entstand in München unter anderem auch der Englische Garten. An seinen Namen erinnern heute noch das Karlstor und der Karlsplatz (Stachus).

Im 75. Lebensjahr stehend, starb der Kurfürst am 16. Februar 1799 an den Folgen eines vier Tage zuvor erlittenen Schlaganfalls. Er wurde später in der Theatinerkirche zu München beigesetzt; sein Herz wurde getrennt beisetzt und befindet sich in der Gradenkapelle.

Schloss Jäg

„Kr
Kü
Da
Bie
No
ein
unr
Br
rel
ein
Sta
im
pal
Va
Ed

Inhoudstafel Omslag 112 Families De Sutter, Van Den Bogaerd en Cammue

- 1 Artikel Cultuurraad brengt hulde aan familie De Sutter
- 2 Foto's familie Van Den Bogaerd
- 3 Overlijdensprentje van Jean Baptiste Van Den Bogaerd
- 4 3 foto's vertrek Jeanne Cammue naar Malawi
- 5 Viering M.E. De Sutter 10 jaar schepen

WAREN HEEL VERDIENSTELIJK VOOR DROGENBOS

Cultuurraad brengt hulde aan familie De Sutter

07/12/2014 om 18:14 door hugodeville

DROGENBOS - Wie sinds enkele of vele jaren in Drogenbos woont, kent de naam De Sutter. En omdat de cultuurraad vond dat verdienstelijke mensen eens mogen in de bloemen gezet te worden, werd gedacht aan twee verdienstelijke Drogenbossenaren.

Daniel De Sutter kwam in 1957 in Drogenbos wonen als een jonge vader samen met zijn echtgenote en 6 kinderen. Ondanks zijn drukke familie- en beroepsleven in de toenmalige spaarkas, wilde hij niet aan de kant blijven staan in de gemeente. Hij ontpopte zich als een goed organisator van de fancy-fair van de parochie in het patronaat in 1959 (wie kent dat nog ?) om nieuwe stoelen voor de kerk te kopen.

Daarna als gedreven organisator om geld in te zamelen voor het Centrum, de nieuwe ontmoetingsplaats voor de gemeenschap van Drogenbos. En zo ging het maar verder. Tientallen jaren lang over oudercomité van de Chiro, verantwoordelijke van de catechese in de parochie, 11 11, bouwer van gemeenschap in de gemeente, voorzitter van Ziekenzorg, om tenslotte de laatste decennia vooral bezig te zijn met het erfgoed van de gemeente in Sicca Silva.

In tientallen artikels beschreef hij het verleden van zijn gemeente en parochie, elke week was zijn tekstje over Drogenbos in het parochieblad het eerste wat vele mensen lazen. En zo vloog de tijd voorbij. Ook zijn vrouw Anna werd in de hulde betrokken.

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan, ook Marie-Elise, de zus van Daniel, was gebeten door dezelfde gedrevenheid om zich in te zetten voor de gemeenschap. Zij koos een andere weg. Privé om voor haar ouders en haar zus Rosa te zorgen , in het openbare leven voor de politiek als middel om niet aan de zijlijn te blijven staan.

Gemeenteraadslid, schepen, OCMW, alle stadia van de politiek die konden helpen om van de gemeente Drogenbos een betere leefwereld te maken heeft zij doorlopen. Maar naast dat alles bleef en blijft zij ook trouw aan haar doel : mensen helpen. Dikwijls in stilte na het vele werk, maar efficiënt. Steeds was en bleef zij bereikbaar voor de mensen van Drogenbos. Niet uit eigenbelang, niet om stemmen te ronselen of te vergaren maar omdat zij wilde en nog wil helpen. Daarom ook besliste de Cultuurraad van Drogenbos dat een oorkonde werd gegeven aan Marie-Elise en Daniel De Sutter. Zoals op de oorkonde staat : 'voor een leven vol toewijding aan de gemeenschap van Drogenbos en alle socio-culturele verenigingen, voor het vele belangrijke maar vooral belangeloze werk'.

DE FAMILIE VAN DEN BOGAARD

De familie woonde op een boerderij in de Emile Pathéstraat nr 27 te Drogenbos.

La Famille habitait une ferme, Rue Emile Pathé nr 27 à Drogenbos.

A: Michel Van De Bogaaard (vader)

° Budel(Nederland) op 01/03/1863

+ te Drogenbos in 1925

x met

B: Johanna Govers(moeder)

° Drogenbos 30/10/1868

+ Drogenbos 02/12/1939

HUN KINDEREN

1. CATHERINE

° Anderlecht 18/01/1890

+ Drogenbos 05/02/1920

x met Pierre Herremans

2. **HENDRIK**

° **Anderlecht 10/05/1892**

+ **Drogenbos 31/01/1956**

x met Josephina Vandersmissen

3. MARIE ANTONIA

° Drogenbos 27/12/1894

+ Drogenbos 25/04/1944

x met Francis Bogaerts

4. ANTOON

° Drogenbos 02/10/1896

+ Drogenbos 03/10/1949

x met Isabelle Serfranckx

5. JAN MICHEL

° Drogenbos 06/04/1899

+ Drogenbos 19/11/1958

x met Maria Vandenbossche

6. **JAN BAPTIST**

° **Drogenbos 31/01/1903**

+ **Drogenbos 11/11/1918**

Hendrik Van Den Bogaard

Michel Van Den Bogaard

Catherine VDBogaard

Marie A

Johanna Govers

X

Jan Baptist

Jan Michel

toon

Hendrik Van den Bogard
geb. Amsterd. 10/5/1892
+ Drogenbos 31/1/1956
Begraven te Drogenbos - oudstrijden

Hendrik Vanden Bogaard overleden 14/18

gehuwd Josephina Vandersmissen

geb. 28/5/1898 + 23/6/1951

Incidentenwinkel Langerstraat 153 Drogenbos.

2 dochters

1) Jeanne Vanden Bogaard

geh. Jean Dammans

Garage Langerstraat 153

2) Mariette Vanden Bogaard

geh. René Spilleers

Kerkstraat Drogenbos.

Vanden Broegard.

Hendrik

Antoon

Jan (michel)

Jan Baptist

Jan

Hendrik

Antoon

Vanden Bogaard.

C4

C3

Huwelijksfoto nr.

Francis Bogardus geh. Antonica Vanden Boggaard
 geb. 13/2/1896 + 28/5/1984 Inwoners 27/11/1894 - + 25/4/1944
 Sterrenkroon 126 Vahel Stelle
 oudstijder 14/18 (invaliden) wonende toen rue En. Poth 27 (400) ?

Antoon Vanden Bogaard
geb. Drogenbos 2/10/1896
+ Brussel 3/10/1949

moet was bij het leger

Foto - van ± 1917/1918

van Grote Palle 27 (later 400) op de boerderij

A. Jan Michel Vanden Bogaard (michel den Hollander)
geh. Budel (Holland) 1/3/1863 + te Drogenbos 1925
woude Eric Emile Pothé 27 (febru 400) Drogenbos (Landbouwer)
gehuwd met B

B Johanna Govers

Drogenbos geh. 30/10/1868 + Drogenbos 2/12/1939
Kinderen

1) Cathérine Vande Bogaard
geh. Anderlecht 18/1/1890 + te Drogenbos 5/2/1920
gehuwd Pierre Henneaux.

2) Kendrik Vanden Bogaard
geh. Anderlecht 10/5/1892 + Drogenbos 31/1/1956
geh. Vindersminnen Josephina geh. 1898 + Drogenbos 1951

3) mine Antonie Vanden Bogaard
geh. Drogenbos ~~27/12/1894~~ + Drogenbos 25/1/1944
27/12/1894
geh. Francien Bogaards geh. 13/2/1896 + 27/5/1984

4) Anthon Vanden Bogaard
geh. Drogenbos 2/10/1896 + 3/10/1949
geh. Godelle Seifrenckx

5) Jan Michel Vanden Bogaard ^{Eric Emile Pothé 400}
geh. Drogenbos 6/4/1899 + Drogenbos 19/11/1958
geh. Maria Vanden Bogaard 9/12/1902 + 30/8/1990
(Landbouwer Verkeerder)

Jan Batist Vanden Bogaard
geh. Drogenbos 31/1/1903
+ " 11 November 1918
Slachtoffer oorlog 14/18
(handgruward)
om het teken gekomen door het weeg
geven van gemaak door het weeg
~~Archiever~~ suite soldaten.

1° Obj L → R.

- Michel Van der Bogard.
- x - J.B. Van der Bogard
- Bakha Gouci

2° Obj

- Jan Michel Van der Bogard
- Marie Antoinia Van der Bogard.
- Catherine Van der Bogard.
- Antoon Van der Bogard.

1. Joanna Govers

o 30/10/1868.

+ 2/12/1939.

x Michel Vander Bogard.
(andus J.B).

1er ay.

2. Monica Govers

E.2. Haute Virginie

o 20/3/1861

+ 17/12/1932.

3. Hendrik Govers

Budel o 20/5/1838

+ 26/12/1915.

x Catharina Colbers

o 20/01/1833

+ 14/9/1892.

4. Maria Catharina Bogaert

o 20/06/1877

+ o 19/11/1875

x Willem Govers o 26/11/1935.
kinden Jean en Marie Kustalter.

2er ay : 1.

2.

3. Pieter Govers o 20/4/1870

+ 20/8/1931

Jeanne

Guillaume

x Catharina Bellemans

4

5

6

7

JAN LOECKS

geh. 2/2/1899 + 31/3/1957
geh. Emerentia Götine Meyvis

Bid voor de ziel van zaliger

Jan-Baptist VAN DEN BOGAARD

geboren te Droogenbosch, den 31 Januari 1903
en er overleden

als slachtoffer des oorlogs, den 11 November 1918.

Bid voor de ziel van zaliger

Jan-Baptist VAN DEN BOGAARD

geboren te Droogenbosch, den 31 Januari 1903
en er overleden
als slachtoffer des oorlogs, den 11 November 1918.

Jan deed, naar 't voorbeeld van 't Goddelijk Kind,
Aanhoudend vooruitgang in wijsheid en deugd,
Hij schonk aan zijn ouders de zaligste vreugd,
En werd ook van harte geliefkoosd, bemind.
Hij was zoo zachtmoedig en vreedzaam gezind !
Zijn minzaam karakter haarde ieder geneugt,
Hij strekte tot voorbeeld der dartele jeugd,
En elk van zijn makkers aanzag hem als vriend.
Dien schat van een jongen, dat kostbaar kleimoed,
Ontruikt ge aan de liefde der ouders, o doo!!
Deschepping herleeft, en dien knaap doet gillerven !
Waarom zoo hardvochtig gehandeld en suond ? —
o Menschen denkt na, en gij zult me vergeven :
Ik wilde in Gods Eten hem eeuwig doen leven ! —

Beminde Oudeis en Bloedverwanten, ik heb u niet
verlaten, ik ben u maar vooraf gegaan ; wij zullen
daar elkaar eens weerzien waar niemand onze
vreugde zal storen. — Dappere Broeder, vaarwel,
ik mocht u hier niet terugzien ; het noodlot rakte
me onverwachts weg, doch in den Hemel vinden
we elkander terug.

R. I. P.

DANKBETUIGINGEN.

DRUKK. P. ROOSENS, RUISBROEK.

afreis naar Malawi
Jeanne Cammde

Lekenapostolaat 1965

Afreis naar Malawi

Jeanne Cammue

1965

Fineau - Jeanne Cammue

Miselen Eugène Kestemont

gedacht "halke" Tarkinoe"

Afris naar Malawi

Jeanné Cammus

Lekenaportolaat 1965

Un échevin dévoué à sa commune

(5)

Active sur le plan communal depuis près de 10 ans, Marie-Elise De Sutter conjugue les échevinats et se tient à la disposition de la population

Pressentie pour s'inscrire sur la liste du bourgmestre à l'occasion de l'année de la femme (1975), Marie-Elise De Sutter apporte une touche féminine au collège drogenboisais et l'exemple d'un mandat bien rempli. Sous son impulsion, la vie culturelle et associative de la commune ont pris un coup de jeune. A la tête de l'échevinat de la population, des affaires sociales et culturelles, ainsi que du tourisme Madame de Schepen ne laisse les affaires communales que pour se lancer dans la confection d'un beau bouquet !

C'est à la ligue des femmes catholiques flamandes que Marie-Elise De Sutter entame sa vie publique. Appellée à en assumer la présidence, elle quittera son Roelers natal pour Bruxelles et Drogenbos ensuite. « C'est incroyable comme je me suis vite intégrée à Drogenbos où je suis arrivée en 1967. Venant de Flandre, c'est plus facile de s'intégrer à Bruxelles que l'inverse. Pour des raisons diverses, mes frères et mes sœurs m'ont suivis si bien qu'il y a maintenant une partie de ma famille en Flandre et l'autre à Drogenbos ou à Bruxelles »

Secrétaire de direction de formation, elle confirme rapidement sa vocation sociale notamment en accédant en 1976,

date de sa première élection au poste de conseiller communal et du CPAS. En fin de législature, elle accède d'ailleurs à la présidence du centre public d'aide sociale. Son entrée en politique a coïncidé avec l'année de la femme, quel rôle peuvent jouer les femmes en politique ? « Je pense qu'elles jouent un rôle très important. En tous cas, je me sens très bien dans cette fonction. Le fait d'être la seule femme au collège me permet de voir les choses d'un autre point de vue. Souvent des petites choses mais qui ont leur importance. Par exemple, dans le cadre de mon échevinat de l'état civil, j'ai été frappée par la manière dont on déposait les cercueils. Il y avait quelque chose qui n'allait pas. De ces petites choses qu'une femme remarque. Et c'est la même chose pour les mariages. Je crois aussi que l'on s'adresse facilement à une femme. Les gens font souvent appel à moi même pour des dossiers qui ne me concernent pas directement. »

Si les femmes jouent un tel rôle en politique, pourquoi leur accès à la vie publique est-il si difficile ? « Je crois tout simplement que les femmes ne s'y intéressent pas ou en tous cas, elles ne s'y intéressent que quand elles en ont besoin. Il est vrai que cela peut être très lourd. Surtout dans une commune aussi petite que la nôtre. Dès que l'on organise quelque chose, il faut mettre la main à la

pâte. Et des journées comme la Saint-Nicolas des enfants ou le Noël des personnes âgées, on les terminent sur les genoux ! »

Malgré cette fatigue, Marie-Elise De Sutter se consacre volontiers à son prochain en veillant au bon déroulement des activités culturelles ou sociales. « L'échevinat de la culture me réclame évidemment beaucoup d'énergie car même si l'on est pas impliqué directement dans la réalisation d'un projet, il faut quand même être présent dans les commissions. C'est le cas du musée Félix de Boeck. J'ai participé à toutes les négociations avec le ministre de la culture flamande Monsieur Weckx. » S'occuper de culture dans une commune de la taille de Drogenbos ne nécessite pas uniquement beaucoup d'énergie, l'imagination doit aussi être au rendez-vous. « C'est vrai que ce n'est pas difficile d'organiser quelque chose une fois. Ce qui l'est plus ce de trouver de nouvelles idées. Pourtant, nous y arrivons. Cela fait quatre ans que nous participons à la Journée du Patrimoine. Drogenbos est la seule commune à faciliter à se joindre à cette grande journée, c'est pourtant la plus petite. Nous travaillons actuellement à la réalisation d'un recueil de cartes postales anciennes. Et nous avons bien sûr déjà entamer la préparation de la prochaine Journée du Patrimoine. » Le thème de cette journée sera paraît très lumineux mais patience...

A y regarder de plus près, les activités de Madame l'Echevin de la culture et des affaires sociales tournent autour de deux pôles. Celui des aînés qui bénéficient à Drogenbos d'un centre d'accueil où ils peuvent se restaurer et surtout se rencontrer et celui des petits. Originalité de la commune. On y sacrifie à la fête du Roefel. Une fête qui doit son nom à au verbe néerlandais roefellen qui signifie « fureter dans un endroit normalement interdit » et qui consiste à faire ce que d'habitude on ne fait pas. Un beau programme qui a déjà permis aux enfants de la localité d'escalader la tour de l'Eglise, de visiter un cabinet médical ou l'atelier d'un boulanger qui-fait-encore-son-pain...

Quant aux associations de la commune, elles suivent leur petit bonhomme de chemin. Madame De Sutter n'a pas son pareil pour repérer d'un coup d'oeil celle des 22 associations locales qui manque à l'appel sur un document. « Dans toutes nos associations, tout le monde est le bien venu. Et la vie associative est très intense, il y a un nombre impressionnant de kermesses ! » Finalement, ce genre d'échevinat ne laisse que peu de loisirs. « C'est vrai qu'on a jamais fini pourtant dès que j'ai deux minutes, je fais des bouquets. C'est mon hobby. » Ne vous étonnez pas si lors d'une manifestation à Drogenbos, vous découvrez une salle décorée de jolis bouquets Madame l'Echevin sera passée par là...

Loisirs fleuris pour Madame l'échevin. (Photo F. Hellinckx)

(5)

Inhoudstafel Omslag 25 Henri Joseph Rey

- 1 Doodsbrief Henri-Joseph Rey
- 2 Fotokopie van foto Mw Rey-Buntinckx en zoon (A4 formaat)
- 3 2 fotokopies A4 Foto fabriek Rey in Ruisbroek
- 4 Doodsbrief van Louis Calmeyn echtgenoot van Flore Rey
- 5 Doodsbrief van Flore Rey
- 6 Kleine foto op karton van Henri Joseph Rey
- 7 Tekstbundel Henri Joseph Rey ou l'incarnation du parfait parvenu (blz 331 tot 346)
- 8 In memoriam van H Rey Ainé (ongeveer 1870) (herkomst onbekend)
- 9 Nota's over Henri Joseph Rey door DDS
- 10 Notas Arenberg – Rey – Calmeyn (3 families – 1 domein)
- 11 Notas Henri Joseph Rey (aanvullend bij brochure Europese invloeden)

Monsieur LOUIS CALMEYN-REY ; Monsieur et Madame GEORGES CALMEYN ; Monsieur et Madame ADILE DE TERSCHUEREN ; Monsieur HENRI CALMEYN ; Mademoiselle JEANNE CALMEYN ; Messieurs FRÉDÉRIC, PAUL, ROBERT et PIERRE CALMEYN ; Monsieur LOUIS DE TERSCHUEREN ; Mademoiselle GHISLAINE DE TERSCHUEREN ont la profonde douleur de vous faire part de la perte cruelle qu'ils viennent d'éprouver en la personne de

MONSIEUR

Henri-Joseph REY

OFFICIER DE L'ORDRE DE LÉOPOLD

leur beau-frère, oncle et grand'oncle, né à Bruxelles le 12 mars 1832 et pieusement décédé à Menton (France), le mercredi 12 avril 1893, muni des secours de Notre Mère la Sainte Eglise.

Le service funèbre, suivi de l'inhumation au cimetière de Laeken, dans le caveau de famille, sera célébré le mercredi 19 avril, en l'église de Saint-Jacques-sur-Caudenberg, à 11 heures.

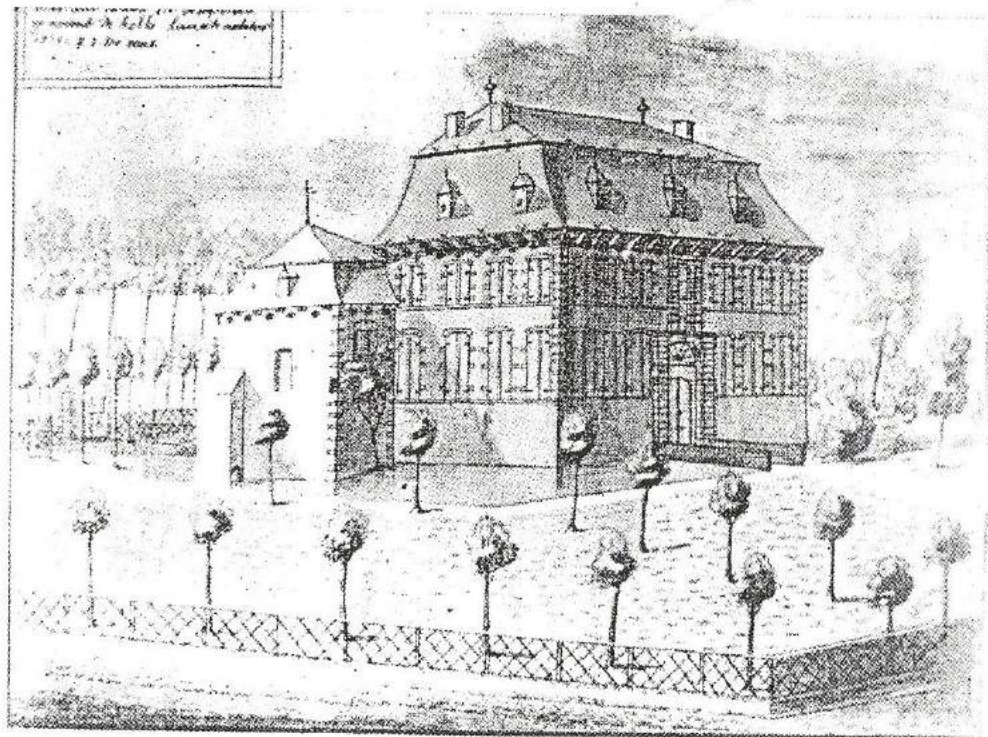
On se réunira Avenue des Arts, 59, à 10 1/2 heures

PRIEZ POUR LUI.

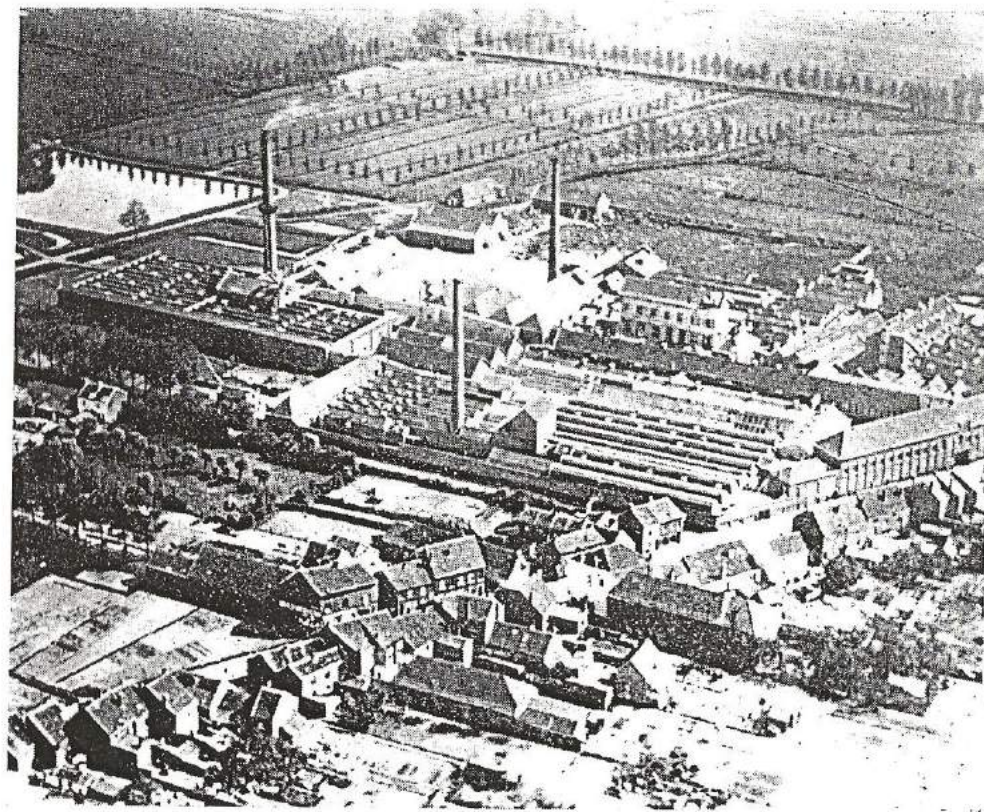
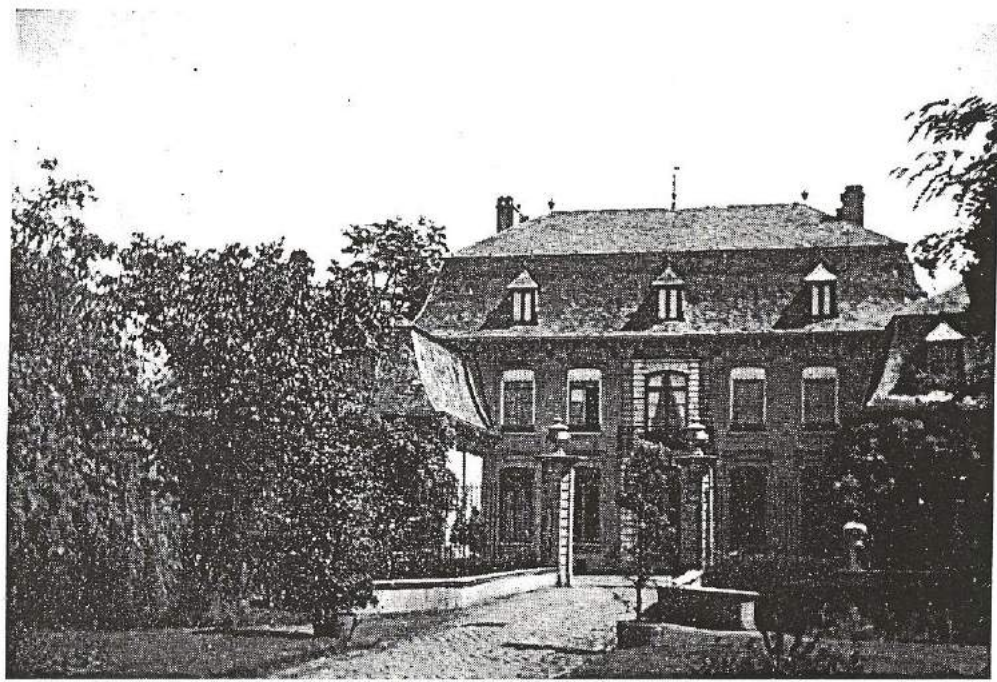
R. I. P.

Bruxelles, le 12 Avril 1893.

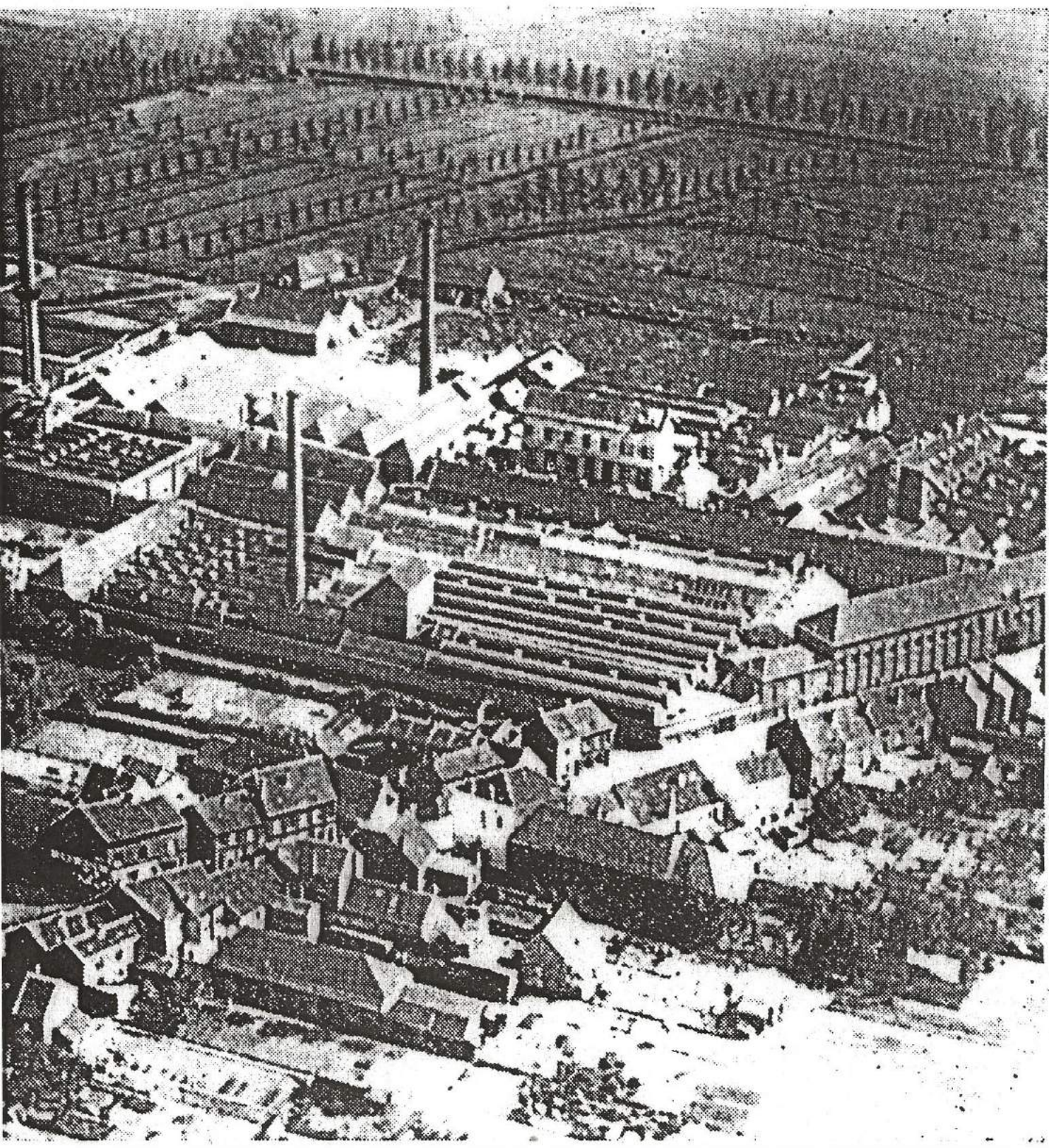

„Dit is het ersten castiel van Mavrouw de Ostis tot Ruysbroeck genoemd de helle lansch achter” — 1733 F.I. De rons. (*Prentenkabinet Brussel.*)

Blanchiment et Tissage Mécanique, Ruysbroeck — Sté Ame Rey Ainé.

fils de Joseph (1780 - 1838) & Amélie Portier^{2. Br.}

Monsieur et Madame GEORGES CALMEYN; Monsieur ADILE MULLE DE TERSCHUEREN et Madame ADILE MULLE DE TERSCHUEREN, née CALMEYN; Monsieur et Madame HENRI CALMEYN.

Mademoiselle JEANNE CALMEYN; Monsieur FRÉDÉRIC CALMEYN; Monsieur PAUL CALMEYN; Monsieur ROBERT CALMEYN; Monsieur PIERRE CALMEYN; Mademoiselle ANDRÉE CALMEYN; Monsieur JACQUES CALMEYN.

Monsieur LOUIS MULLE DE TERSCHUEREN; Mademoiselle GHISLAINE MULLE DE TERSCHUEREN.

Madame PIERRE CALMEYN; Madame SANCHEZ DE AGUILAR, née CALMEYN.

Ont l'honneur de vous faire part de la perte cruelle qu'ils viennent d'éprouver en la personne de

MONSIEUR

**LOUIS-PIERRE-CHARLES-JOSEPH
CALMEYN**

Veuf de Dame Flore REY

COMMANDEUR DE L'ORDRE DE SAINT-GRÉGOIRE-LE-GRAND

leur père, beau-père, grand-père, frère et beau-frère, né à Bruxelles le 6 mars 1826, y pieusement décédé le 6 janvier 1909, muni de tous les Sacraments de Notre-Mère la Sainte-Eglise.

Le Service funèbre, suivi de l'Inhumation dans le caveau de la famille, au cimetière de Laeken, sera célébré le lundi 11 janvier, à 11 heures, en l'église de Notre-Dame des Victoires, au Sablon.

Réunion à la maison mortuaire, boulevard de Waterloo, 28, à 10 1/4 heures.

ILS RECOMMANDENT SON AME A VOS PRIÈRES

Prière de n'envoyer ni fleurs ni couronnes.

Bruxelles, le 6 janvier 1909.

Brux. — Imp. Coosemans, rue Bodenbroeck. 3.

5

M

Monsieur LOUIS CALMEYN, Monsieur GEORGES CALMEYN, Mademoiselle LOUISE CALMEYN, Monsieur HENRI CALMEYN, Monsieur ANDRÉ CALMEYN, Monsieur HENRI REY, Madame Veuve CALMEYN-BORTIER ont la douleur de vous faire part de la perte prématurée qu'ils viennent d'éprouver en la personne de

Dame LOUIS CALMEYN

née FLORE REY,

leur Épouse, Mère, Sœur et Belle-Fille, décédée le 15 Juillet 1880, à la Panne, près Furnes, à l'âge de 45 ans, munie des Sacrements de Notre Mère la Sainte Église.

Le Service funèbre, corps présent, sera célébré en l'Église de Saint-Boniface à Ixelles, le Mardi 20 Juillet 1880, à dix heures.

L'Inhumation aura lieu dans le caveau de la famille, au Cimetière de Laeken.

ILS LA RECOMMANDENT A VOS PRIÈRES.

Bruxelles, le 17 Juillet 1880.

HENRI-JOSEPH REY OU L'INCARNATION DU PARFAIT PARVENU

« Je ne suis pas baron du tout, je suis tout simplement charbonnier. »

Nicolas Warocqué (1838)

D'une part le château de Beersel, de l'autre celui de Drogenbos. Et pour relier les deux, les pittoresques méandres de la Senne qui constituent aujourd'hui la fameuse « Zennewandeling ». Tous les amoureux de la marche et du Pajottenland connaissent cette belle promenade qui relie Beersel au domaine de la famille du bourgmestre de Drogenbos, Jean Calmeyn. Un domaine hérité, en 1893, par l'arrière-grand-père de ce dernier, d'un des Belges les plus fastueux de son temps : Henri-Joseph Rey (1832-1893). Un grand bras-seur d'affaires qui a profité d'une belle promotion socio-écono-mique en faisant fortune dans l'industrie du lin¹.

Une fortune quelque peu ostentatoire puisqu'il était membre du « Club des seize Belges » payant au siècle dernier le plus d'impôts sur les signes extérieurs de richesse².

Le mercredi 12 avril 1893, l'industrie linière est en deuil. Le châ-te-lain de Drogenbos, Henri-Joseph Rey qui villégiaturait sur la Côte d'Azur, s'est éteint à Menton à l'âge de 61 ans « des suites d'un mal qui l'a emporté rapidement³ ». Ainsi prend fin la vie d'Henri-Joseph Rey⁴.

« L'industrie linière vient de faire une grande perte », lit-on dans la presse⁵. Il faut dire que dans le sillage de son père, qualifié à l'époque

1 L'arrière-grand-père de l'actuel bourgmestre de Drogenbos, Louis Calmeyn (1826-1909) avait épousé en 1857, Flore Rey (1834-1880) la sœur d'Henri-Joseph (1832-1893).

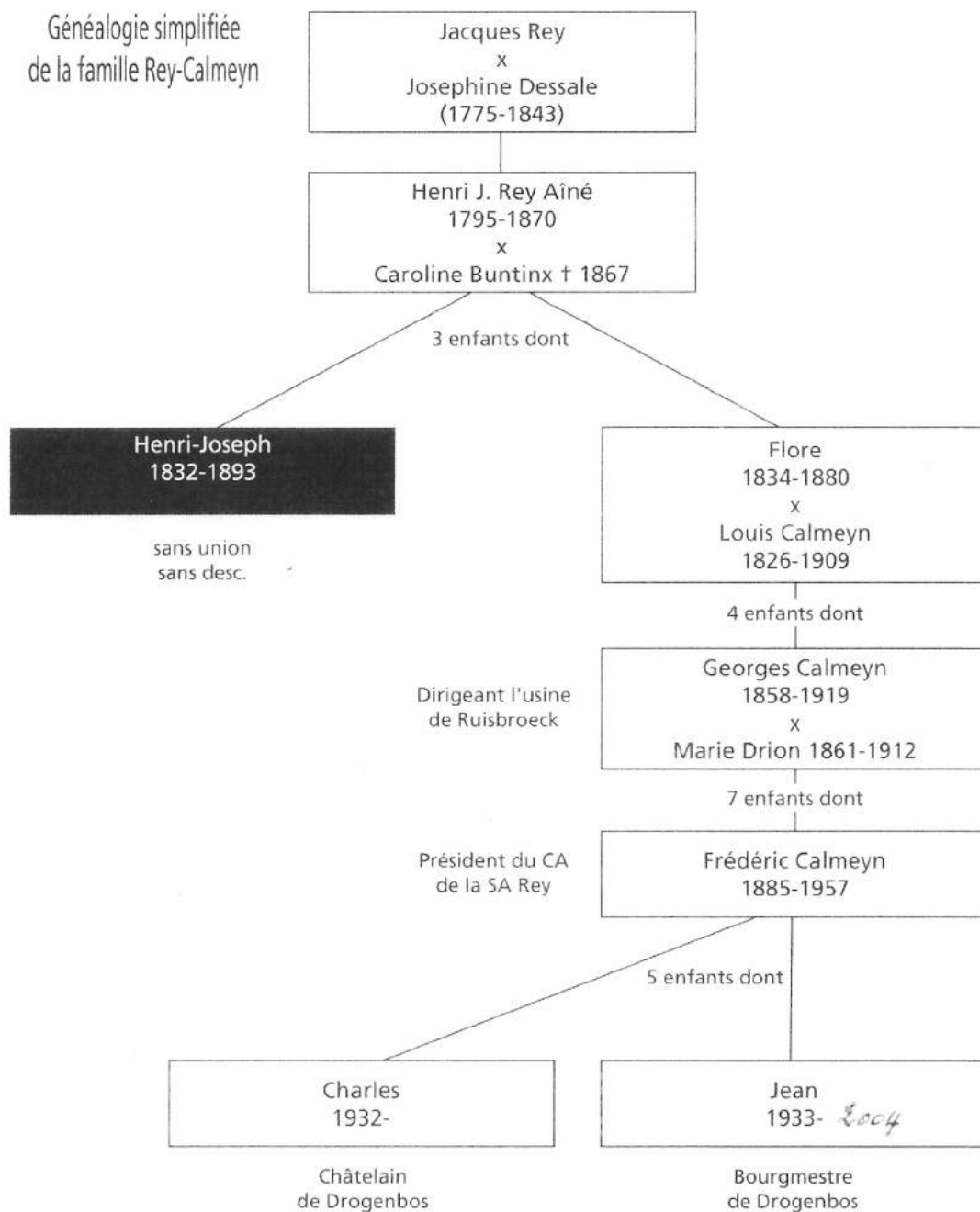
2 Jean Stengers, *Index des éligibles au Sénat, op. cit.* : la CP en 1886 est de 2 260 F.

3 *L'Indépendance Belge*, 16 avril 1893.

4 Jean Stengers, *Index des éligibles..., op. cit.*, p. 39.

5 *L'Indépendance Belge*, 16 avril 1893.

Généalogie simplifiée
de la famille Rey-Calmeyn

Rey Aîné, le père d'Henri-Joseph Rey, savait juste lire et écrire. Cela ne l'empêche pas de faire une fortune considérable dans l'industrie linière. Photo Paul Joachim

« d'un des premiers industriels du pays », il avait fait de cette industrie une des plus modernes du continent européen. À sa mort en 1893, il dirigeait plusieurs usines dont l'une à Ruisbroek qui occupait pas moins de 1000 ouvriers. La famille Rey avait réussi à s'inscrire dans la foulée du *take off* de la première révolution industrielle liée au secteur de l'industrie cotonnière.

Ses funérailles furent impressionnantes. La place Royale vit défiler un nombre inhabituel d'attelages et de voitures de grand luxe, de messieurs en gibus et de dames en grande toilette de deuil, pour dire adieu à ce fils d'industriel. Quant aux ouvriers, ils brillaient par leur absence. Il faut dire qu'ils avaient d'autres préoccupations que celles de parader à l'enterrement d'un « suppôt du grand capital ». Aujourd'hui encore, on a peine à imaginer le fossé qui sépare ces deux mondes. Le contraste est saisissant.

D'un côté, c'est l'opulence la plus absolue, de l'autre, la misère la plus incommensurable. L'enquête de 1840 sur l'industrie linière avait déjà révélé un état de misère absolu⁶. Cinquante ans plus tard, rien ne semble avoir changé. L'enquête de 1886 sur les conditions socio-économiques des travailleurs, instituée à la demande du gouvernement, dévoile sous un jour cru la pénible situation de la classe laborieuse. Travail des enfants de 5, 6 ans dans l'industrie textile, durée de travail de 13 et 14 heures, nourriture en quantité insuffisante. Bref l'enquête de 1886 montre clairement que l'existence de l'ouvrier industriel belge en ce temps-là est caractérisée par des conditions de vie et de travail inhumaines⁷.

Entre l'ouvrier et le patron, un violent contraste!

Il y a des maisons où on ne trouve pas de lit, ce sont des feuilles d'arbres... On se chauffe avec le bois qu'on ramasse ou qu'on vole... Les soins hygiéniques les plus nécessaires sont négligés. La malpropreté est poussée à un point dont on ne peut se faire une idée et dont il n'existe guère d'exemple chez l'homme. Cette dégoûtante saleté se voit non seulement sur les vêtements en haillons de ces malheureux, mais aussi sur tout ce qui les entoure... La paille qui leur sert de couche et sur laquelle s'étendent pêle-mêle : l'aïeul, le père, la mère,

6 G. Jacquemyns, *Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)*, Bruxelles, 1928, p. 226.

7 Luc Denys, « L'Enquête de 1886 en Belgique », *Revue du Nord*, t. LVI, n° 222, juillet-septembre 1974, pp. 433-436.

le frère et la sœur nubiles et les enfants à la mamelle, cette paille ressemble plus à un tas de fumier qu'à un lit destiné à recevoir l'homme à l'heure du repos... Autour de ce bouge où toute la famille se couche sur le sol nu, gisent les animaux domestiques... dont les émanations infectent l'atmosphère. Enfin, ces misérables chaumières sont, sans exception, entourées d'un bournier où l'on dépose les ordures qui proviennent de tout ce qui vit dans ces hideuses retraites...

Rey Aîné aurait été le premier à tisser des fils mécaniques en Belgique

Henri-Joseph était d'abord et avant tout le « fils de papa ». Et quel papa ! Son père, Rey Aîné (1795-1870), fut un industriel hors du commun. Une figure emblématique, véritable incarnation des valeurs méritocratiques. Bref un « homme nouveau », un « parvenu », riche seulement de son intelligence, de son énergie et de sa hardiesse, dans un siècle qui autorisait désormais l'ascension des plus méritants. C'est l'époque où il n'est plus besoin de privilège pour arriver à la fortune. Et le moins que l'on puisse dire, c'est que Rey Aîné - qui savait juste lire et écrire - ait su en tirer parti.

Car l'homme fut avant tout un innovateur. Un capitaliste nouveau style. Son titre de gloire, expliquent tous ses biographes, aurait été d'avoir fait tisser pour la première fois mécaniquement des fils en Belgique. Il aurait été le premier à mettre ces nouveaux procédés en application sur une grande échelle dans sa nouvelle usine de Lendelede (West-Vlaanderen) ainsi que dans sa filature gantoise pourvue de 8 000 broches. En 1838, Rey Aîné fut l'un des fondateurs de l'Association nationale pour le progrès de l'industrie linière (1838-1844)⁸.

Une médaille d'or à l'exposition universelle de Paris en 1867

L'histoire de la réussite de cette famille commence comme dans un roman. Jacques, le père de Rey Aîné, languedocien d'Agde, était

⁸ Il faisait partie du comité directeur. Le but primitif avoué de l'association était d'assurer le progrès de l'industrie linière et non de combattre à outrance l'industrie nouvelle. Pourtant, dès 1839, le titre primitif de l'association ne répondait plus au but réel que se proposaient les marchands. En novembre 1839, l'association modifiait son titre et s'appela désormais : Association nationale pour la conservation et le progrès de l'ancienne industrie linière. G. Jacquemyns, *Histoire de la crise...*, op. cit., p. 108.

dragon dans les armées de la République. Blessé en 1794 à la bataille de Fleurus, il avait été recueilli et soigné par une famille de Braine-le-Comte. Et comme dans les meilleurs romans, il ne tarda pas à épouser la fille unique de ses hôtes⁹. Trois fils devaient naître de cette union. Outre Rey Aîné, notons la naissance en 1801 à Braine-le-Comte de Victor Narcisse Rey qui devint banquier et qui résidait à Bruxelles (rue de la Montagne, n° 75)¹⁰.

Gérard Bavay nous apprend que la famille Rey occupe à Braine-le-Comte une vaste maison édifiée dans le courant du siècle précédent sous le nom de « Maison Samson ». Cette maison existe encore et abrite le home Damien tout récemment encore home Dominique Pire. La maison Rey était un vaste immeuble à double corps, avec remise à voiture, écuries et grand jardin. Cette propriété se situe en bordure de l'ancien grand vivier de Braine et jouxte un quartier dans lequel plusieurs entreprises profitant de la proximité de la Brainette s'implantent dès le début du XIXe siècle (filature sur le site de l'ancien couvent des Recollectines et papeteries Catala)¹¹.

Dès 1804, Jacques Rey établit une petite filature. Rey Aîné, âgé de neuf ans, y fut aussitôt occupé au rude labeur de l'atelier. À cette époque, il n'était pas rare de voir des enfants travailler dans les ateliers dès l'âge de 5 ou 6 ans. Les sources évoquent même de véritables bagnes d'apprentis-tisserands de 10 à 15 ans.

Bientôt Jacques Rey (le grand-père de notre sociétaire) se lança dans le commerce de toile, et Rey Aîné y fit ses premières armes. N'oublions pas qu'en ces temps-là bien des industriels ne sont en fait que des ouvriers qui, grâce à la connaissance de nouvelles techniques, ont pu créer leur propre affaire. Très doué pour ce genre d'activité et de commerce, Rey Aîné allait bientôt devenir l'un des spé-

9 Sur la saga de la famille Rey, voir A. Parent, *Notice historique et biographique de la ville de Braine-le-Comte*, Braine-le-Comte, 1868, pp. 178-190; Clément Lyon, *Éducation populaire*, n° du 19 juin 1884; E. Matthieu, *Biographie du Hainaut*, t. II, 1903, pp. 279-280 et *Biographie nationale*, t. XIX, col. 188-190. Jacques Lorthiois, « Les Châtelains de Drogenbos de 1800 à nos jours », in *Le Parchemin*, septembre-octobre 1972, n° 161, pp. 285-305. (Il s'agit de l'étude la plus complète et la plus originale.) Voir aussi, pour les aspects brainois, les notes de Gérard Bavay, président du Cercle royal d'histoire et d'archéologie du canton de Soignies, 4 pages dactylographiées, septembre 1991.

10 AGR, Enregistrement et domaines, Bruxelles Nord, portefeuille n° 3193, déclaration n° 274 : Victor Narcisse Joseph Rey, banquier, décédé à Bruxelles, le 1er juillet 1867, rue de la Montagne n° 75. Cette déclaration nous apprend qu'il était veuf d'Eugénie Rosalie Dorchis décédée à Bruxelles le 27 décembre 1850. L'héritage échu à sa fille Victorine Rosalie et à son époux Eugène Charles Jouet résidant à Paris. L'actif immobilier s'élevait à 107 246 F.

11 Gérard Bavay, *op. cit.*, p. 3.

cialistes de l'industrie linière. Il n'avait que 21 ans quand il ouvrit à Braine-le-Comte sa propre maison de commerce.

Quatre ans plus tard, il montait à Bruxelles où avec ses frères Victor (1801-1867) et Floribert, il acheta en 1826, pour la somme déjà très conséquente de 30 000 Florins (65 000 F belges de l'époque), une manufacture d'indiennes (impressions d'étoffes de coton) à Cureghem. À savoir l'indienne Claessens¹². Il y appela John Cockerill pour qu'il y établisse ses machines anglaises du système le plus perfectionné.

Abandonnant à ses frères l'usine de Cureghem, Rey Aîné acquit en 1828 une nouvelle fabrique d'indiennes à Forest.

La Révolution belge engendra de nombreux pillages. Des émeutes éclatent le 26 août. Des ouvriers, victimes du machinisme, s'en prennent aux installations les plus modernes et les détruisent. Et parmi elles, les usines Rey tant à la fabrique d'Antoine Rey à Cureghem qu'à celle de Rey Aîné à Forest.

« À Cureghem tout y fut brisé et détruit dans la chambre aux rouleaux et des monceaux de pièces de coton furent brûlés », peut-on lire dans un rapport de l'époque. À Forest, la fabrique de Rey Aîné fut incendiée¹³.

Tout cela ne découragea pas le père de notre sociétaire. L'usine de Cureghem fut rapidement restaurée grâce à une indemnisation de 16 000 F émanant de la commune. Elle peut ainsi continuer à se développer sur 6 700 m². En 1855, elle occupait quelque 120 travailleurs et trois machines à vapeur d'une puissance de 75 CV¹⁴.

12 AGR, Notariat du Brabant, n° 19033 (acte 65) : « Par devant Pierre-François Morren (1765-1844), notaire à Bruxelles ont comparu : Jean Baptiste Joseph Claessens, François Antoine Classens et Messieurs Henry Rey, Floribert Rey, Victor Rey et Carola Rey... » Voir Philippe Beke, « Aspecten van de industriële ontplooiing in het Brusselse : een overzicht van de katoenverwerkende nijverheid in de Anderlechtse deelgemeente Kuregem (1778-1830) », in *RBHC*, XII, 1981, n° 4, pp. 741-774. Voir aussi Marie-Rose Thielemans, « Le démarrage industriel dans l'agglomération bruxelloise avant 1830 », in *Bulletin du Crédit communal*, n° 147, janvier 1984, p. 156. L'indienne Claessens eut son heure de gloire sous Napoléon puisqu'elle occupait 500 ouvriers qui imprimaient 20 000 pièces d'indiennes par an. En 1817, ils n'étaient plus que 40.

13 John Gilissen, *Un procès commis à Bruxelles au début de la Révolution de 1830. L'affaire Londens et consorts*. Voir aussi J. Gilissen, « Un procès de pillage à Bruxelles », in *Mélanges offerts à G. Jacquemijns*, Bruxelles, 1968, pp. 317-345.

14 *La Belgique industrielle*, op. cit., p. 79. Les planches 14 et 193 représentent l'une la fabrique d'indiennes de Cureghem, l'autre la Tissanderie à la mécanique et blanchiment de toiles de Rey Aîné à Ruisbroek.

Quant à l'usine de Forest, elle fut transformée en blanchisserie de toile. Puis ce fut la fondation d'un atelier en Flandre à Lendelede et d'une filature de 8 000 broches à Gand.

En 1851, l'usine de Forest devenant trop exiguë, Rey Aîné installa encore une nouvelle blanchisserie de toile sur 30 ha à Ruisbroek, comprenant un tissage mécanique de toile et de linge de table. En 1865, il ouvrit à Gand un atelier de tissage mécanique de toile de plus de 500 métiers.

Le couronnement de cette extraordinaire carrière industrielle se matérialisa par l'obtention d'une médaille d'or à l'exposition universelle de Paris en 1867.

Pour Rey Aîné, il est désormais temps de concrétiser cette ascension par l'acquisition « d'un beau domaine ». Histoire de légitimer sa nouvelle position.

Car ne l'oublions pas, au milieu du siècle dernier, la propriété foncière reste toujours le signe le plus évident de la richesse et du niveau social. Il faudra attendre la fin du siècle pour voir les mentalités évoluer et se tourner vers les valeurs mobilières dans la foulée de l'essor du capitalisme industriel et financier.

L'acquisition du domaine de Drogenbos

Âgé de 57 ans, il acheta en 1852 au prince Pierre d'Arenberg (1790-1877) pour la somme de 100 000 francs (20 millions en francs actuels) le domaine de Drogenbos (20 ha) ¹⁵.

Entre Rey, l'acheteur, et d'Arenberg, le vendeur, quel contraste ! Nous sommes là à la frontière entre le vieux monde et le nouveau. L'un est le « fils de ses œuvres », l'autre le descendant d'une des plus prestigieuses lignées d'Europe.

L'un des princes les plus fastueux du siècle

Le propriétaire de la terre de Drogenbos, le prince Pierre d'Arenberg († 1877) était l'un des plus grands seigneurs de son temps. Fils du 6e duc d'Arenberg (1750-1820), il hérita en 1822 d'une fortune colossale. Il faut dire que son père, le « duc aveugle », était propriétaire de 17 709 ha dont 10 825 ha en Belgique sans compter les immenses domaines d'Heverlee, Enghien, Neufchâteau, Beveren... et les polders

¹⁵ Jacques Lorthiois, « Les Châtelains de Drogenbos depuis 1800, les Calmeyer », in *Le Parchemin*, 1972, pp. 302-305.

waesiens. Au moment de sa succession en 1822, ce ne sont pas moins de 12 millions (2,4 milliards en francs d'aujourd'hui) qui seront partagés entre ses trois fils. Il s'agit là d'une fortune tout à fait hors norme pour l'époque. Le prince Pierre d'Arenberg reçut 4 700 ha, estimés à 2,8 millions (plus d'un demi-milliard), dont 800 ha se trouvaient en Belgique (310 ha à Beersel et 21 à Drogenbos). De plus, en janvier 1825, il devint l'unique héritier de sa grand-mère, la comtesse de Lauragais, qui lui légua outre le château d'Arlay en Franche-Comté, un domaine de 3 500 ha¹⁶. Bref une fortune foncière impressionnante que son fils Auguste d'Arenberg (1837-1924) sut diversifier puisqu'il fut le président de la Compagnie du Canal de Suez¹⁷.

Le domaine de Drogenbos acquis, Rey Aîné fait alors appel à l'architecte en vogue auprès des grandes familles de l'époque : Jean-Pierre Cluysenaar (1811-1880). Un architecte qui exerça une influence extraordinaire en Belgique.

À ce moment, il a déjà à son actif toute une série de châteaux, mais aussi et surtout les fameuses galeries Saint-Hubert qui furent les premières en Europe (1847). On lui doit aussi l'hôtel occupé par le prince de Ligne (voir ce chapitre) sur la plus prestigieuse artère du Quartier Léopold (avenue des Arts).

Cluysenaar est le spécialiste des castels clé sur porte. Le château de Dilbeek, appartenant au baron de Viron, est par exemple son œuvre. Il est estimé en 1882 à 107 356 F¹⁸. Il y a aussi le château de Vieusart (Corroy-le-Grand), le château du procureur de Bavay à Forest, le château du gouverneur de la Société Générale à Argenteuil...

Jacques Lorthiois nous explique qu'il réalise à la demande un château avec tour et tourelles du genre espagnol brabançon pour 180 à 250 F/m². Un château Renaissance ou Louis XIII à un étage avec façade et corniche de 250 à 300 F/m². Il suffisait donc à l'amateur de multiplier ces chiffres par la superficie souhaitée pour jauger la dépense. Ainsi, pour 240 000 F (48 millions), Cluysenaar fournissait à ses clients une demeure Louis XIII de 40 mètres de façade sur 20. Il garantissait en outre une rapidité d'exécution qui aujourd'hui enco-

16 Claude Isabelle Brelot, *La Noblesse réinventée. Nobles de Franche-Comté de 1814 à 1870*, op. cit., t. I, pp. 290-304.

17 Arnaud Chaffanjon, *Ces grandes familles qui ont fait la France*, Serg, 1976, pp. 14-16.

18 AGR, Enregistrement et domaines, Bruxelles Ouest, portefeuille 7926, déclaration n° 487, succession du baron Théodore de Viron décédé le 24 décembre 1882.

re lai
moin

Re
souci
ne av
lait e
somp

Lo
deme
meni
plus
nota

Br
teau
mari
rain
mini

Brai

Sa
d'ail
Les l
rue «
re d
cons
Brai
pale
sign
« Cit
de la
d'ur
mêr
imp
bier
coû
une
nale

re laisse rêveur. Les galeries Saint-Hubert avaient été construites en moins de deux ans.

Rey Aîné lui confia l'édification de son château de Drogenbos. Par souci d'économie ou par goût personnel, il opta pour le style « moderne avec colonnes et pilastres », moins onéreux puisque son prix oscillait entre 160 et 200 F/m². Mieux qu'un château, c'est plutôt une somptueuse demeure à l'italienne que se fait ériger notre sociétaire.

Lorthiois nous apprend encore que Cluysenaar construisit sa demeure en matière incombustible (poutrelles en fer). Cet agrément valait bien le supplément de 5 % qu'il avait coûté. D'autant plus que, selon le rusé architecte, on obtenait ainsi des réductions notables sur la police d'assurance.

Bref en 1854, Rey Aîné et sa famille prirent possession du « château ». L'événement fut commémoré par le don d'une cloche. La marraine en fut sa fille Flore Rey (future épouse Calmeyn) et le parrain Charles Liedts (1802-1878) alors gouverneur du Brabant, ministre des Finances et bientôt gouverneur de la Société Générale.

Braine-le-Comte n'a pas oublié son grand homme

Sa ville natale n'a pas oublié le grand industriel. Son portrait trône d'ailleurs dans la salle de la « Maison d'Arenberg » sur la Grand-Place. Les Brainois qui empruntent la rue Rey Aîné disent communément, rue « Rénée », sans se douter que derrière ce nom se cache une gloire de la Révolution industrielle. La rue Rey Aîné était lors de sa construction vers 1880 une des artères nouvelles et rectilignes de Braine-le-Comte. C'était l'époque où la ville entrait dans sa principale phase de développement démographique et économique, signale Gérard Bavay¹⁹. Mais Rey à Braine-le-Comte, c'est aussi la « Cité Rey », un ensemble composé de deux ailes de maisons sociales de la fin du XIXe siècle, d'une maison de repos construite vers 1970 et d'un certain nombre de logements pour vieux conjoints édifiés à la même période. Et cela afin de remplacer l'ancien hospice Rey, une imposante bâtisse de la deuxième moitié du XIXe siècle qui apparut bientôt comme l'une des principales constructions de la ville. Son coût total d'édification aurait frôlé les 80 000 F. Elle fut démolie voici une quinzaine d'années et remplacée par l'actuelle crèche communale de Braine-le-Comte.

19 Gérard Bavay, *op. cit.*, p. 3.

Rey rachète l'hôtel d'une gloire de la Révolution belge

Bientôt Rey Aîné partagea son existence entre sa résidence bruxelloise et sa demeure des champs. Il agrandit son domaine en rachetant une trentaine de parcelles qui s'ajoutèrent aux vingt hectares acquis du prince d'Arenberg. Il se constitua ainsi un domaine de 39 ha, le boisa et le dota d'une entrée monumentale²⁰.

En 1866, il acheta rue du Fossé-aux-Loups (n° 28), non loin du croisement avec la rue Neuve, le majestueux hôtel d'Hooghvorst, édifié d'après les plans de Cluysenaar (encore lui) et providentiellement rendu vacant par le décès de son propriétaire, le général en chef Emmanuel van der Linden d'Hooghvorst (1781-1866), inspecteur général de la garde civique et figure emblématique de la Révolution belge²¹. Un hôtel qui a été démoli en 1955 pour faire place à un haut complexe de bureaux, le Monnaie Building et d'une salle de cinéma, le Piccadilly (qui ferma ses portes en 1980). En 1888, on le retrouve comme bien des membres du « Club des seize » (Lambert, Montefiore, van der Noot d'Assche...) au Quartier Léopold. Il demeure alors dans l'une des ses plus prestigieuses artères : l'avenue des Arts (n° 59).

Les Calmeyn poursuivent le développement des firmes de Rey

Célibataire, Henri-Joseph Rey légua sa fortune en 1893 à son beau-frère, Louis Calmeyn (1826-1909). Ce dernier, fabricant à Ixelles (Société générale de Maltose), avait épousé sa sœur Flore Rey (1834-1880). Le couple Calmeyn-Rey résidait avenue de la Toison d'Or (n° 18), à côté d'un autre membre du « Club des seize », le banquier Victor Léon Odilon Allard, dont l'hôtel se trouvait au n° 19.

C'est donc l'arrière-grand-père du bourgmestre actuel de Drogenbos et ses descendants qui tirèrent tout le profit des entreprises Rey. Mieux même, les Calmeyn réussirent à encore les développer.

La famille Calmeyn était originaire des Flandres. Le pays d'Ypres est rempli de tombes à leur nom. Si l'on en croit les *Cahiers nobles*,

20 Cadastre du Brabant (Plan Poop) : Ruisbroek, n° 384 : 14 ha 34 ares 80 centiares ; Drogenbos, n° 19 : 19 ha 91 ares 80 centiares.

21 Il s'agit de l'hôtel d'Emmanuel van der Linden d'Hooghvorst, membre du Gouvernement provisoire, grand propriétaire foncier s'il en fut (Meise, Tervuren...). Le total de ses biens immobiliers était estimé à 2,3 millions, pour une succession de 2,5 millions en 1866. Voir AGR, Enregistrement et domaines, Bruxelles Nord, n° 3192/187, déclaration n° 531.

les C
vin.
riche
nobl
se fai
mey
Soph
tion,

22
Arthu
région
23
princ
le tro
p. 15.
24
tions
impo
1832
25
ment
26
vante
27

Les enfants du couple Calmeyn-Rey : Georges (1858-1919), Louise (1859-1932) qui avait épousé le sénateur Adile-Jacques Mulle de Terschueren (1857-1932)²⁸ et Henri (né en 1862) poursuivirent les activités industrielles de leur oncle Henri Rey (notre sociétaire). En juin 1888, ils fondèrent avec ce dernier une société en nom collectif pour la continuation des affaires de la maison H. Rey. Une société qui avait pour objet la fabrication, le blanchiment et la vente des toiles et spécialement l'exploitation des fabriques érigées à Ruisbroek, Bruges et Ledeborg-lez-Gand²⁹.

Ils transformèrent en 1910 la société en nom collectif en société anonyme³⁰. Cette société anonyme devait conserver cette forme jusqu'à sa mise en liquidation en 1961³¹.

Le neveu de notre sociétaire, Georges Calmeyn (1858-1919) dirigea l'usine de Ruisbroek fondée par Rey. Son fils Frédéric (1885-1957) fut le président du conseil d'administration de la SA Rey. Pour l'anecdote, il était aussi le père du bourgmestre actuel de Drogenbos.

On retrouve par la suite les Calmeyn comme actionnaires des « Propriétaires Réunis ». Cette famille se partagea en effet la plus grande part des intérêts des Bortier.

Notons pour la bonne bouche que le neveu par alliance de Flore Rey n'était autre que Julien Davignon (1854-1916), ministre des Affaires étrangères et surtout grand-père d'Étienne Davignon, grand patron de la Société Générale. Il avait épousé Hélène Calmeyn (1858-1934), fille de Pierre et de Mathilde Orban, belle-sœur du ministre Frère-Orban (1847-1894).

28 Alphonse Adams, *Arbres généalogiques des familles westflamandes apparentées*, impr. Neptunus, p. 392. Le baron A.J. Mulle de Terschueren fut avocat près de la Cour d'appel, conseiller provincial et sénateur. Son beau-fils, Charles Idesbald du Sart Bouland, fut gouverneur du Hainaut. Il habitait avec son épouse Louise Calmeyn au 27, boulevard de Waterloo à Bruxelles, le château de Ronseval à Tiel et la villa Zeerust à la Panne.

29 Annexe du *Moniteur*, n° 1510, 5 juillet 1888, p. 971.

30 Annexe du *Moniteur*, n° 4862, 4 août 1910, pp. 515-520. Il est formé une Société Anonyme sous la dénomination « Rey Aîné », dont le siège est établi à Bruxelles et qui a pour objet la filature, le tissage, la teinture, le blanchiment, la fabrication de toute matière textile... Le capital social est fixé à 6 millions. La société en nom collectif « Henri Rey » apporte à la nouvelle société : une série de biens comprenant tous les immeubles de ladite société « H. Rey Aîné » situés à Ledeborg-lez-Gand, Bruxelles, Leeuw-Saint-Pierre et Ruisbroek ; les machines et les marchandises en magasin à Bruxelles. Soit des biens pour une valeur de 5,8 millions.

31 Au moment de sa liquidation, la majorité des parts sociales 4 473 sur 4 862 appartenait encore à la famille Calmeyn. Annexe du *Moniteur*, n° 32 642 du 30 décembre 1960.

Le temps est la seule chose que ce nouveau riche ne put acheter

On le voit Henri-Joseph Rey était le prototype même du « capitaliste industriel ». Il appartenait à la grande bourgeoisie d'entreprise, fondée sur le profit.

Originaire de Braine-le-Comte, c'est à Bruxelles qu'il installe son hôtel et dans les environs de la capitale qu'il établit sa « campagne ». Il n'en oublie pas pour autant son village natal, où il pratique la philanthropie.

Fils d'un *self-made-man*, neveu d'un petit banquier établi à Bruxelles, sa réussite est aussi éclatante que récente. Il alimente le mythe d'une classe bourgeoise essentiellement méritocratique. Il est l'incarnation d'un véritable processus de transmutation où l'individu grâce à un effort constant semble sublimer le destin programmé de ses origines. Mais son ascension sociale est encore trop fraîche. Aussi tente-t-il de l'imposer par des dépenses somptuaires ou, si vous préférez, par des dépenses qui classent. Car plus que l'argent, c'est l'usage qui en est fait qui consacre son homme. Henri-Joseph semblait l'avoir bien compris. Et il ne put résister aux ostentations de la richesse qui sentent si fort le « parvenu ».

Car pour être reconnu, il lui faut donc paraître et se conformer aux usages et au train de vie du milieu auquel il désire adhérer. Les frais de prestige sont ainsi sans limites. Mais cela ne suffit pas. Car pour légitimer une position sociale dominante, il faut du temps. Or le temps est la seule chose que ce « nouveau riche » ne put acheter. Deux générations, c'est trop court pour « consacrer » une fortune. Deux générations, ce n'est en tout cas pas une dynastie. Pour cela il en faut au moins trois.

Dès lors, ces « aristocrates du mérite » n'ont pas encore trouvé les marques leur permettant de s'intégrer au sein d'une élite qui pratique à l'extrême « l'entre soi » et l'endogamie du Gotha. Et Rey n'est encore qu'un roturier, certes cousu d'or. Il appartient selon l'expression du marquis d'Argenson à cette « satrapie de la routure » qui détient le profit pécuniaire du capitalisme. Pour Rey, seul l'avenir compte. À la différence des grands aristocrates qui sont un peu - selon les mauvaises langues - semblables aux pommes de terre : le meilleur est sous la terre.

Est-ce pour cela que Rey est mort célibataire ? Est-ce parce qu'en grattant un peu, on se serait aperçu qu'il sentait encore le petit ate-

lier du grand-père ? Ou bien aurait-il par trop médité un aphorisme célèbre : « Il y a quelque chose de pire que de ne pas être marié... c'est d'être marié ».

Toujours est-il qu'à défaut d'avoir fondé une dynastie sa colossale fortune fut récupérée par son beau-frère Calmeyn (1826-1909), qui perpétua en quelque sorte son héritage.

Reste maintenant à savoir pourquoi à l'instar d'autres grands bourgeois du monde de l'industrie de l'époque, Rey ne vit pas sa réussite consacrée par un titre de noblesse. Qu'on pense à van Loo à Gand, « un imbécile très riche qui a donné une vingtaine de mille francs pour s'ennoblir et qui est le type du parvenu mal léché³² », ou à Drion à Charleroi, à Simonis à Verviers... À l'instar de Nicolas Warocqué, Rey aurait pu dire : « Je ne suis pas baron du tout, je suis tout simplement charbonnier. »

32 Selon l'expression de L. A. Dessaulles dans sa correspondance d'exil (1875-1878) publiée par Éliane Gubin et Yvan Lamonde, *Un canadien français en Belgique au XIXe siècle*, *op. cit.*, p. 51.

« Ce
cultu
comp
sance
Lover
et au
sûren
distin
livres
naar
faux
d'un
Edmo
l'âpre
sauve
Poi
l'Anc
to-afi
dépe
forte.
d'Anc
dans
rapp
coûte
Le
méca
domi
Le
état.
abso
en ci

Godvruchtig aandenken.

Den 23 van Christusmaand 1870, is de Heer H. Rey, van het kasteel te Droogenbosch overleden, bediend met de HH. Sacramenten onzer Moeder de H. Kerk.

Zijne talrijke vrienden en kennissen zullen met droefheid maar ook met troost dit afsterven vernemen.

Wij zeggen met troost, want de menigvuldige weldaden, welke hij langs zijn levensbaan strooide, zijn aan allen bekend.

Tot stichting onzer lezers zullen wij zeggen, dat hij geen van die menschen was, welke, na eenen grooten rijkdom bekomen te hebben, hun medemenschen trotsch over het hoofd zien.

Opblarenheid kende hij niet, integendeel, hij schiep zijn behagen in het dikwijls herhalen hoe hij tot die hoogte gekomen was, te weten: door de godsdienstige lessen hem door ene verjaagde kloostermaagd, zijn tante, tijdens zijne kinderjaren ingeplant, en door onvermoeibare zorg en werkzaamheid gedurende meer dan eene halve eeuw. God zegende hem, de heer Rey toonde ook aan God dat hij niet ondankbaar was. Hij stichtte in Braine-le-Comte, zijn geboorteplaats, een gasthuis, in droogenbosch een klooster voor het onderwijs der kinderen. Ook in Ruysbroeck waar hij zijn vermaard fabriek heeft, stichtte hij een dergelijk klooster.

Die beide kloosters zijn door hem aan de engelachtige zorg der dochters van de H. Harten van Jezus en Maria toevertrouwd.

Hij beminde van harte den luister van Gods huis, de kerkversiering. Onder anderen schonk hij aan de kerk van droogenbosch eene klok, eene groote geschilderde glasraam en altaar. Bij al die edelmoedige daden voegde hij eene menigte andere en wat wij niet mogen vergeten het goede voorbeeld. In Ruysbroeck bewerkte hij het vennootschap van den H. Franciscus Xaverius, schonk aan dit Genootschap dat waarachtig tot verbetering der werkende klas in onze tijden door de Voorzienigheid is ingesteld, een prachtig vaan, en wat meer is, vermengde zich ootmoediglijk onder de broeders bij de algemeene communie te Ruysbroeck en te Hal. Menschelijk opzicht kende hij niet, en schaamde zich nooit wanneer het H. Sacrament was uitgesteld het op zijne tweeknien knielend te vereeren, voor dat hij zich op zijne plaats begaf. Wij zijn zeker, dat zijn naam in de huisgezinnen der duizende werklieden, waarvan hij de oprechte vader was, en ook in de kloosters die hij stichtte, jaren lang in zegening zal blijven.

Wij zijn waarlijk blijde deze weinige regels onder de oogen der christenen te kunnen brengen, terwijl wij christenen gewoon en ons aan die gewoonte zullen houden bij het sluiten van een graf te zeggen: REQUIESCAT IN PACE, dat hij in vrede ruste.

HENRI-JOSEPH R E Y .

(Aanvullende nota's bij de brochure "Europese invloeden in Drogenbos" (1999)).

Henri-Joseph Rey werd opgenomen in de galerij van beroemde mannen van de "Biographie Nationale". Dit zijn een aantal dikke registers in het Rijksarchief met uitgebreide levensbeschrijving van notabele personen.

Henri REY: de industrieel.

Zijn vader Jacques richtte een spinnerij op te 's Gravenbrakel, de plaats waar hij verzorgd werd na de Slag van Fleurus in 1794, en waar hij huwde en woonde, en waar zijn zoon Henri negen jaar gearbeid heeft. Maar dit bedrijf ging te niet door de crisis.

Nadien begonnen zij een lijnwaadhandel, die zij in 1825 te Brussel installeerden in een Indienne-fabriek (= bedrukt katoen) te Kuregem. Henri liet dit bedrijf over aan zijn broers. In 1828 richtte hij een nieuwe zaak op te Vorst, maar de Brusselselse muiters plunderden dit tijdens de omwentelingsdagen van 1830.

In 1845 richtte hij een textielfabriek op te Lendelede (W.VI) en een spinnerij te Gent. Zijn belangrijkste prestatie was echter het opstarten te Ruisbroek van een mechanische tafellinnenweverij in 1851. Het fabrieksdomein besloeg 30 ha. (d.i. bijna 1/10e van de oppervlakte van Ruisbroek). Er waren 500 weefstoestellen. De kwaliteit van de producten was uitmuntend en internationaal gekend. Kort voor W.O. I bereikte de zaak haar hoogtepunt. Op 9 december 1960 werd de N.V. ontbonden, waardoor alle werkzaamheden stil vielen.

Kort daarop werd de fabriek gesloopt. Een nieuwe woonwijk van 144 kavels met ruim 200 woongelegenheden kwam in de plaats. Zo kreeg de Fabriekstraat een heel ander uitzicht en groeide de bevolking van Ruisbroek zienderogen. De bleekvijvers achterin werden omgevormd tot gemeentelijk recreatiegebied.

Henri REY: de weldoener.

- Hij deed veel voor zijn personeel. In Drogenbos en Ruisbroek liet hij 80 werkmanshuizen bouwen. De bouwmeester van deze woningen was dezelfde als die welke zijn kasteel bouwde te Drogenbos in 1852-1854.

De arbeiders van Drogenbos mochten door zijn domein de Zenne oversteken over een brug die hij hoofdzakelijk voor hen aanlegde. Zo wonnen zij veel tijd.

Hij was, wat men noemt, "een dikke patron", maar goed voor zijn werkvolk. Zo richtte hij voor hen een spaarkas en een ont-houderskring op. Aan het Genootschap van St. Franciscus Xaverius gaf hij veel steun, o.m. door het schenken van een prachtig vaandel in Ruisbroek.

(Henri-Joseph Rey - vervolg)

- Henri Rey heeft steeds het katholiek onderwijs gesteund, en dit reeds lang vóór de schoolstrijd van rond 1880. In 1864 richtte hij in Drogenbos de meisjesschool met bewaarschool op in de gebouwen van het pachthof Keyaert. Het bestuur vertrouwde hij toe aan de Zusters van de Heilige Harten van Virginal. Het jaar daarop deed hij hetzelfde in Ruisbroek. Bij alle prijsuitdelingen in deze scholen was hij de milde schenker van prijzen (producten uit zijn weverij).

- Hij heeft daadwerkelijk meegeholpen aan de restauratie van onze kerk onder pastoor Michiel Davidts. Bewijzen daarvan zijn een klok in 1854, het hoofdaltaar in 1861, en het glasraam boven dit altaar in 1863 (oudste glasraam van de kerk).

- In Braine-le-Comte, zijn geboorteplaats, richtte hij een gasthuis op.

Zijn dochter Flore werd geboren in 1835, huwde in 1857 met Louis Calmeyn (+1909) en stierf te De Panne in 1880.

De echtgenote van Henri Rey overleed rond 1867.

Daniël De Lutter

ARENBERG - REY - CALMEYN
DRIE FAMILIES IN EEN DOMEIN.

Nabij de toegangspoort.

Welkom in het domein van de familie Calmeyn voor een gezellige wandeling van + 45 minuten. Dit is een prachtig stukje natuur op de rand van de hoofdstad.

Vóór we op stap gaan wil ik u eerst wat historische uitleg geven. Links en rechts ziet u twee portiershuisjes.⁽¹⁾ Dit zijn gebouwen die dateren van rond 1725. Na het gemeentehuis - de vroegere kasteelhoeve - zijn dit wellicht de oudste gebouwen van Drogenbos. Zij dateren uit de tijd dat het eerste kasteel gebouwd werd door hertogin Marie-Henriette del Caretto y Grana, hertog^e douairière van Arenberg. De omheiningsmuur langs de Nieuwstraat dateert eveneens uit die tijd.

U weet dat de geschiedenis van ons land een aaneenschakeling is van vreemde overheersingen. Zo eindigt bvb. het Spaanse tijdvak in 1713. Daarna zijn de Oostenrijkers hier meester. Het is kort na deze datum, in 1717, dat de familie Arenberg hier haar intrede doet. De hertog van Arenber wordt heer van Drogenbos. En haast onmiddellijk laat de hertogin Marie-Henriette in Drogenbos een kasteel bouwen. Het stond iets meer vooraan dan het huidige kasteel. Het was geen kasteel in de echte zin van het woord. Het was eer een buitenverblijf, ook "speelhuis" of "speelgoed" genoemd. De hertogin was weduwe geworden op zeer jeugdige leeftijd. Haar man stierf na kwetsuren opgelopen te hebben in een slag tegen de Turken. Hij liet een jonge weduwe na met twee heel kleine kinderen.

Dit buitenverblijf kende maar een heel korte duur (nauwelijks 25 jaar), want na het overlijden van de hertogin in 1744 moet er onenigheid ontstaan zijn onder de Arenbergs, met het gevolg dat het kasteel vrij rap na haar dood volledig afgebroken werd. Het meubilair verhuisde naar Edingen (Enghien), waar de familie een ander kasteel had. Daar was ook de familiebegraafplaats van alle overleden familieleden. Van dit kasteel is absoluut niets overgebleven.

Vanaf rond 1745 tot 1853, datum waarop aan de bouw van het huidige kasteel begonnen werd, stond hier dus niets meer. Over het ontstaan van dit nieuwe kasteel geef ik straks uitleg. Maar ik mag vooraf toch niet vergeten te zeggen dat in 1725 in het oude kasteel een achterkleinkind van Marie-Henriette werd geboren. Hij noemde Charles Théodore van Sulzbach, iemand die het tot hertog van Beieren in Duitsland gebracht heeft en op het punt gestaan heeft om vorst over de Zuidelijke Nederlanden - dus over onze streken - benoemd te worden. Een kleine Drogenbossenaar was dus bijna vorst der Belgen geworden.

Nu gaan we in een sierlijke bocht naar rechts tot aan het kasteel. Let ondertussen op de prachtige bomen, vooral beuken.

(1) De initialen RB (Rey-Buntinx) versieren de gevel van de Concierge-woning.

Aan het kasteel.

Tot 1852 behoorde het domein toe aan de adellijke familie Arenberg. Dan verkopen zij het, met inbegrip van de oude kasteelhoeve (ons huidige gemeentehuis).

Op 10 januari 1852 koopt Henri-Joseph Rey, een linnenfabrikant uit Elsene dit domein voor de prijs van 100.000 fr.

Wie was die heer Rey ?

Wanneer bouwde hij dit kasteel ?

Wie was de architect ?

Wie was de eerste Calmeyer die hier woonde ?

De antwoorden vind je in bijgaande tekst, pagina 5 tot 8.

Van hieruit wandelen we naar de ijskelder. ^(of brochure p. 13-18) IJskelder ???

Aan de brug over de Zenne.

- Oorspronkelijk vormde de Zenne de westelijke grens van het domein. Al wat er over ligt kocht Henri-Joseph Rey aan rond 1860, dus vrij kort na het bouwen van het kasteel.

- Deze Henri Rey wordt ook Rey-Aîné genoemd om hem te onderscheiden van zijn zoon die dezelfde voornaam droeg en in het bedrijf van zijn vader werkte.

- Indertijd hebben vele arbeiders en arbeidsters uit Drogenbos gewerkt in de grote linnenweverij van Rey te Ruisbroek. Henri Rey liet toe dat deze mensen langs deze brug naar zijn fabriek gingen (veel korter dan langs de Grote Baan).

- Vroeger liep een weg vanaf de 's Herenstraat en het huidige kerkhof dwars door dit domein tot aan het boswachtershuis aan de Nieuwstraat en zo naar Beersel. Deze weg heette de "Bovenstraat". Met goedkeuring van de ganse bevolking schafte hertogin Marie-Henriette deze weg af rond 1725. In de kerkrekeningen van 70 jaar later vinden we nog sommen vermeld die de familie Arenberg nog betaalde voor het supprimeren van deze weg (zie tentoonstelling in de feestzaal).

- Hier ziet u mooie aanplantingen van populieren. Nu zijn die bomen volgroeid op $\pm$ 25 jaar. Vroeger diende het hout van deze bomen voor het fabriceren van stekjes, nu worden er vooral vezelplaten van gemaakt.

- Twintig meter naar rechts voorbij de brug over de vijver stortte in het najaar van 1944 een Vl neer. De ruiten aan de achterkant van het kasteel waren bijna allemaal kapot.

- Tijdens de oorlog logeerden veel Duitse soldaten op het kasteel.

EINDE VAN DE WANDELING = poortje naast garage achter de feestzaal. Van daaruit ben je zó in de feestzaal... voor een frisse pint, voor de tentoonstelling "Europese invloeden in Drogenbos" en voor de gratis brochure met nog veel meer uitleg.

Dank u voor uw bezoek aan het domein van mijn voorouders.

HENRI-JOSEPH R E Y .

(Aanvullende nota's bij de brochure "Europese invloeden in Drogenbos" (1999)).

Henri-Joseph Rey werd opgenomen in de galerij van beroemde mannen van de "Biographie Nationale". Dit zijn een aantal dikke registers in het Rijksarchief met uitgebreide levensbeschrijving van notabele personen.

Henri REY: de industrieel.

Zijn vader Jacques richtte een spinnerij op te 's Gravenbrakel, de plaats waar hij verzorgd werd na de Slag van Fleurus in 1794, en waar hij huwde en woonde, en waar zijn zoon Henri negen jaar gearbeid heeft. Maar dit bedrijf ging te niet door de crisis.

Nadien begonnen zij een lijnwaadhandel, die zij in 1825 te Brussel installeerden in een Indienne-fabriek (= bedrukt katoen) te Kuregem. Henri liet dit bedrijf over aan zijn broers. In 1828 richtte hij een nieuwe zaak op te Vorst, maar de Brusselselse muiters plunderden dit tijdens de omwentelingsdagen van 1830.

In 1845 richtte hij een textielfabriek op te Lendelede (W.VI) en een spinnerij te Gent. Zijn belangrijkste prestatie was echter het opstarten te Ruisbroek van een mechanische tafellinnenweverij in 1851. Het fabrieksdomein besloeg 30 ha. (d.i. bijna 1/10e van de oppervlakte van Ruisbroek). Er waren 500 weefstoestellen. De kwaliteit van de producten was uitstekend en internationaal gekend. Kort voor W.O. I bereikte de zaak haar hoogtepunt. Op 9 december 1960 werd de N.V. ontbonden, waardoor alle werkzaamheden stil vielen.

Kort daarop werd de fabriek gesloopt. Een nieuwe woonwijk van 144 kavels met ruim 200 woongelegenheden kwam in de plaats. Zo kreeg de Fabriekstraat een heel ander uitzicht en groeide de bevolking van Ruisbroek zienderogen. De bleekvijvers achterin werden omgevormd tot gemeentelijk recreatiegebied.

Henri REY: de weldoener.

- Hij deed veel voor zijn personeel. In Drogenbos en Ruisbroek liet hij 80 werkmanshuizen bouwen. De bouwmeester van deze woningen was dezelfde als die welke zijn kasteel bouwde te Drogenbos in 1852-1854.

De arbeiders van Drogenbos mochten door zijn domein de Zenne oversteken over een brug die hij hoofdzakelijk voor hen aanlegde. Zo wonnen zij veel tijd.

Hij was, wat men noemt, "een dikke patron", maar goed voor zijn werkvolk. Zo richtte hij voor hen een spaarkas en een onthouderskring op. Aan het Genootschap van St. Franciscus Xaverius gaf hij veel steun, o.m. door het schenken van een prachtig vaandel in Ruisbroek.

(Henri-Joseph Rey - vervolg)

- Henri Rey heeft steeds het katholiek onderwijs gesteund, en dit reeds lang vóór de schoolstrijd van rond 1880. In 1864 richtte hij in Drogenbos de meisjesschool met bewaarschool op in de gebouwen van het pachthof Keyaert. Het bestuur vertrouwde hij toe aan de Zusters van de Heilige Harten van Virginal. Het jaar daarop deed hij hetzelfde in Ruisbroek. Bij alle prijsuitdelingen in deze scholen was hij de milde schenker van prijzen (producten uit zijn weverij).

- Hij heeft daadwerkelijk meegeholpen aan de restauratie van onze kerk onder pastoor Michiel Davidts. Bewijzen daarvan zijn een klok in 1854, het hoofdaltaar in 1861, en het glasraam boven dit altaar in 1863 (oudste glasraam van de kerk).

- In Braine-le-Comte, zijn geboorteplaats, richtte hij een gasthuis op.

Zijn dochter Flore werd geboren in 1835, huwde in 1857 met Louis Calmeyn (+1909) en stierf te De Panne in 1880.

De echtgenote van Henri Rey overleed rond 1867.

Inhoudstafel Omslag 111 Jean Philippus

- 1 Diploma van herinneringsmedaille van de regering van zijne Majesteit Albert I
- 2 Identiteitskaart van Jean Philippus uitgereikt te Drogenbos op 28-03-1940

KONINKRIJK BELGIE.

Het heeft ZIJNE MAJESTEIT DE KONING behaagd

**DE HERINNERINGSMEDAILLE
VAN DE REGERING VAN ZIJNE MAJESTEIT ALBERT I**

te verlenen aan

de heer P H I L I P P U S, Hendrik,

bij besluit van 21 juni 1963, Nr 9452.

DE MINISTER VAN LANDSVERDEDIGING.

Bij bevel :

Hoofd van de Directie Eervolle Onderscheidingen.

regers *Philippus*

Len

Afgeleverd, den

De Ambtenaar van den Burgerstand
(of zijn afgevaardigde):

ACHTEREENVOLGENDE WONINGEN IN DE GEMEENTE

STRAAT	N	Afd	Datum	Book Bladz
May 200. 1964				BANQUE COURTOIS

(Zie keerzijde)

(Zie keerzijde)

[illegible]

A n te bieden bij elke woonstverandering.

ART. 4. — De personen die niet voorzien zijn van hunne kaart van eenzelvigheid en inschrijving in de bevolkingsregisters en zij die veranderd hebbende van verblijf, zullen verwaarloosd hebben deze te vernieuwen, kunnen overeenkomstig artikel 6 van de wet van 2 Juni 1856, gestraft worden met eene boete welke de 25 frank niet mag te boven gaan. Is strafbaar met dezelfde straf, onverminderd de toepassing van strengere strafbepalingen alle persoon wiens eenzelvighedskaart uitkrabbingen of andere vervalschingen vertoont of een portret draagt dat het zijne niet is.

Inhoudstafel Omslag 35 Leopold Vander Oost en familie

- 1 Foto Leopold Vander Oost in militair uniform op koer van patronaat
- 2 Originele foto + fotokopie van Elisabeth Van Haelen (moeder van Leopold) en dochter
- 3
- 4 9 legerfoto's en 3 pentekeningen (jaren 1930-1940)
- 5 foto's begrafenis Vander Oost Jozef (1954)
- 6
- 7 Foto huwelijksreis Leopold en vrouw (Bollendorf G.H. Luxemburg 1945)
- 8 Foto's 50 jaar huwelijk Vander Oost Jozef + 2 kleine foto's

①
Leopold
Vander Oost
in 'Kpatronaat

2

Room 101
Box 101

Name = Van Kaelen Elizabeth
(mother of Bob Van Kaelen)

2
Naam vragen aan Pol v/d Oort

Vrouw =

= Vanhaelen Elisabeth
(moeder v. Pol Vander Oort)

echtge^{te} Jozef Vander Oort

Kind = Caroline Vander Oort

zuster van Pol Vander Oort

Schoolcompagnie

Serrien Barry V. Vermaet V. d. steen, V. Buggenhout, Van Van Ransbe V. Rosson
Van de Caver, Buggelen, Lelouin.

8-00-08

4

Van der Oort
Rue de la Brasserie
Drogenbush

(4)
Van de Lavey Van Awermaet Van Goedsenhoven Vander Dost
Van Belle - Van Buggenhout

Van Coppenolle

Van Stichelen Van Lutsem Thys Van de Perre
Witerhoeven

Wapenschouwer 29 Oktober 1930

Klein Kwartier Karemme
W. Buchelen.

→ = Dossin

(4)

~~Handwritten text~~

(4)

Amelink

Van Hooft

Wils

Dillen

Kromans

Van der

Vinck

Jansen

Vander Boek

Glaes

Van Genaboth

geen Van der Cost
1re Langiers
1re Leaden
camp de Beverloo

Mr Joseph Van der Cost
Rue de la Brasserie N° 39

Drogenbosch
(Brabant)

A. Hylten
et al. van Coffenolle

(5)

Wunderker
Koninkrijk van
Holland

Van der Pijp

Van Cullen

Ch. Van Bellen

Leij

A. Van Drogenhout

Hand Caver Van der Pijp (5)

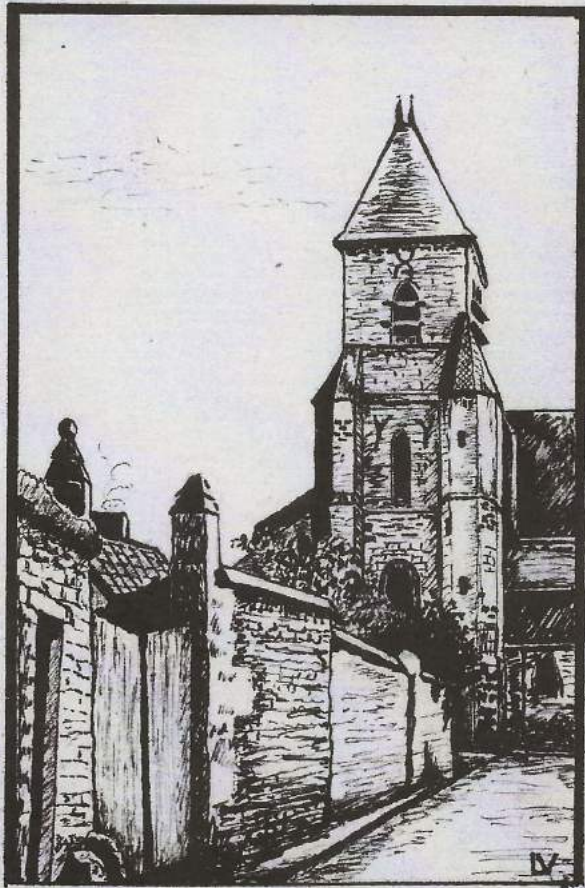
Procedurinde de mobilisatie

Februarie 1940

Handwritten signature

1

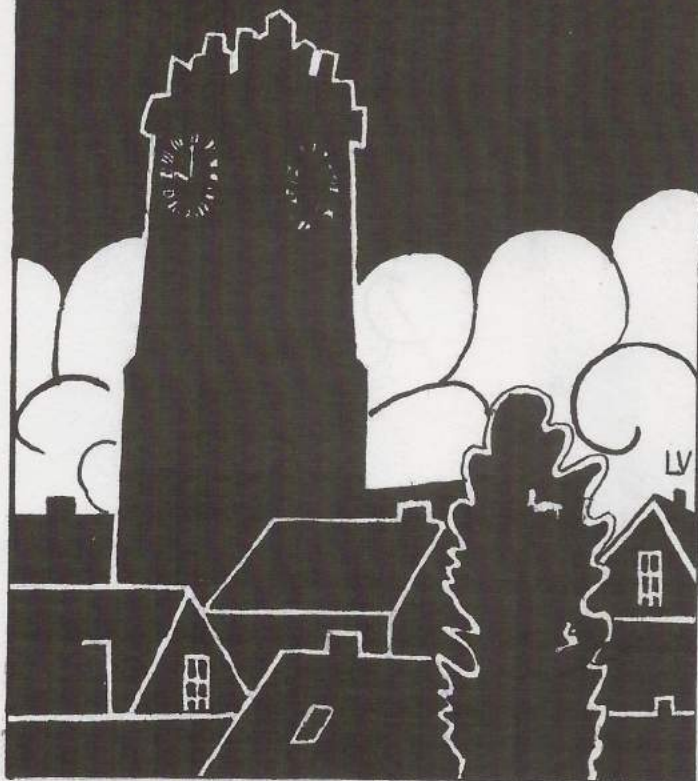
(5)

De kerk van Boven

ROSALIEKEN

Moekelen onder rossen gloed.

March

Begrafenis Josef VANDER OOST

+ 22 / 3 / 54

Jan Leopold Vonder Oost
Elice Poismans

Huwelijksreis Aug. 1945
Dollenorff (G. H. Luxemburg)

50 f. Huis.
Vander Goot

Met pastoor Bartholomeus
& onclepastoor

Vandebroek

Foto: Brouwerijst.

8.
Gouden Bruijloft
Pander Oost-Van Haalen

- Descotte
- Pierre Kestemont
- Dh & Mr. Vander Oost

Inhoudstafel Omslag 28 Pol Jacquemyns

- 1 Foto Pol J. Met plaatselijke wielrenners
- 2 Foto Pol J. Met Willem Van Wijnendaele
- 3 Familiefoto anno 1905
- 4 Foto Pol J. In kamp Beverlo
- 5 Foto Pol J. Met Jef Jurion
- 6 Foto Pol J. En Briek Schotte
- 7 Foto Pol J. En Marcel Vercammen
- 8 Foto Pol J. Op duivenkot
- 9 Fotokopie Ik heb mensen gekend Memoires (niet volledig)
- 10
- 11 Foto Pol J. Met Prins Albert
- 12 In memoriam Pol Jacquemyns
- 13 Foto Pol J. Met minister Meyers
- 14 Interview met Joos Florquin – Ten huize van

Van links naar rechts, wielrenner Jean Claessens, renner Walschot (Voske), journalist Pol Jacquemyns en rechts wielrenner R. Dedonder. Uiterst rechts Herwig Jacquemyns, zoontje van Pol.

De gauche à droite, le coureur Jean Claessens, le coureur Walschot (nommé Voske), le journaliste Pol Jacquemyns et, à droite, le coureur R. Dedonder. A l'extrême droite, Herwig Jacquemyns, le fils de Pol.

Pol Jacquemyns (met duif) en Willem Van Wijnendale (met bril) samen
 op 't duivenkot. *links van Pol Wim Jacquemyns (klein kind) Heerwig Jacquemyns*
 Pol Jacquemyns (avec pigeon) et Willem Van Wijnendale (avec lunettes) *→ 1900.*
 au pigeonnier.

4de rij, links achter, Catharina Vandenbranden, echtgenote van J.B.Jacquemyns en moeder van Pol Jacquemyns, journalist.

3de rij, vijfde van links, met snor en pet, Jean-Baptiste Jacquemyns, echtgenoot van Catharina Vandenbranden en vader van journalist Pol. De 7de en 9de van de derde rij, twee zusters van Pol. Baby op de arm is ~~jongste broer~~, vader van Hilde Kennes-Jacquemyns.
het is een van oudere zus.

1ste rij, vierde van links, met de hoed in de hand, Leopold Jacquemyns als 7-jarige knaap. Uiterst rechts, met witte schort, tante Trees, moeder van Paula en Lea Brassine.

4ème rang, à gauche, Catharina Vandenbranden, épouse de J.B.Jacquemyns et mère du journaliste Pol.

3ème rang, 5ème de gauche, avec moustache et casquette, Jean-Baptiste Jacquemyns, époux de Catharina Vandenbranden et père du journaliste Pol. 7ème et 9ème du troisième rang, deux soeurs de Pol. Le bébé sur le bras est le plus jeune frère et le père de Hilde Kennes-Jacquemyns.

1er rang, quatrième de gauche, avec le chapeau en main, Leopold Jacquemyns à l'âge de 7 ans. À l'extrême droit, en tablier blanc, Tante Trees, la mère de Paula et Lea Brassine.

Anno 1920, journalist Pol Jacquemyns tijdens zijn legerdienst in het kamp van Beverloo (uiterst links, met lange pijp).

Anno 1920, le journaliste Pol Jacquemyns pendant son service militaire à Beverloo (à gauche avec pipe).

④
anno 1920, Journalist Pol Jaapman
Legende in het kamp van Beverloo (links)
met lange pijp).
anno 1920, in Journalist Pol Jaapman
service militaire à Beverloo (à gauche avec pipe).

- 1920 -

KAMP BEVERLOO

Links, met lange pijp - Pol Jaapman
tijds, legendienst

In de "Grand Bazar" te Antwerpen, journalist Pol Jacquemyns en Jef Jurion bij de ondertekening van hun boek.

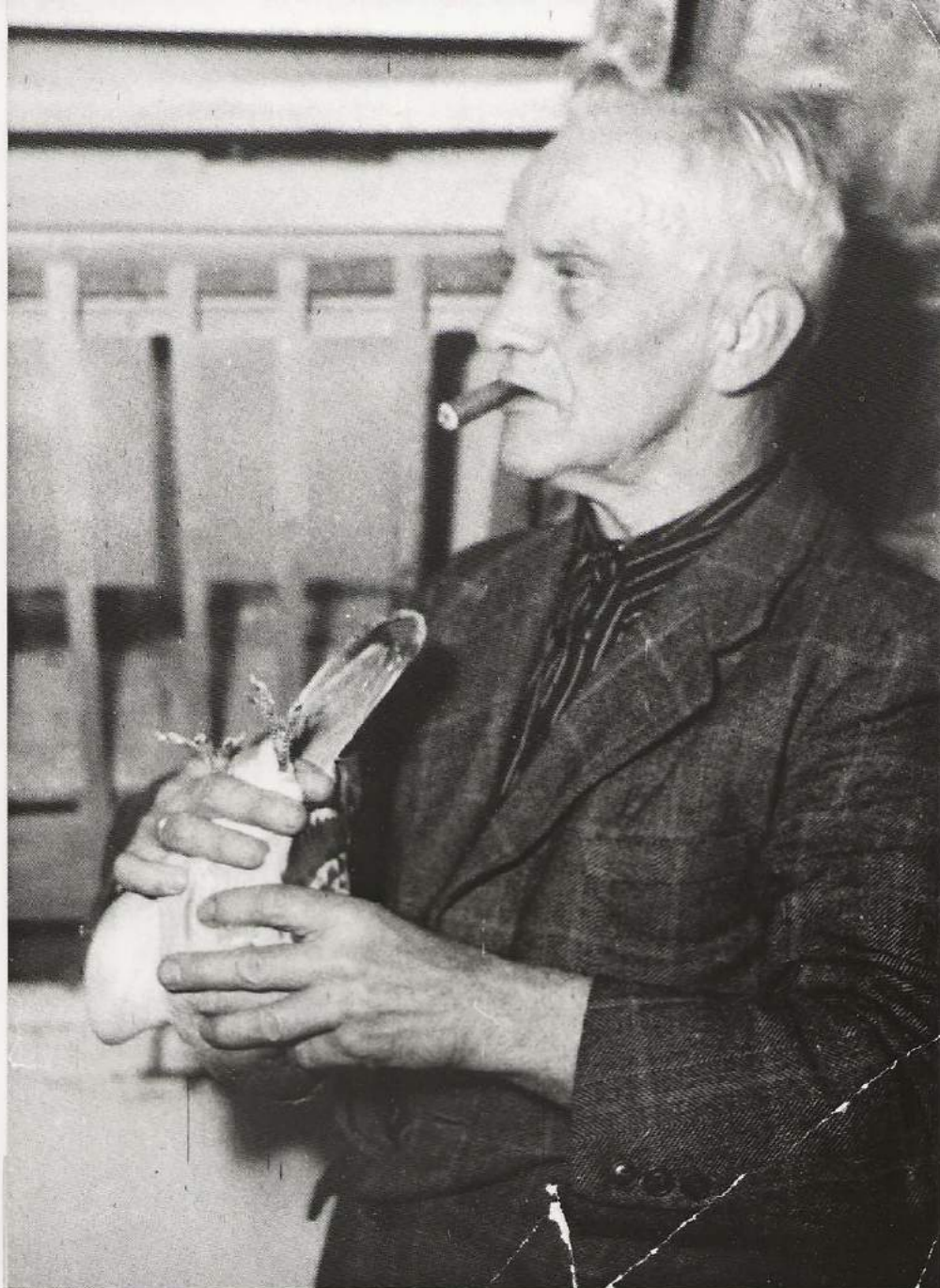
Au "Grand Bazar" à Anvers, le journaliste Pol Jacquemyns avec Jef Jurion à l'occasion de la signature de leur livre.

Pol Jacquemyns, met rechts, vooraan, wielrenner Briek SCHOTTE.
Pol Jacquemyns, avec à l'avant plan à droite, le coureur Briek SCHOTTE.

Voetballer Marcel Vercammen en journalist Pol Jacquemyns in gesprek.
Footballeur Marcel Vercammen en conversation avec le journaliste Pol Jacquemyns.

juli 1950, 'k zie zo geren mijn
duivenkot ...
juillet 1950, au pigeonnier

(2)

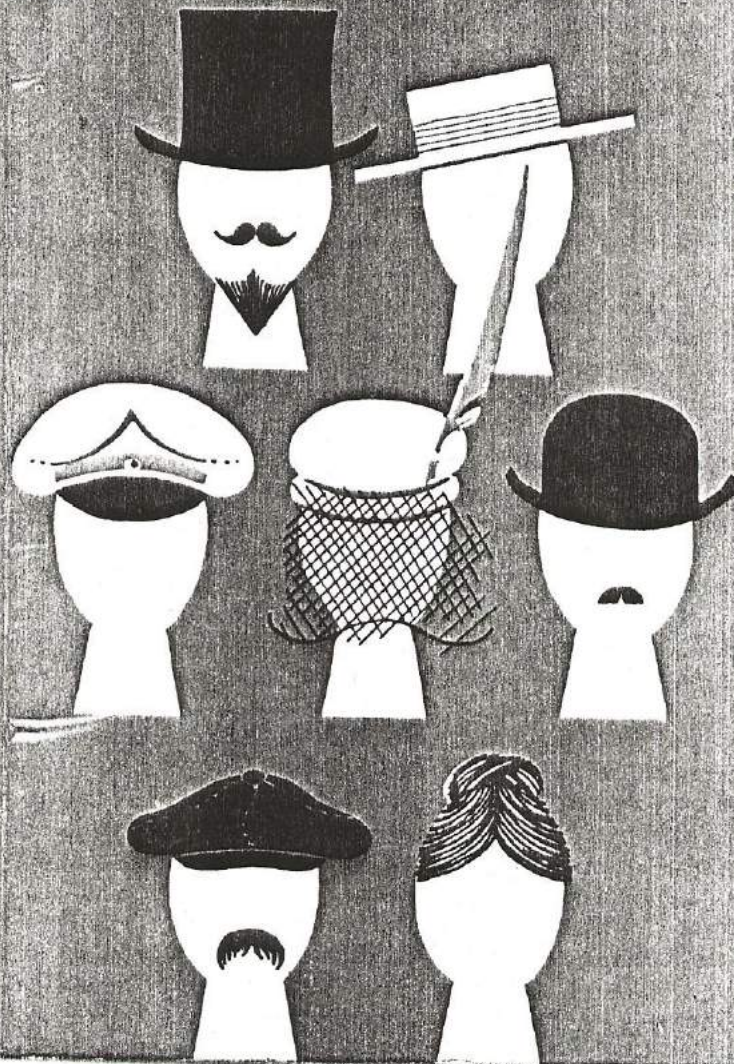
Juli 1956

Pol op zijn deurenhot

Juli 1956, de deurenhot
... deurenhot ...
Juli 1956, de deurenhot

Pol Jacquemyns
Ik heb mensen gekend
(memoires)

VLAAMSE POCKET S

WOORD VOORAF

OP 30 november 1961 werd ik vijfenzestig.

De naamdag van Sint-Andreas wekt telkens in mij een gedachtenassociatie op met felicitaties, wensen en geschenken. In de krant verscheen de foto van de jarige Winston Churchill. Het tv-scherf bracht de vertrouwde beelden: de beroemde Brit naast de brandende kaarsjes en de opgestapelde kistjes sigaren. Een kleiner formaat maakt mij reeds blij: ik rook slechts sigarillo's.

De viering van mijn kroonjaar, met of zonder een voorraad rookgerief, zou voor mij een beroerd geval geweest zijn indien men mij op een karig pensioen had gesteld. Dat is gelukkig niet gebeurd. Ik doe zoals de boer, ik ploeg voort.

Maar terwijl ik even omkeek naar het lange spoor op mijn akker en ik mij bezon op een loopbaan van veertig jaar sportjournalistiek en van tien jaar 'losse' medewerking aan de Vlaamse Televisie, stormden de herinneringen met hele bataljons op mij af.

In die herinneringen zocht en vond ik stof voor een schriftuur op het patroon van de informatieve journalistiek: reporterswerk waaruit angstvallig alle uitgediepte problematiek geweerd en waarin evenmin een boodschap gebracht wordt.

De conceptie, de constructie, de vorm en de inhoud van dit boek leunen aan bij de autobiografie met de auteur als centrale figuur, maar hebben toch meer te maken met het begrip 'memoires' waarin dingen worden verteld die men beleefde en personen getekend die men gekend heeft.

Met betrachting van objectiviteit en waarachtigheid, wars van alle fictie, maakte ik een ommegang in mijn tijd.

I - KORT NA DE EEUWWISSELING

1 - Het vaderhuis

DE alfa van mijn herinneringen is een stropbroekje. Moeder kocht het naar maat. Ik ermee naar school. Zuster Francisca keek niet weinig verbaasd op. In haar kleuterklas werden, ook door de jongetjes, alleen kleedjes gedragen, kleedjes door een schort tegen bevulling beschut. Onze holleblokjes moesten we in het portaal uitdoen.

Geleerde ouders had ik niet. Nog voor ik het stropbroekje ruilde voor een lange broek - of moet ik zeggen: voor een pantalon? - wist ik dat ze werkzaam en verstandig waren.

Vader gebruikte slechts de pen om zijn handtekening te zetten. De letters dansten tegen mekaar aan, maar de naam was goed leesbaar. Moeder schreef nooit. Beiden rekenden knap genoeg uit het hoofd om hun zaken te kunnen beredderen.

Zijn sterk geheugen oefende vader in de burgerlijke stand van al de dorpsnotabelen. Hij kende de datum van hun loting, van hun huwelijk en desgevallend van hun overlijden. Aan elke datum knoopte hij een bijzonderheid vast die veelal met het weder te maken had... Larmus trouwde op een snikhete julidag... bij de begrafenis van Dokus moest men de dikke laag sneeuw wegvagen om met de kist in de kerk te geraken... in het jaar 1871 was Louis, de sloffenmaker, de enige loteling van de gemeente; hij trok een goed nummer, liep achter de akkordeonist aan, zong bij een uitstapje van herberg tot herberg een door hemzelf aaneengerijmd gelegenheidsliedje:

*Ik heb geloten zonder schrik.
Trekt ieder een nummer zoals ik,
dan zal heel Drogenbos eruit zijn...*

Voor mijn moeder, een altijd bezige vrouw, duurde de dag nooit lang genoeg. Buiten haar vele activiteiten werkte ze nog tot een stuk in de nacht. Ze was schrand in de 'commerce', onze zaak floreerde.

Met hun schamele bezit van 'een schoen en een sloop' hadden mijn ouders de levensstrijd aangebonden. Na en-

kele voorspoedige huwelijksjaren lieten ze vlak bij de kerk een dubbel huis bouwen. Bij gebrek aan het nodige kapitaal moest dat wel in twee keren gebeuren: eerst een winkel, en na afbetaling van het geleende geld, een herberg ernaast.

Een constructiefout kwam aan het licht toen de metselaars de verbinding tussen de beide gebouwen tot stand brachten. De twee vloeren vertoonden een verschil van ongeveer tien centimeter!

De misnoegdheid van mijn vader kwam tot ontlasting in krachtwoorden die hij zich zelden liet ontvallen. Men kon ze bijna tot aan de pastorie horen.

De aannemer stond er beteuterd bij. Hij zocht een uitvlucht. Afgewezen! Zalvende woorden... aan zo'n trapje went men gauw... sloegen evenmin in.

Toch kwam het uit zoals de man voorspeld had: haast blindelings leerden we van de winkel naar de herberg - en omgekeerd - overstappen zonder te struikelen.

Anders verliep het met de mannen die 's avonds naar de winkel kwamen om wat spijkers, om een verfkwaad of zo. Een voorwendsel om aan de andere toonbank een borrel jenever of een glas faro geserveerd te krijgen. Het trapje deed hen, nog voor ze een teug gedronken hadden, letterlijk de gelagzaal binnenduikelen.

Veel hooi namen mijn ouders op hun vork. Vader bewerkte een stuk akkergrond: hij ploegde, hij zaaide, hij oogstte. Moeder dreef handel in Brusselse kaas: met paard en kar bracht ze die waar naar de markt te Schaarbeek.

Die markt, bij om 't even welk weer altijd in open lucht, begon omstreeks vier uur 's morgens. Om er tijdig aan te komen, moesten mijn ouders al om middernacht uit bed.

Nadat het paard gevoederd, getuigd en ingespannen was, werd de kar geladen tot er geen bol kaas, geen appel of geen prei meer bij kon.

Moeder klom op de kar en greep de teugels beet. 'Ju, Lies!' De merrie had geen zweep nodig. Op een drafje verdween ze met haar lading in de straat. Vader sloot de ijzeren poort en haastte zich voor een tweede nachtrust.

Over de rit van tien kilometer deed het paard ongeveer twee uren. Op de hellingen van Kalevoet en de Brugmannlei ging het stapvoets. Op de vlakke wegen en

de harde straatstenen gaf de trouwe merrie drafnummers ten beste. Op bepaalde plaatsen, bijv. op het Poelaertplein, maakte ze er zelfs een korte galop van.

De markt duurde tot omstreeks het middaguur. Daarna reed moeder in de hoofdstad van de ene naar de andere grossier en werd de kar nu volgepropt met allerlei waren voor de winkel: specerijen, vaatwerk, potten verf, schorten, pantoffels, draad en dies meer.

In onze 'Sarma' *avant-la-lettre* kon men zich bijna alles aanschaffen.

Zondags, na de kerkdiensten, ving onze herberg de midelpuntvliedende krachten van het dorp op. De drukte hield aan tot in de late avond. Moeder had telkens last om de late herberggasten met hun sterke geur van zware faro uit het huis te krijgen:

'Jongens, jongens, als ik het u vragen mag, ga toch naar huis. Voor mij is het de hoogste tijd om naar de markt te rijden. En ik heb mijn bed nog niet gezien...'

Ze doofde het petroleumlampje uit. De mannen moesten nu wel afdruipten. Een nieuwe en zware dag begon voor mijn moeder.

Hoe het mensje met een kanjer van een voor diëten en hongerkuren weerbarstige maagzweer, haar vele dagen nachtwerk gedurende meer dan dertig jaar heeft kunnen volhouden, is iets dat tot onze hedendaagse denkgewoonten niet meer doordringt.

Haar chronische kwaal noemde moeder: 'een gat in de maag'. Ze was te matig om eraan dood te gaan, ze was te bedrijvig om er te kunnen over piekeren.

Toen ze geen maagzweer meer had en niet meer matig hoefde te zijn, sprak ze vóór haar dood deze wijze woorden:

'Kinderen, ik berust in mijn lot. Wie de moed had om te leven moet, als de tijd er is, ook de moed hebben om te sterven. Ik ben klaar voor de reis. Het zal nog slechts enkele dagen duren. Voor mijn begrafenis zullen de mensen hier op het erf komen. Mijn huisje moet dan proper zijn. Zorg er onmiddellijk voor dat de muren een kalkbeurt krijgen.'

Aan die wens werd voldaan.

Toen men moeder wegdroeg, wierp een speelse voorjaarszon lichtvlekjes op haar huisje, dat zo blank was als haar zuiver gemoed.

Mijn vijf oudere zusters waren mijn ouders behulpzaam in de herberg, in de winkel, in de keuken, in de groentetuin, in de kaaskelder en op de markt. Het café had hun voorkeur. Mijn oudste zuster werd opgevrijd door een verre neef. Het paartje trouwde in 1904.

Een bruiloftsfeest naar de eigentijdse trant. Het vijftigtal genodigden ging mee naar het gemeentehuis en naar de kerk. Koetsen waren te duur, auto's reden er nog niet. Van een ordentelijke 'suite' had mijn familie geen benul. De vele ooms en tantes, neven en nichten, onwennig in hun nieuw - of gekeerd! - pak, liepen zo goed en zo kwaad als het ging in rijen van twee achter de bruid en de bruidegom aan.

Na de kerkelijke inzegening werd het touw gespannen. Dat kostte mijn schoonbroer een fooi en mijn vader een rondje bier.

Een optocht naar de herbergen, naar al de herbergen van het dorp, was de geplogenheid. Bij elke halte werden liedjes gezongen. Nonkel Patatje keelde er een met ten minste tien strofen. Met de chronologische volgorde van het verhaal lag hij overhoop. Hij had het over een arme 'sloor', reeds bedrogen alvorens ze haar eerste communie had gedaan, en die, nadat ze reeds gestorven was, plotseling ziek werd. Ziek en door iedereen verlaten. Bij het door allen meegezongen refrein:

*Zij was zo schoon,
als een engel zo rein...*

pinkte moeder toch nog een traantje weg. Dat deed ze ook bij het beluisteren van mooie muziek of van een romantisch lied, over de nachtegaal bijvoorbeeld. Dan stokte er iets in haar keel en stootte ze mij met haar arm aan:

'Kan ik het gebeteren, jongen, dat ik zo weemoedig ben,' verontschuldigde ze zich.

In de late namiddag landde de ordeloze 'suite'. De meeste mannen waren reeds lang boven hun theewater. Dit bellette hen niet zich te goed te doen aan een rijkeladen tafel en de zes gangen, met de afwisselende maar zware vleeschotels, alle eer te bewijzen.

Ik, de benjamin, moest op een stoel gaan staan voor een solo-zang. Mijn dooppeter, een spoorwagearbeider uit

Buizingen, was danig in zijn schik met mijn schoolliedje:

*Jongens, hier, soldaatje spelen!
Wij zijn allen grenadier!
Ramplanplan!*

Het heengaan van de oudste dochter bracht een automatische aflossing mee onder de andere meisjes. Onze Trees werd, ongeacht haar jeugdige leeftijd, uit de kostschool gehaald. In het pensionaat, op slechts een boogschuit van ons huis, vond men dat jammer, daar mijn oudste zuster op drie na, de knobbel van de aardrijkskunde had. Om haar kunstje te vertonen rammelde ze als een pater-noster de steden van Siberië af: Omsk, Tomsk, Tobolsk... Hoe zou men die steden nu wel noemen? Mijn jongste zuster had een uitgesproken voorkeur voor andere vakken; als ze een man was geweest zou ze denkkelijk in de politiek zijn gegaan. Maar er gebeurde iets dat ook aan haar schooltijd een einde maakte.

Men wist in het dorp dat ons Liesje, op één na de oudste dochter, zich zelden of nooit in de herberg verroonde. Gebeurde het toch, als het niet anders kon, dan plaagden de jonge mannen haar met woorden en zinspelingen die haar deden blozen.

Ik was veel te jong om iets van haar gevoelswereldje te begrijpen, ik wist slechts dat ze elke dag communiceerde. Ze was mijn doopmeter, ze zei mij het avondgebed voor, ze vertroetelde mij.

Op een avond zat moeder zachtjes te wenen. Ze kon haar leed niet langer verkroppen:

'Ons Liesje wordt kloosterzuster,' snikte ze.

Het is een echte roeping geweest. In die richting hadden mijn ouders hun dochter nochtans niet gestuwd; ze waren weliswaar katholiek en beleden hun geloof, maar voor de geestelijke opleiding van hun kinderen vonden ze in hun drukke zakenleven weinig of geen tijd.

Vader werd eigenlijk van een betrekkelijke vrijzinnigheid verdacht. Hij verzuimde nooit de zondagsmis. Evenmin de Guldenmis en de Sint-Barbaramis. Hij biechtte met Pasen en met Sint-Niklaas, de naamheilige van de parochie. Maar voorts ging hij alleen naar de kerk voor een begravenis. Hij sloeg er nooit een over: arm of rijk, een achturemisje of een 'elfurelijk': voor hem maakte dat geen verschil.

Eens aanvaardde hij het peterschap van een onwettig kind, geboren uit een in die tijd door iedereen nagewezen meisje. 'Zo'n kind moet toch ook gedoopt worden,' zei hij.

In de politiek bekende mijn vader geen kleur. 'Ik ben een te fijne politieker om aan politiek te doen,' beweerde hij. Van die stelregel is hij één enkele keer afgeweken toen hij voor een gemeenteverkiezing een plaats op een van de twee niet-kleurpolitiek-getinte lijsten aanvaardde. Hij werd gekozen en had het hoogste aantal voorkeurstemmen.

Eigenlijk had hij het fijntjes aan boord gelegd. Zodra het stembureau geopend was, vatte hij post op het bordes van het gemeentehuis. Hij was er met geen stok weg te slaan. Hij bleef er tot de laatste kiezer zijn stemplicht vervuld had. Iedereen drukte hij de hand. Ook zijn tegenstanders en diegenen waarvan hij vermoedde dat ze op de andere lijst zouden stemmen. Achteraf beweerde hij dat sommigen op het laatste ogenblik er nog toe gekomen waren voor hem te stemmen. Hoe dan ook, het door hem berekende aantal stemmen op de lijst en achter zijn naam klopte ongeveer.

Vóór een wetgevende verkiezing volgde hij al de in het dorp gehouden meetings: hij klapte in de handen zowel voor pastoor Daens en Kamiel Huysmans als voor Charles Woeste, de leider van de katholieke partij. Woeste, in tegenstelling met de twee eersten, sprak in het Frans, een taal die mijn vader niet kende.

Ik herinner me nog een spreekbeurt van de toen dertigjarige Huysmans. Diens gloedvolle welsprekendheid, ook al snapte ik er niets van, hield me in de ban. De spreker kreeg van mijn vader het gebruikelijke beleefdheidsaplaus. Kreeg hij ook de drie stemmen (voor de gemeente zelfs vier!) van onze pa? Dat kon er bij mij niet in. Later is het uitgelekt dat mijn vader steeds op de lijst van de Daensisten had gestemd.

Op de roeping van ons Liesje reageerde het gezinshoofd negatief:

'Non worden! Geen denken aan! Later zullen we eens zien. Nu in geen geval. Mijn dochter is pas 23 en dus nog veel te jong voor zulke gewichtige beslissing. Bovendien kunnen we haar in onze zaak voorlopig nog niet missen.'

Moeders tegenstribbelingen berustten op andere motieven.

Het werd een worstelen tussen haar christelijke overtuiging en haar gevoelens. Ze was te emotioneel en te weemoedig om de heldhaftigheid op te brengen van de moeder die, zonder hoop op weerzien, een zoon of een dochter aan de missies afstaat. Alleen reeds de gedachte dat ons Liesje voor altijd het ouderlijke huis zou verlaten, maakte haar verdrietig. De regel van de meeste kloosterorden was toen nog zeer streng, al te streng. Mijn zuster zou nog enkel mogen naar huis komen bij het overlijden van vader of moeder.

De vergadering van de christelijke moeders na het zondagslof miste moeder zelden of nooit. Van haar plichten kweet ze zich met overtuiging en nauwgezetheid. Ze voelde en leefde godvruchtig. En iets wat in die tijd nauwelijks denkbaar was: voor andersgezinden en voor niet-gelovigen betoonde ze zich mild.

Haar oudste broer was veel diepzinniger dan zij. Oom Luppe woonde te Rodenem, een gehucht van Halle, de geboortestad van moeder. Eenmaal in het jaar bracht ze hem een bezoek. Ik mocht altijd mee.

Op één keer stelde moeder haar broer op de proef. Hij had de gewoonte ons te vergezellen tot aan het station van Lembeek. Prekerig zoals hij van nature was, debiteerde hij een monoloog die een kwezel hem niet zou verbaterd hebben.

Die monoloog werd onderbroken aan het brugje over de Zenne waar, naast het voetpad, de paarden met hun gespan door het vanuit de rivier opborrelende water moesten stappen.

Zei moeder:

'Och Luppe, waarom al die drukte? Dood is toch dood!'

Haar broeder verstarde als een levend beeld, zijn lippen bibberden, zijn tanden trilden. Hij keek haar diep in de ogen. Zijn stem stakte:

'Zijn we zo opgevoed?'

Zo had moeder het niet bedoeld. Ze was slechts nieuwsgierig geweest naar de reactie van haar broer, een eenzelvig man die pas op gezette leeftijd in het huwelijk was getreden, een doorbrave vent die zich makkelijk op stang liet jagen en die gekscheiders niet mocht.

In het begin van de eeuw waren de fin-de-siècle-liedjes op Weense walsmotieven in de mode. Die werden door

mijn zusters gekweeld dat het huis ervan dreunde. Pas later heb ik geweten dat de meeste van die meeslepende aria's composities van Johan Strauss waren, uit de tijd die men nu *la belle époque* noemt. Was het een tekort aan muzikale kennis en een teveel aan weke sentimentaliteit die mij vele jaren later te Wenen naar het standbeeld van Johan Strauss dreven?

Op onze toekomstige non hadden de *Schlagers* van de dag geen vat. Van de dansvloer hield ze zich vanzelfsprekend afzijdig. De andere leden van ons gezin dansten slechts eenmaal per jaar: mijn moeder op het gildebal, mijn zusters op het danspartijtje na de toncelavond van de zangvereniging. Slechts de wals, de polka, de scottish, de mazurka en de lancier waren toen in trek.

De koorvereniging van ons dorp deed jaarlijks een drie-daagse trip naar de Ardennen. Bouillon was de onveranderlijke trekpleister. Vader, die anders nooit buitenshuis was, reisde altijd mee.

Tijdens zijn afwezigheid vertrok ons Liesje naar het klooster. Vooraf had ze met een kruiwagen haar schamele bagage naar het station van Ruisbroek laten brengen. Ik was de enige die haar tot daar vergezelde. Het pijnlijke bij het afscheid van moeder moet ik niet hebben aangevoeld. Naast ons Liesje lopend, praatte en lachte ik alsof dit vertrek een doodgewoon iets was. Op de hele weg sprak mijn metertje haast geen woord. Toen ze mij in de wachtkamer van het station kuste, bleef ik steeds onbewogen.

Pas daarna volgde een moment dat ik nooit heb kunnen vergeten. Ik was voor het sluithek gaan staan waar de vertrekkende trein langs zou rijden. Puffend nam de locomotief haar trage aanloop. Liesje trok het raampje open en wuifde met de hand. Een koude rilling voer door mij heen. Zelden heb ik mij later zo ellendig gevoeld als tijdens het halfuurtje lopen huistoe.

Dagen aan een stuk had moeder omrande ogen van het schreien en waken. Vader was in die tijd geen steun voor haar. Hij mokte omdat ons Liesje tijdens zijn afwezigheid toch vertrokken was. Tegen moeder voer hij heftig uit, hij ijsbeerde de godganse dag, en in een boze brief schreef hij aan zijn dochter 'dat zij voor hem dood was, dat hij haar nooit zou bezoeken'...

Enkele weken later moest de novice de 'kleine gelofte'

afleggen. Er kwam een uitnodiging. Moeder zou de plechtigheid bijwonen en mij meenemen. Wou vader soms ook meegaan? Ze durfde het hem niet vragen:

'Jongen, probeert gij het eens...'

Het was op een zondagochtend. Vader zat aan de ontbijttafel. Ik waagde het erop. Hij was alleen in de keuken.

'Ma en ik reizen vandaag naar Virginal om er ons Liesje te bezoeken. Gaat ge niet mee, pa?'

Hij draaide zich om op zijn stoel, ietwat onzeker:

'Waarom zou ik niet meegaan?'

Meteen was alles vergeven en vergeten.

Zo was onze geaardheid: soms kort aangebonden, nooit lang mokken!

3 - Het lijk op de berm

Omstreeks die tijd werd mijn jeugdige verbeelding beïnvloed door een moordzaak die mij lang daarna is blijven obsederen en die, na zoveel jaren, mijn geest soms nog bezighoudt.

Tijdens een zondagswandeling met vrouw en kinderen vond de onderwijzer van mijn klas het lijk van een jongeman. Op de berm naast een zanderig wegje had de onbekende zich voor de kop geschoten.

Uit het onderzoek bleek dat het geen banale zelfmoord was uit liefdesverdriet, uit geldzorgen of zo. Die wanhoopsdaad stond in rechtstreeks verband met een gruwelijke moordzaak.

Mede dank zij wat moeder erover vertelde, heb ik dit drama van de naald tot de draad kunnen reconstrueren.

Van de toen vrij zeldzame 'grote' moordzaken had mijn moeder haar weetje. Vuige moordenaars en moordnaresen waren voor haar: de Brusselse politiecommissaris Courtois, de gebroeders Peltzer, de Parijse Madame Steinheil enz. Haar kennis van die zaken putte ze uit *Het Nieuws van de Dag*. Die krant las ze op het middaguur terwijl vader zijn dutje deed.

Moeders dagblad kostte één cent. Op aandringen van mijn zusters, die al een beetje Frans kenden, was er een tweede krant bijgekomen: *Le Vingtième Siècle*. Daarvoor

betaalde men vijf centiem, iets wat moeder peperduur vond.

Het hoofdartikel, onveranderlijk de eerste kolom van het blad, las moeder vóór al de rest. Nu en dan keek ze van het 'Nieuwsje' op voor een eigen commentaar:

'Peins toch eens, ons land heeft tien miljoen schuld! Zo'n tekort komt de regering nooit te boven. We staan aan de rand van het faillissement!'

Daarna kwamen de moorden en branden aan de beurt. Gretiger dan ooit verslond ze het dagblad toen dit onder de kop in grote letters: *Gruwelijke vadermoord te Beersel*, het licht liet schijnen over de hierboven aangehaalde zelfmoord.

Zes weken tevoren was te Beersel het volgende gebeurd. Een weduwnaar met drie zonen en een dochter kwam op een zaterdagavond dronken thuis. Tot een stuk in de nacht had hij met vrienden gekaart. 's Anderendaags vond men hem verhangen in het karhuis dat aan de woning paalde en waarvan de grote bruine poort op de straat uitkwam.

Telkens als we daar met paard en kar langs reden, wees mijn vader mij die bruine poort aan: 'Daarachter is het gebeurd...'

Zelfmoord lag voor de hand. Het doktersattest was in die zin opgesteld.

Een van de mannen die met de verhangene had gekaart, kwam voor en na de zondagsmis geregeld bij ons in de herberg. Hij had het gebeurde al vernomen en vertelde het verder aan mijn ouders:

'Wilt ge nieuws weten? Kobe Diksteel heeft zich verhangen.'

'Wat ge daar zegt!'

'Het blijft onder ons, hé, maar ik geloof vast dat Kobe een... rare... dood is gestorven.'

Die man moet een fijne neus gehad hebben. Zes weken nadien, dag op dag, liep het gerucht dat het parket te Beersel was afgestapt en de ontgraving had bevolen.

Frans, de oudste zoon van Kobe Diksteel, moet lont hebben geroken. Zijn lijk was het dat de meester van mijn klas 's anderendaags vond. Alvorens zelfmoord te plegen had de jongeman een schijnbaar sensationele onthulling gedaan: 'Mijn vader heeft geen zelfmoord gepleegd maar werd gedood. Ik heb het gedaan, ik alleen...'

De gerechtelijke politie, die reeds meer over het geval wist, nam daar geen vrede mee en gelastte de arrestatie van de twee andere zonen en van een zekere Dandois.

Door een wel eigenaardig toeval was de zaak opgehelderd. Dandois, een slecht befaamde kerel, een nietsnut, een dronkaard en een dief, was in de nacht van de moord smoordronken en helemaal versuft thuisgekomen. Hij woonde in de buurtgemeente Linkebeek.

Tot zijn vrouw sprak hij onsamenhangende woorden. Enigszins geheimzinnig klonk dit korte zinnetje: 'Hij is eraan...'

Dronkemanspraat, dacht zijn vrouw. Deze meende ook te hebben verstaan: 'Morgen zal men te Beersel de klok horen luiden.' Ook dat vond de vrouw niet bijster revelerend, 's zondags luidde de klok immers altijd.

Maar toen zij hoorde wie zich te Beersel verhangen had, was haar gemoedstoestand toch danig geschokt. Sinds enkele tijd ging haar man inderdaad met een van de zonen van de gehangene om.

'Hij is eraan!' Het vrouwelijke instinct gaf haar in dat Kobe Diksteel vermoord was en dat haar man er iets mee te maken had.

Enkele dagen later moest Dandois naar de gevangenis om er een straf wegens diefstal uit te boeten. Terwijl hij bromde werd zijn vrouw loslippig. Willens of onwillens bracht zij het gerechtelijk apparaat aan de gang. En toen de ontgraving van het stoffelijk overschot van Kobe Diksteel bevolen werd, was het voor het parket reeds zogoed als zeker dat de zonen de moord gepleegd hadden met de hulp van de omgekochte Dandois.

Het werd een sensationele Assisenzaak. De feiten waren weliswaar bewezen, maar de omstandigheden die aan de moord waren voorafgegaan, wierpen toch een geschakeerd licht op die ontstellende zaak.

Kobe Diksteel was voor zijn vrouw een tiran geweest. Hij had het zieke en hulpeloze vrouwtje om zo te zeggen doodgetergd.

Het gedrag van de drie zonen was altijd voorbeeldig geweest. Frans, de oudste, gold zelfs in de omgeving als een toonbeeld van een ernstige, vlijtige en rondborstige jongeman.

De dwanggedachte hun moeder te moeten wreken, bleek

de drie zonen tot de moord te hebben aangespoord. Daarbij kwam ook nog dat ze bezeten waren door de vrees dat hun vader het ouderlijk bezit zou opmaken en een deel van het patrimonium aan een andere vrouw zou vermaken. Volgens de toenmalige wetgeving had het gezinshoofd vrijwel het alleenzeggenschap in het beheer van het gemeenschappelijk bezit.

Na zeer bewogen debatten, met ontroerende getuigenissen en felle pleidooien, luidde het arrest: doodstraf voor Dandois, doodstraf voor de tweede zoon, vrijspraak van de jongste zoon.

Over de schuldvraag betreffende de twee laatste verdachten moeten de juryleden erg verdeeld zijn geweest. De vrijgesprokene was minderjarig. Zijn aandeel in de materiële moord zou slechts geweest zijn dat hij, tijdens de misdaad, de wacht zou hebben gehouden voor de kamer van zijn slapende zuster. In de volksmond luidde het dat hij - de jongste - wel de opstoker kon geweest zijn.

De vadermoord te Beersel heeft mijn moeder altijd genanceerde bedenkingen ingegeven. Het gezin Diksteel had ze goed gekend. Aan het gedrag van de vader had ze zich geërgerd, voor de zoon Frans had ze sympathie gevoeld.

De confrontatie van het geval, zoals zij het zag, met de debatten voor het Hof van Assisen, gaf mijn moeder bedenkingen in waarmee ze feitelijk vooruitliep op deze tijd, gekenmerkt zowel door een veelal onverbiddelijke rechtspraak, bijvoorbeeld bij delicten van politieke aard, als door onthutsende vrijspraken bij misdaden uit hartstocht en andere gevallen.

Ze liet altijd een zekere sympathie doorschemeren voor Frans Diksteel die, gedreven door broederliefde, de schuld op zichzelf alleen probeerde te nemen, opdat zijn twee jongere broers zouden vrijuitgaan. Ze hield er bovendien deze eigen opinie op na:

'Indien de zonen er geen derde persoon bij betrokken hadden - die gemene Dandois! - en in een vlaag van woede hun terecht gehate dronkelap van een vader hadden gedood, dan zou men wellicht doodslag in plaats van moord met voorbedachten rade hebben weerhouden. Er is ook wat te zeggen tegen de terdoodveroordeling van de ene en de vrijspraak van de andere.'

Meer dan dertig jaar later werden de twee terdoodveroordeelden in vrijheid gesteld (iets wat nu veel vroeger gebeurt!). Dandois keerde terug naar zijn echtgenote die hem feitelijk erin gepraat had, wat nog eens bewijst dat de tijd veel wonden heelt.

De tweede zoon Diksteel trad na zijn invrijheidsstelling in het huwelijk. De aalmoezenier van de gevangenis, makelaar uit barmhartigheid, had de rol van koppelaar op zich genomen. De twee oudjes hebben nog enkele gelukkige jaren gesleten.

Het stokoude mannetje heb ik eens ontmoet. In de grootstad zocht hij de oud-bekenden van zijn dorp op die er marktten. Hij vertelde dat hij in de gevangenis voor ruïner had gespeeld. De aalmoezenier mocht hem graag. Eigenlijk was hij niet zozeer meer op de vrijheid gesteld geweest. Welke betekenis kon de samenleving voor hem nog hebben, dacht hij... 'Ik ben oud, ik ken bijna niemand meer, ik heb geen verwanten, ik zal met de vinger worden nagewezen als ik terug in mijn dorp kom...' Maar de aalmoezenier, die zo goed voor hem geweest was, bracht hem tot andere gevoelens en bezorgde hem een gezellin voor zijn laatste levensdagen.

Dit alles vertelde hij met een ongeveinsde openhartigheid, met een aangescherpte intelligentie en met een verworven levenswijsheid.

Zou die oude moordzaak van Beersel invloed gehad hebben op mijn vormingsjaren?

Ik droomde ervan advocaat te worden om te kunnen pleiten, niet tégen, maar vóór de verdachten! Die gevoelens, kennelijk ingegeven door een soort verzet tegen de bestaande orde - die van toen, wel te verstaan - helpen alleszins sommige van mijn verdere gedragingen verklaren.

Moorden, zelfmoorden en aanverwante dramatische dingen vonden in mijn denkwereldje een dankbare teeltbodem.

Uit de Zenne, het riviertje dat door mijn geboortedorp loopt, werden in een kort tijdsbestek drie lijken bovengehaald. Liefdesverdriet had, naar het heette, die jonge mensen die ik kende, in het water gedreven. Begreep ik dat toen nog niet goed, dan was er toch iets in mij dat medelijden opwekte.

Anders was mijn reactie toen enkele mannen zich in on-

ze buurt met regelmatige tussenpozen door verhänging om het leven brachten. Levensmoeheid of ziekte? Ik kon er niet bij. De koord ergerde mij, het water van de Zenne niet. Is het een aberratie?

Om een tweede moordzaak te Beersel aan de voor-gaande te kunnen koppelen, loop ik meer dan tien jaar op de tijd vooruit.

Met mijn diploma van Latijns-Griekse humaniora onder de arm stapte ik door de Brusselse straten toen ik hoorde dat de oorlog was uitgebroken.

De universiteiten bleven in 1914-1918 gesloten. Ik kon geen hogere studies aanvatten. Het toeval maakte van mij een tijdelijke schoolmeester. Er was een tekort aan onderwijzers. Een pastoor uit de buurt, directeur van een vrije school, bood mij een baantje als tijdelijk onderwijzer aan. Ik aanvaardde de opdracht. Ik was juist achttien geworden, toen ik voor de veertig leerlingen kwam te staan: eerste en tweede leerjaar in één klas. Het was hard werken!

Men betaalde mij drie frank per schooldag. Op het einde van de week werd mij een envelop overhandigd waarin achttien bankbiljetten van één frank zaten. Was er in de week een feestdag, dan moest ik het met vijftien frank stellen.

Drie volledige schooljaren duurde dit tussentijds ambt. Terwijl ik schoolmeesterde, gebeurde er weer iets dat mij een schok gaf.

Een van mijn leerlingen, de oudste van een gezin met vier kinderen, kwam op een maandagochtend niet naar school.

De dag voordien had men de vreselijk verminkte lijken van de ouders gevonden, op een landweg in het vlakke veld, nabij de grens tussen de gemeenten Beersel en Alsemberg.

In de vroege avond, na hun kinderen naar bed te hebben gedaan, verlieten die man en die vrouw hun huis met de bedoeling wat proviand op te doen bij een boer die een drietal kilometer verder woonde. Het was oorlog. Wie trachtte niet wat graan te bemachtigen?

De man voerde een kruiwagen voor zich uit. De vrouw liep ernaast. Op een eenzame plek, ver van ieder bewoond huis, werden beiden verrast en met bijlslagen letterlijk afgeslacht.

De dader of daders heeft men nooit ondekt, men heeft zelfs nooit met zekerheid geweten of het een roofmoord dan wel een misdad uit wraak was geweest.

Toen ik enkele jaren later een cursus in journalistiek volgde, nam een leraar, een wetsdokter, ons mee naar de hoogste verdieping van het Brusselse paleis van justitie. Een van de door hem op een groot doek geprojecteerde beelden was de fotografische opname van die onopgehelderde moord.

Het beeld doet me nog gruwelen.

4 - De eerste auto

De dokter van ons dorp had zich een soort voertuig aangeschaft waarvoor-er-geen-paard-nodig-was.

Door haar contacten met Brussel kende mijn moeder dat ding reeds. Met de naam ervan lag ze overhoop, slechts als ze het woord lettergreep voor lettergreep uitsprak, lukte het haar, niet te stotteren: au-to-mo-biel.

In het dorp was er opwinding over het geval. Met zijn wagen kwam de dokter maar niet op straat. Men maakte daar grapjes over. Er ontstonden zelfs discussies:

'Ik moet het nog altijd eerst zien!'

'Slimmerd! Ze rijden er wel mee in de stad!'

'Die van onze dokter is slechts tweedehands.'

'Dat doet er niet toe. De man is bekwaam in de mechaniek. Hij kan dat ding uiteennemen en opnieuw ineensteken zoals hij het bij een operatie met een menselijke karkas doet. Rijden de treinen misschien niet?'

'Jawel, maar die hebben "vapeur" en die rijden op rails.'

De discussie eindigde op een weddingschap.

Op een namiddag, ik vergeet het evenmin als de dag van mijn eerste broekje, liepen de mensen de straat op. Warempel, vlak tegenover de toegangspoort van het kasteel, nam een wagen zijn vaart en reed traag de dreef op.

De school was juist uit en wij, knapen, waren er op een drafje bij:

'Lieve hemel, dat gaat vooruit zonder paard!'

Precies op dat moment pufte het ding en stond stil. De dokter kwam van zijn troon. Zijn hoge hoed scheerde

tegen de laagste takken van de lindebomen. Hij was zo hoog gezeten dat hij niet zonder een sprongetje op de begane grond kon komen.

Dokter Coosemans, slank en mager, miste lenigheid in zijn bewegingen. Hij was een fijne heer en droeg een *pince-nez*. Men beweerde zelfs dat hij binnenshuis de knijpbril voor een monocle ruilde.

Beeldde men zich dat slechts in, of deed hij het werkelijk om chic te doen tegenover zijn vrouw, de mooiste dame van het dorp, altijd luxueus opgedirkt?

Dokter Coosemans sprak geen woord. Hij maakte een gebaar om de snotapen rondom zich uit de weg te doen gaan. Achter aan de automobiël was er een wiel dat wel driekwart meter diameter had. Dat wiel bracht hij 'in het zweet zijns aanschijns' in beweging. Was me dat draaien!

Na de zoveelste zwaai begon de motor te ratelen en rook uit te spuwen als de locomotief van de trein. Er kwam schot in. De dokter bette het hoofd en haalde uit de wagen een trapje met drie treden, die hij besteeg om bij het stuur te kunnen komen. Dit bespaarde hem een nummertje hoogspringen.

'Kan iemand mij dat trapje aangeven?'

Twee jongens meldden zich aan. Het houten rekwisiet werd opgetild. 'Bedankt,' zei de dokter, die van aan het stuur het trapje in de wagen duwde.

'Opgepast, jongens!' En de automobiël reed! Een slakkegang, wij liepen tenminste driemaal zo rap!

De dreef, een paar honderd meter lang, leidde naar de kom van het dorp. De bestemming werd pas na vier halten bereikt. Op het plein voor de kerk ging gejuich op. De bomen van onze dreef hadden wat beleefd: de oude olmen en de fleurige lindebomen die men ertussen had geplant.

Hoe vaak hebben oud en jong in de nu verdwenen dreef bij zomeravond en zomernacht staan luisteren naar de nachtegaal die in het park, achter de sindsdien ook al gedempte vijver, zijn dagelijks recital ten gehore bracht. Hemelse muziek was dat!

Dokter Coosemans, hoe bekwaam en toegewijd hij ook was, maakte zich in het dorp heel wat vijanden. Hij stortte zich hals over kop in de dorpspolitiek. Bij de gemeenteverkiezingen stelde hij zijn kandidatuur. Hij werd verkozen. De klap op de vuurpijl was dat hij, als lid

van de minderheidspartij, tot burgemeester werd benoemd. Na een enkel mandaat gaf hij er de brui van.

In die uiterlijk stugge en ietwat gemaniëerde dokter - zijn echtgenote, uit de grootstad overgekomen, sprak het liefst de taal van Molière - klopte een warm hart. Hoeveel patiënten zou hij wel behandeld hebben zonder er een cent voor te aanvaarden?

'Maar Marie toch, hoe durft ge mij vragen wat ge mij schuldig zijt? Ge hebt zes kinderen en nog meer armoede. Kom, kom, we spreken er niet meer over.' Hij stopte haar een vijffrankstuk in de hand, dat was bijna zoveel als haar man in twee dagen verdiende.

De 'poef' was in ons dorp een echte plaag. Zei de dokter: 'Mijn patiënten staan bij mij voor ongeveer duizend frank (naar de huidige geldwaarde thans honderdduizend frank) in het krijt. Ik wil u mijn kredietboekje voor honderd frank overlaten. Alles wat ge meer kunt ophalen, is voor u.'

De vertrouweling die het hoorde, is op het aanbod niet ingegaan.

Slechts de ingewijden wisten dat Dr. Coosemans een praktijk te Brussel had. Hij hield er spreekuren als specialist voor hoofdziekten.

Daar zit een leuk verhaaltje aan vast. Een van zijn politieke tegenstanders was ziek geworden. Hij zou nog liever gestorven zijn dan zich door die dorpsdokter te laten verzorgen. Hij liet zich naar de stad rijden. Te Brussel informeerde hij naar een goed specialist. Men wees hem een bepaalde straat en gaf hem het huisnummer op. Twee volle uren wachtte hij alvorens aan de beurt te komen. Toen hij eindelijk in de behandelingskamer terecht kwam, stond hij voor dokter Coosemans!

Is men geen profeet in eigen dorp, dan kan men het soms wel in eigen land zijn.

5 - Pastoor Davidts

Kan er invloed op mijn vormingsjaren zijn uitgegaan van een dertig jaar voordien gestorven pastoor? Het is nauwelijks denkbaar en toch geloof ik dat het zo is.

Bij om 't even welke gelegenheid werd de naam van pastoor Davidts in ons huis ten berde gebracht: Pastoor

Davidts had dít gezegd, pastoor Davidts had dāt gedaan, pastoor Davidts dat was een man!...

Van jongsaf heb ik mij voor de figuur en de geestelijke nalatenschap van die dorpsheer geïnteresseerd. Zijn gevleugelde woorden en de door hem uitgehaalde grappen knoopte ik in mijn oren. Ik las de meeste van zijn vele geschriften. In de naslagwerken speurde ik op wat men over hem geschreven heeft en welke zijn betekenis is geweest in de cultuurgeschiedenis van ons volk. Dank zij al die gegevens heb ik mij een benaderende voorstelling van die priester kunnen maken.

Zijn grafschrift, door hemzelf op rijm gezet, tekent hem ten voeten uit:

*Hier ligt Michiel in 't graf.
Zijn rolleke is af!
Hij heeft in 't werkzaam leven
gesticht,
gedicht,
geschreven.
Nu is Michiel van Loven
daarboven
aan God gaan rekening geven.
Al lachend kroop hij in zijn graf,
terwijl hij elk zijn zegen gaf.*

Toen Michiel Hendrik Davidts in 1852 pastoor van Drogenbos werd, kende men van zijn personalia slechts dit: geboren te Leuven in 1808. Onderpastoor te Waver (Waals-Brabant) waar hij een ziekenhuis had opgericht.

Voor de bouw van dit ziekenhuis was er in die Waalse stad geen geld beschikbaar. 'Dan maar bedelen,' zei de ondernemende Michiel. In de hogere kringen ving hij bot: de notabelen stonden sceptisch tegenover zijn initiatief. Een eerste succes boekte hij op de gildevergadering van de schoenlappers. Na een gloedvolle toespraak deed hij een omhaling die vier frank en enkele centiemen opbracht. Met dit beursje in de hand trok hij van huis tot huis. Tot de rijke en goeude burgers zei hij: 'Zie maar eens wat die straatarme schoenlappers mij gaven. Het zou voor mij een pijnlijke teleurstelling zijn te ervaren dat dit voorbeeld geen navolging vond bij mensen die geen reden heb-

ben om op hun zak te zitten.' Zijn preken deden de rest: het ziekenhuis kwam er. Haar erkentelijkheid voor 'le très révérend vicair Davidts' liet de stad Waver in een gedenksteen beitelen.

Met zijn scherpe neus had de olijke maar tevens keikoppige Davidts dadelijk de atmosfeer van het dorpje Drogenbos ingesnoeven. De mannen dronken het zware bier van de streek, de vrouwen verkochten kaas: allen brachten die geuren mee naar de biechtstoel. Faro, zo heet te dat bier. Brusselse kaas was het zuivelprodukt dat door de volksmond 'harde kaas' werd genoemd. Dat soort bier is zogoed als verdwenen; de kaas bestaat nog, maar als marktwaarde is de room er sinds lang af.

Pastoor Davidts was een aparte, zeer originele figuur. Hij had geen meid: daarvoor was hij te arm en had hij, naar gefluisterd werd, te vaste principes. Voor de huishouding zorgde een sukkel van een oude knecht, Martinus. Breed hadden ze het niet: de pastoor gaf meer weg dan hij bezat. De vrijgevigheid dreef hij zó ver dat hij slechts één roog had, een tot op de draad versleten, groen-uitslaande toog.

Op intellectueel gebied was hij een grote figuur: kanselredenaar, schrijver, dichter, polemist, kunstkenner, kunstcriticus en... Vlaming uit één stuk. Ja, flamingant tot in de nieren!

In zijn donderpreken spaarde hij niets of niemand. Toch was men verslingerd op zijn vranke en veelal onbetoomde taal. Als hij in de zondagsmis aankondigde dat hij in het lof eens extra zou preken, dan was het uit alle omliggende gemeenten een ware processie naar de kerk van Drogenbos. Uiterst scherpe aanvallen richtte hij op de hoogste instanties, op de vrijmetselaars, op de franskiljons, op de verguizers van de door hem aanbeden gotiek, op de knoeiers met de spelling van de Nederlandse taal (toen reeds woedde de nu nog voortdurende spellingoorlog, of moeten we schrijven spellingverwarring?), op de katholieke burgemeester die een Franstalig liberaal blad las, op de Franse opschriften van de grafstenen en dies meer...

Duurde de preek te lang, dan moest Martinus aan zijn toog komen trekken. Davidts was zogoed als blind en kon niet meer op zijn horloge kijken. Soms kortte hij dadelijk de preek in. Veelal wees hij zijn knecht kordaat af:

'Achteruit, Martinus! Alle katten zijn nog niet gegeseld!' Niemand hoestte of dutte in, men genoot van wat de sensatie in de streek was. Men onthield wat hij gezegd had. Zijn geveugelde woorden en *bons mots* gingen van mond tot mond. Ja, dat was een pastoor!

Zijn faam als kanselredenaar drong door tot in de hoofdstad. Vastenpreken in Sint-Goedele werden hem opgedragen. Na één keer werd hij niet meer teruggevraagd: hij had het wel goed, maar té stout gezegd!

Pastoor Davidts heeft heel wat geschreven: over godsdienst, over taalstrijd, over bouwkunst enz., enz. Die boekjes verkocht hij tegen de prijs van tien centiem(!). Er bestaan nog slechts zeldzame exemplaren van. De inhoud en de vorm zijn typisch voor het klimaat in Vlaanderen, honderd jaar geleden. De illustratie, waarin de duivel in de vorm van een enorme vledermuis is afgebeeld, doet lachwekkend aan.

In zijn laatste levensjaren, toen hij helemaal blind was geworden, dicteerde Davidts zijn proza. Daarvoor deed hij een beroep op de oudste leerlingen van de dorpsschool.

Die jongens wisten dat hij een zwak had voor een openstapeling van letters *r*. Debiteerde hij die letter met nadruk, dan begrepen zij wat hij bedoelde.

'Frrrranskiljons,' dicteerde hij. Hij wachtte nog even en vroeg:

'Hoeveel keren hebt ge de letter *r* in dat woord gezet?'

'Vier keren, meneer pastoor.'

'Doe er nog maar vier bij!'

De 'framassons' bedacht hij veelal met tien *r*'s!

Wat ik hier vertel kan men nagaan in een van de door hem nagelaten boekjes.

Is het in de overlevering soms moeilijk de waarheid van de legende, de echte gebeurtenissen van de vrome sprookjes te onderscheiden, het kan toch niet geloofwaardig worden dat pastoor Davidts (die niets met het Davidsfonds te maken heeft) diepe sporen heeft nagelaten.

Een halve eeuw na zijn dood voer zijn geest nog door mijn geboortedorp. Kunstschilder Felix de Boeck, mijn jeugdvriend, heeft aan de hand van een oude vergeelde foto de kop van Michiel Davidts vereeuwigd. Dit schilderij bevindt zich in het gemeentehuis van Drogenbos. Van dit kunstwerk glanst de bezieling af die van het leven en het werk van die uitzonderlijke figuur uitstraalde.

Twee onderwijzers torsten in de gemeenteschool de last van tachtig leerlingen. Men noemde ze 'de grote meester' en de 'kleine meester'.

De eerste, schoolhoofd terzeldertijd, had een klassieke vorming gehad en dweept met de kennis van het Latijn. Tijdens de verwoede schoolstrijd in de jaren tachtig was hij in het vrij onderwijs beland. Na de val van de liberale regering werd hij in de gemeenteschool benoemd. Hij had een scherpe geest en een slagvaardig temperament - figuurlijk en letterlijk - maar een slordiger man heb ik nooit gekend.

Hij was knap in opstel en wiskunde, en een uitstekende leermeester voor de meerbegaafden; de andere leerlingen daarentegen werden aan hun lot overgelaten, het weinige goede dat in hen stak werd er door hem nog uitgeklopt!

De 'kleine meester' was een kop groter dan het schoolhoofd: slank maar mager, een sik onder zijn ovaal gezicht. Toen hij, na het overlijden van zijn collega, schoolhoofd was geworden, noemde men hem niet meer de kleine-meester-met-het-geitebaardje, maar kortweg: meester Jacobs.

Hoewel hij zichzelf nooit wijsmaakte tot de zogenaamde *intelligentsia* te behoren - zijn intellectueel peil bereikte trouwens slechts een goede middelmaat - bezat hij in hoge mate de gave van het onderwijs en de opvoedkunde.

Orde en tucht heersten in zijn klas. Ook zindelijkheid. Wie half gewassen of ongewassen naar school durfde komen, stopte hij met het hoofd in een emmer water. Tegenpartelen baatte niet. Sommigen verweerden zich als de duivel in een wijwatervat - men mag het zo wel zeggen - maar gedoopt werden ze andermaal. Spoedig durfde geen enkele zich nog met vuile handen vertonen.

De gestrengheid van meester Jacobs was maar schijn. De jongens hielden van hem evenveel als hij van hen. Hij had werkelijk het oog en het oor van al zijn leerlingen, niet in het minst van de niet-verstandigen. Zijn aanschouwelijk onderricht had een mededeelzame warmte: bij hem leerde men al spelende en al zingende. Maakte hij een grapje, dan lachten we dat de kalk van de muur viel. Gaf hij zangles, eigenlijk meer dan op het lesrooster

voorzien was, dan bleven de mensen op straat staan luisteren. Hij leerde ons goed zingen, hijzelf zong dolgraag. Hij bezat een warme baritonstem, was solist in de zangvereniging, probeerde in de kerk iedereen mee te slepen die de oproep van paus Pius X tot gezamenlijke zang wensten te beantwoorden.

Veeleer dan het aan-de-deur-zingen met Kerstmis, nieuwjaar, Driekoningen en andere feestdagen tegen te werken, moedigde meester Jacobs dit folkloristische gebruik aan. Nooit liet hij na, ons bij voorbaat de levieten te lezen:

'Zingt maar gerust aan de huizen, maar doet het goed! Eén liedje voluit en daarna nog een tweede om te bedanken voor de eventuele gift. Zó en niet anders, hoor, want ik zal komen luisteren.'

En dat deed hij warempel, al moest hij zich ergens achter een boom of een schuur verschuilen.

Nu, zoveel jaren later, erger ik mij nog altijd wanneer kinderen, met of zonder driekoningenster, aan de deuren een paar zinnen komen aframmelen, de hand naar de gift uitsteken en meestal zonder een dankwoord weglopen. Meester Jacobs zou het hun anders geleerd hebben.

Zijn wellevendheid was spreekwoordelijk. Als hij met zijn vlugge tred door de straten van het dorp liep, nam hij met een brede zwaai zijn hoed af voor klein en groot, voor arm en rijk. Zo'n beleefde man had men in ons dorp voordien nooit gezien. Ziet men die nu nog wel?

Zaterdagavond nam meester Jacobs er het zijne van. Na de repetitie van de zangvereniging werden de bloemetjes buitengezet. Soms tot laat in de nacht. Meester Jacobs was altijd het haantje-de-voorst. Alles gebeurde in fatsoen en er werd mooi gezongen. Een sluitingsuur bestond bij ons gewoon niet; de burgemeester, die er ook graag bij was, heeft daar nooit willen van weten; in het klimaat van ons dorp was zulks trouwens niet nodig.

'Was me dat schrikken!' Zo begon moeder een door haar zo dikwijls opnieuw verteld verhaal.

Op een kermismaandag kwam ze thuis van de markt. Vader die de kar afladen en het paard uitspannen moest, was met geen vergrootglas te zien. Wreveligheid van moeder die het karweitje alleen moest opknappen! Daarna begaf ze zich als naar gewoonte naar haar kamer, schudde de geldstukken uit de beurs en borg die in een klein

houten kistje dat achter een gordijntje verscholen was. Grote ontsteltenis: in het bed lagen twee mannen hun roes uit te slapen. Vader en de door zijn sikje prompt verraden meester!

'Zo maar bij klaarlichte dag in bed liggen! Ge moest u schamen, allebei!'

Beiden schrokken even op, draaiden zich eens om en zetten het zoveelste nummer van hun snurkpartij in.

Een geluk voor meester Jacobs dat moeder het dit keer niet zó erg opnam als toen ze vader in het bed had gevonden, verkleed in gendarme, met een sjako op het hoofd en een geweer aan de arm!

Menend dat vader dat gedaan had om haar voor de gek te houden, werd ze plotseling woest, gooide sjako en geweer waar ze vliegen wilden en begon zo luid te gillen dat vader beschaamd van onder de lakens kwam.

Van die vermomming wist hij eigenlijk niets. Vrienden hadden hem die loer gedraaid. Het was de gewoonte dat de mannen die toneel hadden gespeeld daags nadien op stap gingen in de voor die gelegenheid gehuurde kledij. Het toeval wou dat iemand de rol van gendarme had gespeeld. Die 'valse' gendarme was met zijn toneelvrienden bij ons in de herberg gekomen, geen van mijn zusters had onraad vermoed, ongezien was hij naar boven geslopen en had mijn slapende vader in een rijkswachter omgetoverd.

7 - Staf de Clercq

Slechts één enkele maal hebben we meester Jacobs een politieke daad weten stellen, namelijk toen hij een meeting voorzat voor de 'vervlaamsing van de Gentse hogeschool'. En dan was dat nog gebeurd omdat hij het niet had kunnen weigeren aan twee collega's uit het onderwijs, allebei uit het pajottenland.

Een van beiden was Staf de Clercq, de latere leider van het VNV. Hij was onderwijzer te Heikruis, droeg nog geen baard en zag cruit als een jongeman van omstreeks 25 jaar.

Hij kwam de tweede aan de beurt. Met felle gebaren liep hij heen en weer op het podium en sprak met overtuiging en gloed. Telkens als hij, niet zonder verontwaar-

ding, een bepaalde toestand gehekel had, bleef hij plotseling staan, wierp zijn armen in de lucht en riep zo luid hij maar kon: 'Is dat niet schandalig?!' Dat was het ook. 'Ja! Ja!' bulderden wij.

Zelfs mijn vader, die zich anders bitter weinig aan de Gentse universiteit gelegen liet liggen, reageerde in dezelfde geest als de jongeren.

De sluitrede van het betoog was: de universiteit van Gent moet de onze worden! Staf de Clercq gaf het signaal voor een dreunende *Vlaamse Leeuw*. Daarna werd het strijdlid aangeheven: 'Wij eisen de Vlaamse hogeschool (*ter*), hogeschool, hogeschool, hogeschool, school, school...'

Pas twintig jaar later is die eis werkelijkheid geworden. Terwijl in het parlement de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit woedde (parlement waarin graaf Carton de Wiart, de naar de conservatieve katholieke partij overgewaaide vroegere partijgenoot van priester Daens, het wetsvoorstel tot vervlaamsing een misdaad tegen de geest durfde noemen!) betoogden de tegenstanders te Brussel onder het motto 'Gand Français!'

Een achterhoedegevecht in een reeds verloren oorlog! De leukste vondst van de Vlamingen in de papieren oorlog was de tekst, letterlijk over de hoofden van de Brusselaars uitgestrooid: 'Gand Français? Donc Liège Flamand!'

Nooit is een drukwerk, slechts twee vingers groot, zo suggestief geweest.

Staf de Clercq, leider van de oppositiepartij, moest in de Kamer normaal tegen het regeringsontwerp stemmen. Op het laatste ogenblik verklaarde hij nochtans dat, hoe weinig de overgangsformule hem en zijn partij - het VNV - ook beviel, hij op dat beslissende moment zijn vroegere Vlaamse strijdmakkers niet in de steek kon laten. Zijn ja-stem was er volstrekt nodig, want slechts met een kleine meerderheid werd het wetsontwerp tenslotte aangenomen.

Omstreeks dezelfde tijd dat Gent een Nederlandstalige universiteit werd, kwam Staf de Clercq een tweede en laatste maal naar ons dorp.

Vóór de meeting nam hij poolshoogte:

'Welk soort van burgers zijn hier mijn toehoorders?'

'Kleine burgerij en arbeiders,' antwoordde men hem.

'Goed.'

Staf droeg nu een volgroeide zwarte baard. Zijn toon klonk heel wat zakelijker en bezadigder dan twintig jaar tevoren. Hij oogstte bijval maar, naar het mij leek, niet zoveel als in zijn dynamische jeugdijaren.

Tijdens de tweede wereldoorlog is hij aan een hartkwaal gestorven, na een bewogen en veelomstreden leven dat nog op een objectieve historicus wacht.

8 - Voetbal op het college ontdekt

Te Ukkel, hoofdplaats van het kanton waar mijn geboortedorp bijhoort, werd in het jaar 1908 een college opgericht.

Na een eerste proefjaar zond de directie zijn jonge en ondernemende leraars, allen geestelijken, op ronseltocht naar de naburige gemeenten uit. Die leraars staken hun licht in de pastorieën op, zij brachten een bezoek bij de burgers, van wie werd verondersteld dat ze voor hun jongens collegegeld konden betalen. Studeren buiten de gewone dorpsscholen kostte immers geld.

Die grootscheepse propaganda werd een succes. Tientallen knapen - waaronder uw dienaar - van Drogenbos, Beersel, Linkebeek en Ruisbroek zwermden van de plaatselijke scholen uit naar het college waar alle klassen Franstalig waren.

Voor de knapen van Ukkel was dit geen bezwaar, de verfransing had in de Brusselse voorstad reeds diep ingevreten. Voorlopig niet in de omgangstaal - thuis en op straat spraken de Ukkelaars hun Vlaams dialect - maar in de scholen werd het verfransingsproces, waarvan men nu de gevolgen ziet, schaamteloos doorgedreven.

Voor de eentalig-Nederlandse jongens van de randgemeenten was de overschakeling naar een andere voertaal een heel probleem. Het aanleren van de Franse taal bleek een koud kunstje te zijn, maar later kwam men tot de bevinding dat wij, van huis uit dialectsprekers, nooit volwaardig Nederlands geleerd en gekend hebben. Onze generatie heeft dat later als een zware last, als een odium aangevoeld.

Hoe dan ook, de zes knapen van Drogenbos sloegen er zich in dat college zo goed door, dat drie onder hen reeds na het tweede jaar primus waren. Drie kroontjes en

Het hoogtepunt van Woestes gezag is gesitueerd in vlak tegenover de inrijpoort, liet mijn vader zijn paard al 1912, toen hij, in volle schooloorlog, het katholieke kabinet Schollaert ten val bracht en graaf de Broqueville

Onze goede merrie Lies was dat gewoon, beweerde hij, de macht hielp. Terwijl vader in de herberg zijn biertje dronk en Lies Het einde van zijn invloed dateert van 1919 toen hij, die bijna altijd de emmer water van zich afstootte, even een te Loppem gehouden kroonraad, tevergeefs poogde uitblies, fantaseerde ik over alles wat ik over Charles de invoering van het algemeen stemrecht te beletten.

Woeste had horen vertellen. Op de terugweg kwam vader mijn nieuwsgierige belangstelling gewillig tegemoet. Hij had een nuchtere kijk op de leider van de toenmalig - zeer conservatieve - katholieke partij.

2 - Felix De Boeck en Louis Thévenet

Charles Woeste verbleef bijna altijd in de stad. Behal In 1916 verraste Felix De Boeck zijn vrienden met een ve dan mer de jaarlijkse processie, verscheen hij niet eerste schilderij: een geweldig zoneffect. Ik was een van het gezichtsveld van de mensen uit de buurt.

Het buitengoed, waar hij slechts een paar maanden niet maar ik geloofde onmiddellijk in het talent van mijn tijdens het parlementair reces verbleef, was een legajugendvriend. Wat de dichter Pierre Bourgeois zou noevan een familie voor wie hij, naar het heette, een groeten: *une merveilleuse aventure picturale*, was begonnen. erfenisproces had gewonnen. Er werd verteld dat hij, al Een jaar voordien had De Boeck, als primus uit de readvocaat, slechts ingewikkelde successiezaken pleitte, daorica gekomen, besloten boer te worden zoals zijn vader. hij in die materie zijn weerga niet had, dat hij nooit ee Dar hij goed kon tekenen, wist ik van vroeger. In de proces verloor...

Woeste leefde eenvoudig en op Spartaanse wijze. Aliaal op toegelegd. Van een bleke en tengere knaap was politiek man was hij meer gevreesd dan bemind. Koninhij tot een blozende, struise en levenslustige jongeman uit Leopold II kon hem niet luchten. Men beweerde zelfs dagegroei.

het misprijzen van de tweede Belgische vorst voor he In de toneelstukken die wij in de schuur van de hoeve parlement, door Zijne Majesteit *la boîte d'en face* geVan Breetwater (de naam van zijn moeder en ook van noemd, hem ingegeven was door de grondige hekel dizijn latere vrouw) opvoerden, stukken die wij gedeeltehij had aan deze 'grijze eminentie' van alle regeringenlijk zelf in elkaar knutselden, speelde hij onveranderlijk de Waarheid of legende? Hoe het ook zij: Woeste is maarol van de grote komiek; alleen reeds zijn onnavolgbare een paar dagen minister geweest. Kennelijk tegen 's komimiek verwekte lachkrampen.

nings wil. Toen de linkse partijen - de grote liberale er Zijn beslissing, de ploeg te doen samengaan met het de toen nog kleine socialistische partij - op straat kwamenseel, zette voorgoed een punt achter de geneugten om tegen de regering, meer bepaald tegen de persoonlijkheivan onze prille jeugdijaren, maar niet van een wederkerige van Woeste te betogen, werd de man door de vorst algenegenheid die nu nog voortduurt.

minister ontslagen. Zich tot de kunst bekennen kon bij Felix De Boeck In het parlement behield de Ukkelse kasteelheer zijgeen eendagsbevlieging zijn, daarvoor was hij te evenwichgezag. Als hij op de kamertribune verscheen en met zijtig, te ernstig, te karaktervast.

scherpe stem een veelal hartstochtelijk betoog hield, over Ons dorp was in die tijd een trekpleister voor kunstblufte hij niet alleen de linksen doch ook diegenen onderschilders. Een eigenlijke school hebben ze nooit gevormd. de rechtsen die innerlijk reeds lang gewonnen waren voorIk heb er een tiental gekend. Marie Collart, weduwe van meer sociale rechtvaardigheid, maar die er (nog) niet tot een hoger officier van het Belgisch leger, verwierf naam kwamen de onverbiddelijke en niet steeds eerlijke strijden faam met stillevens die in de Brusselse musea te be-door Woeste tegen pastoor Daens gevoerd, openlijk te la wonderen zijn. Jean Baldauf, een Belg van Oostenrijkse ken.

afkomst, schilderde landschappen en... prijsduiven! Hij beoefende trouwens de duivensport, net als mijn vader die de microbe in mij overplante.

Bij de bekende etser *Pol Craps* nam Felix De Boeck een korte tijd tekenles. Dit zal hem technisch wel wat bijgebracht hebben, maar verder schilderde De Boeck toch op eigen houtje, kwam nooit op een academie, las veel liever *De brieven van Vincent van Gogh*, die hem in de ban hielden, en werkte zich met een verbeterden wilskracht door de uiteraard lastige beginperiode.

De Boeck heeft altijd een gedisciplineerde levens- en werkwijze gevolgd. Zondags spoedt hij zich naar de vroegmis. Daarna sluit hij zich de hele dag in zijn atelier op en is hij voor niemand te spreken. Dat houdt hij al ongeveer vijftig jaar vol. Dat maakt met een vlugge berekening ongeveer 2500 volle werkdagen van acht tot acht. Op een weekdag schildert hij nooit. Ofwel werkt hij in zijn boomgaard of op de akker, ofwel ontvangt hij de bezoekers in zijn atelier dat op elk uur en elke dag, behalve de zondag, openstaat.

Van geen enkele van de te Drogenbos verblijvende kunstschilders onderging De Boeck enige invloed, ook niet van de beroemde *Louis Thévenet* die in een huis woonde dat het eigendom van Felix' ouders was.

Louis Thévenet, een zonderling met enorm veel talent, werkte met vlagen. Soms was hij in vele dagen nergens te bekennen. Men zei dat hij alleen maar schilderde als hij in geldverlegenheid zat. Had hij een schilderij aan de man gebracht, dan ging hij aan de zwier; hij bleef in de herbergen hangen en laveerde daarna wijdbeens door de straten, luidop met zichzelf een gesprek voerend op het thema: *la nature est belle*. Dit is een verklaring voor de hem gegeven bijnaam: *Louis Natuur*.

In die tijd moet het ook geweest zijn dat hij voor een paar flessen geuze-lambiek - het bier dat hem inspireerde? - schilderijen versjacherde die nu als grote kunststukken een klein fortuin waard zijn.

Thévenet was van huis uit Franstalig en kon zich in het Nederlands maar gebrekkig behelpen. Thuis moest hij het wel doen, want zijn vrouw, een brave maar niet 'geleerde' volkswrouw, kende geen woord Frans. Heeft ze wel ooit geweten of begrepen dat haar man een kunstenaar was?

Dat kinderloze echtpaar was arm en leefde arm: inzake levensbehoeften stond de klok van de tijd voor hen stil.

Uiterlijk had Thévenet niets van de toenmalige artiest: kortgeknipt haar onder een gewoon hoedje dat altijd een beetje scheef stond. In de grond was hij een zwakkeling die nooit begrepen heeft hoe zijn leven te organiseren, maar hij had een hart van zuiver goud.

In de laatste jaren van zijn leven woonde Louis Thévenet te Halle, waar hij ook gestorven is.

3 - Willem Gijssels

Doe stil voort was de naam van een in 1917 te Brussel opgerichte Vlaamse kunstkring. Felix De Boeck, die in de hoeve te Drogenbos stil voortdeed, werd er lid van.

Door toedoen van journalist Octaaf Steghers en van kunstschilder Bunnens, nam De Boeck deel aan de eerste tentoonstelling door *Doe stil voort* in het Vlaams Huis te Brussel gehouden.

Ik maakte er kennis met de toen reeds zeer bekende Vlaamse dichter Willem Gijssels. Het voorzitterschap van *Doe stil voort* lag hem uitstekend.

Gijssels was de meest typische en meest gezellige 'baard-flamingant' die ik ooit gekend heb. Over mensen en dingen in Vlaanderen kon niemand vertellen zoals hij. De mildheid die van hem uitstraalde werd gekruid door een nooit naar sarcasme overslaande humor.

Tussen pot en pint amuseerde hij het gezelschap met rijmpjes, die hij op bierviltjes krabbelde: onschuldige grapjes en ook wat men in het Frans door *bons mots* verstaat. Oningewijden hielden hem voor een soort sneldichter. Anderen sloegen zijn talent hoog aan. Die hadden het bij het rechte eind: in een voor Vlaanderen gunstiger constellatie zou Willem Gijssels het klankbord van zijn tijd zijn geweest.

Het mooiste verhaal dat ik hem hoorde vertellen, handelde over een bekend Vlaams lied:

'Ik heb,' vertelde Gijssels, 'een korte tijd in Londen verbleven. Ik was toen ongeveer twintig. Het baantje van klerk in een van de vele grote Londense *offices* was niets voor mij. Ik verveelde mij. Ik had heimwee naar mijn land.'

Op een dag stelde ik mij, in een bui van zwaarmoedigheid, de vraag: Vlaanderen, wat is Vlaanderen? Plotse-ling wist ik het en greep ik naar de pen:

*'t Zijn weiden als wiegende zeeën,
die groenen langs stroom en rivier;
hier vredige dorpjes, daar steen,
die rijzen met torens vol zwier...*

Lang ben ik in Engeland niet gebleven. Vanop de boot die de Schelde was opgevaren, kreeg ik Onze-Lieve-Vrouwetoren in het oog en toen ik aan wal stapte, speelde de beiaard. Een groots moment in mijn leven.

Enkele jaren later kwam zich bij mij een jongeman aanmelden. Een broekventje van, naar schatting, vijftien jaar: "Meneer Willem Gijssels, als ik vragen mag?"

"Jawel, jongen!"

De knaap, een beetje overstuurd, herhaalde zijn vraag.

"Komaan, laat eens horen, beste jongen!"

De bezoeker noemde zich een jong componist maar in zijn verwarring vergat hij zijn naam te zeggen.

"Een van uw gedichten, meneer Gijssels, obsedeert mij. Mag ik...?"

"Welk gedicht?"

"Vlaanderen."

Die vage aanduiding maakte mij niet bijster wegwijs. In lengte van dagen had ik zoveel gedichten over Vlaanderen geschreven, dat ik niet eens vermoedde welke tekst hij wel kon bedoelen.

Toen haalde het jongetje een dichtbundel boven waar- in hij de titel *Vlaanderen* onderstreept had:

't Zijn weiden als wiegende zeeën...

"Goed zo, ga gerust uw gang."

Het lied werd bekroond. Renaat Veremans, de compo- nist, werd mijn vriend voor het leven.

Het verhaaltje is niet uit. Toen Renaat Veremans, die nog steeds een korte broek droeg, bij de bevoegde instan- tie (het Provinciaal Bestuur, meen ik) ging informeren of het lied *Vlaanderen* eventueel in aanmerking was geko- men voor een prijs of een eervolle vermelding, kreeg hij te horen: "Veremans, zeg je?"

"Jawel!"

"Goed nieuws dan voor je vader, zijn lied werd be- kroond."

Tegen het einde van de jaren dertig draaide Toon van der Heyden zijn film *Uilenspiegel leeft nog*. Dit gebeurde te Damme. De pers was uitgenodigd. Als verslaggever voor *Sportwereld* - *Het Algemeen Nieuws* was ik van de partij. Letterlijk en figuurlijk - let op de gevoelswaarde van de twee woorden - werd het een *party*.

Ik vond er mijn oude vriend Willem Gijssels terug en ik knoopte er kennis aan met Renaat Veremans. Ze waren van elkaar met geen stokken weg te slaan.

Van der Heyden trof het die dag niet. Slechts nu en dan brak de 'zon schuchter door. Zonder zon kon er niet gefilmd worden.

In een van de stemmige herbergen van Damme had een technicus *Bobl* gemaakt. Een vat vol. Ik kende die drank niet.

'Champagne, witte wijn en aardbeien,' verklaarde dich- ter Gijssels die er al enkele keren van geproefd had. Net als Veremans, Van der Heyden, de acteurs en de meeste persmensen. Allen waren in een goede stemming, behalve ik die, vies van dat goedge (drijvende aardbeien, bah, zonde voor de schuimwijn dacht ik), met een democratisch glas bier vrede genomen had.

Er werd alarm gegeven: 'Zon, zon, iedereen op post!' De stoet die volgens het scenario over de vaartbrug moest trekken, werd inderhaast gevormd. Het werd een ver- ward, ja ordeloos maneuver. De geesten waren een beetje beneveld. De veldwachter-acteur onderscheidde men niet van de Dammese veldwachter die voor de orde instond.

Later op de avond, toen ik mijn verslag naar de krant had doorgeseind, kreeg ik op mijn beurt de smaak van de *Bobl* te pakken. Ongevraagd nam ik het woord voor een speech. Daarin had ik het voortdurend over een monu- ment, een groot, een onvergankelijk monument... een mo- nument dat in de Vlaamse gouwen de eeuwen zou trotse- ren... een monument dat...

Wie op dat ogenblik nog luisterde, begon ongeduldig te worden. Jeanne de Bruyn, een vrouwelijke collega van de pers, riep: 'Zeg het nu toch eindelijk!'

Het kwam er warempel uit! 'Dat monument...' decla-

meerde ik in vervoering, 'is niets anders dan het lied *Vlaanderen* van onze vrienden Willem en Renaat. Zingen we het allen tezamen?'

Iedereen zong mee terwijl Willem Gijssels zich met zijn lange baard over mijn gezicht heenboog: 'Jacquemy... myns, jongen, dat verdient een kus, die ik u dan ook geef!'

Een laatste verhaaltje over Gijssels.

Toen Kamiel Huysmans minister van openbaar onderwijs was, en Willem Gijssels door hem als conservator van een Antwerps museum was benoemd, waren beiden je-en-jij voor elkaar.

Kamiel Huysmans had een grote bewondering voor Jacob Smits, de te Mol verblijvende Nederlandse kunstschilder. In zijn huis te Achterbos lag Smits zwaar ziek. Huysmans was hem gaan bezoeken. Hij had enkele plaatjes meegenomen die Smits graag hoorde. Eerst sprak Kamiel over koetjes en kalfjes. De kunstschilder luisterde met een verstrooid oor. In het bed bewoog hij haast niet. Er kwam geen leven in hem.

Na een tijdje stelde Huysmans aan zijn vriend voor, een van diens lievelingsplaatjes te draaien. Afwijzend gebaar van de zieke. Inmiddels was de minister er toch in geslaagd de oude grammofoon te ontdekken. Hij zette een plaatje met zachte muziek op. Smits luisterde aandachtig en kwam overeind. Bij het tweede plaatje fleurde de zieke op. Bij het derde kwam Smits uit het bed. Het vierde was zodanig leuk dat beiden aan het dansen gingen. Bij het afscheid werd Kamiel door Jacob uitgeleide gedaan!

'Zie je wel,' besloot Kamiel Huysmans het relaas dat hij aan Willem Gijssels deed, 'zie je wel dat autosuggestie het beste geneesmiddel is!'

Willem Gijssels beaamde het. 'Maar, Excellentie, als ik vrijmoedig spreken mag, ik verwacht u te mijnen met uw plaatjes.'

En de dichter noemde een kwaal waarmee hijzelf geplaagd zat. De naam ervan blijft het best in mijn pen...

4 - Jan Boon

Zoals hij daar stond: klein, mager en verneuteld, maak-

te hij ogenschijnlijk de kalender tot onwaarheid. Die jongeman van negentien zou men niet meer dan vijftien gegeven hebben.

Hij heette Jan Boon. Mijn moeder had echt met hem te doen sinds de dag dat hij, kauwend op een korenaartje dat hij langs de weg geplukt had, de eerste keer bij ons over de drempel was gekomen. 'Bedeeds, dromerig maar verstandig,' zei ze. Haar intuïtie faalde zelden.

Van die bedeesdheid was niets meer te bekennen toen Jan Boon op de planken verscheen. Op een toneelavond in de Zennevallei ontdekten we zijn talent. Een toneelavond te lande was gewoon ondenkbaar zonder de opvoering van twee verschillende stukken: een drama, gevolgd door een blijspel.

In het blijspel: *Een onweer*, van Hubert Melis, werden de mannenrollen gespeeld door Felix De Boeck en uw dienaar. In het drama *Vergeten en vergeven* vertolkte Jan Boon met zoveel brio de vaderrol dat hij de anderen letterlijk van de planken speelde. Of: naar huis reed, zoals men in het 'wielerproza' pleegt te schrijven.

Zijn aangeboren acteursgave had hij bijgeschaafd in de academie te Halle, zijn geboortestad. Een tijdlang trad hij op als declamator voor allerlei Vlaamse verenigingen.

Het was geen toeval dat hij een uitgesproken voorliefde had voor het in alle bloemlezingen opgenomen stuk: *Ik houd van proza*, van Lodewijk van Deyssel. In het weekblaadje *De Hallenaar* pleegde Jan Boon inderdaad knap geschreven hoofdartikels, die in het toenmalige klimaat opstandig aandedden. De verdediging van een extreem standpunt is nu eenmaal een karaktertrek van met idealen bezielde jonge mensen, waarbij het scherpe denken bijna altijd met een ontplofbare gevoelsgeladenheid gepaard gaat. Van die wet bleef Jan Boon evenmin bevrijd.

Clemenceau, pas in Frankrijk regeringshoofd geworden en aan wiens onverzettelijkheid dit land zich optrok om de oorlog te winnen, had in zijn jeugd jaren geschreven: '*Les anarchistes ont raison, les pauvres n'ont pas de patrie.*' (De anarchisten hebben gelijk, voor de armen is er geen vaderland.)

Jan Boon, anarchist op zijn manier, transponeerde die woorden op de achterstand van de Vlamingen in het Belgische staatsbestel. Hij gebruikte ze als motto voor fel

Vlaams-nationalistisch getinte kranteartikels. Dit proza verried in hem de geboren journalist en de later gevreesde polemist.

Heilig overtuigd dat het Vlaamse volk naar een vaderland hunkerde dat het in feite niet bezat, had hij meteen een grondige afkeer voor hoera-patriottisme zonder inhoud.

Zijn ruime belangstelling voor alles wat met cultuurwaarden en met Vlaamse strijd te maken had, reveleerde in hem een haast fabelachtig geheugen en een fenomenaal assimilatievermogen: twee begaafdheden die gestalte gaven aan deze merkwaardige *selfmade man* en die zijn latere veelzijdige activiteiten zouden kenmerken.

Als een voor schoonheid ontvankelijk gevoelsmens, voelde Jan Boon zich eerst aangetrokken door de literatuur. *Rode meidoorn*, zijn eerste pennevrucht, was niet vrij te pleiten van onvermijdelijke jeugdzonden. Die dichtertelijke ontboezeming in proza was de eerlijke belijdenis van een jongeman, geïnspireerd door het met meibloesem bestrooide pad, leidend naar het huis van de toondichter Remi Ghesquière, wiens dochter voor de jonge Vlaamse *intelligentsia* van de Zennevallei op het klavier speelde. De muziek van Debussy is in het gemoed van Jan Boon blijven naruisen.

In de politiek incarneert Boon de paradox van de vrome *broedstormer*, dachten we.

De vloed van de politieke deining en van de geestesstromingen in het land en in de wereld, onderging hij intensief. De sporen daarvan zijn nawijsbaar in de door hem - en door ons - beleefde *Sturm-und-Drang*-periode onmiddellijk na de oorlog 1914-1918.

In het begin van de jaren twintig ontmoetten we elkaar meestal op de hoeve te Drogenbos waar Felix De Boecks talent steeds meer openbloeide.

Wij dweepten met de *Celbrieven* van Wies Moens en met het nieuwe geluid dat Paul van Ostaijen in zijn gedichten bracht. Wij verdiepten ons in de avant-gardetijdschriften: *Ter Waarheid* van Joris van Severen en *L'Art Libre* van Paul Colin.

Jan Boon leende ons zijn tweede en derde bijbel uit: *De dwaas* van Bernhard Kellermann en *De profundis* van Oscar Wilde.

In de bibliotheek van het kamp van Beverlo deed Felix

De Boeck een vondst: *Misdaad en straf* van Dostojewski: een schrijver van wie geen van ons beiden in de humaniora gehoord had! Maar al de grote werken van de te vroeg geboren geniale Rus: *De gebroeders Karamasow*, *De idioot*, *Demonen*, had Jan Boon toen reeds verslonden.

Als redacteur op *De Standaard* knoopte Boon culturele connecties aan met zijn journalistieke collega Dr. Jan Albert Goris (Marnix Gijsen) en met Michel de Ghelderoede, wiens *Barabbas* hij aan het vertalen was.

Ten huize van De Boeck groeide ons gezelschap steeds aan, het werd een trefpunt van zeer interessante mensen: Wies Moens na zijn invrijheidsstelling en vele andere Vlaamse kunstenaars, onder wie de Mechelse kunstschilder Prosper de Troyer, een hartsvriend van De Boeck.

Er kwamen ook relaties tot stand met voorname Franssprekenden: met Michel de Ghelderoede, die zich tot 'flamingant' bekende, met een onvervalste wallingant als Charles Plisnier, winnaar van de *Prix Goncourt*; met de dichter Pierre Bourgeois en diens broer, een modernistische architect.

De verdere levensloop van Jan Boon als secretaris van *Het Vlaamse Volkstoneel*, als hoofdredacteur van *De Standaard* en als directeur-generaal van het toenmalige NIR is voldoende bekend.

Uit de kleine, bleke jongeman groeide een Vlaming die, naar het getuigenis van Herman Teirlinck, gestalte had en een diep spoor naliet.

5 - August Borms

1 april 1919.

De deur van cel 284 sloeg dicht, er kraste een sleutel. Twee mannen kwamen overeind van hun stoel: de ene slank, mager en jong; de andere klein, rond en van middelbare leeftijd.

De jongste vroeg:

'Verandering van cel?'

'Neen. Pas hierheengebracht.'

Eerst toen flitste het door mijn geest dat het voor mij een nogal wrange eerste-aprilmop was.

Zei de jongste nu tot de oudste:

'C'est un nouveau.' Korte pauze. Toen allebei tegelijk:

'Activist?'

De Vlaming stelde zich voor als veldwachter. 'Cham-petter,' herhaalde hij, en noemde de naam van een Brabantse dorpie; de Waal, als een papierfabrikant uit Waals-Brabant.

Er kwam schot in de conversatie.

'Is dat hier Vorst of St.-Gillis?' vroeg ik.

'Vorst,' zei de Vlaming.

'Forest,' vulde de Waal aan.

Meer wenste ik voorlopig niet te weten, het verschil kon mij eigenlijk niet schelen.

'Ik ken de omgeving,' zei ik. Nieuwe pauze.

Het waarom-ze-daar-zaten intrigeerde me. Ze lazen het van mijn gezicht af en anticepeerden direct op de vraag.

De Vlaming:

'Als tijdelijk veldwachter woonde ik in uniform een Vlaamse meeting bij. Ik bedankte de sprekers. Meer niet.'

De Waal had papier gefabriceerd en een deel van de stock aan de bezetter geleverd: om bestwil. Hij haalde de schouders op.

Hun openhartigheid deed in mij de vrees voor kale muren met ogen en oren wijken. Ik werd op mijn beurt vertrouwelijk:

'Ik nam een postje als klerk aan bij een Vlaams Ministerie.'

'Dat is niet strafbaar,' onderbrak de Vlaming. 'De minister van justitie (de socialistische leider Emile Vander-velde) gaf nauwkeurige instructies: vervolgingen enkel van de graad van bureauchef af.'

'Inderdaad. Dat weet de krijgsauditeur ook, maar hij beschouwt het als een bezwarende omstandigheid dat ik programma's verkocht op een liefdadigheidsavond, waar een Vlaamse voorman een politieke spreekbeurt hield.'

Mijn twee gezellen grinnikten en ontpopten zich meteen tot vurige verdedigers van mijn zaak.

De Waal betoogde dat geen enkele wet de verkoop van programma's op een toneelavond verbiedt.

De Vlaming redeneerde als een schrandere veldwachter:

'De som van twee niet-delicten kan geen delict zijn. Nul plus nul is nul en blijft nul. Ons beider delict is eveneens een niet-steekhoudende cumulatie. In het mijne is de veldwachtersuniform het bezwarende voorwerp en

feit. In dat van onze Waalse lotgenoot is het een combinatie grondstof-werk-papier. Neem gerust van mij aan dat men geen enkele van ons drieën kan blijven vasthouden, laat staan veroordelen.'

'Voor de zomer zijn we alle drie thuis,' besloot de Waal.

Dat kwam uit. De ene werd vrijgesproken, de twee anderen gingen vrijuit zonder proces.

Ik bromde slechts enkele weken. In dit korte tijdsbestek werden de twee metgezellen (in een cel zit men altijd ofwel alleen ofwel met z'n drieën) voortdurend verwisseld.

Van verbazing sloeg ik bijna achterover toen op een bepaalde dag Jan Boon voor de open deur van cel 284 verscheen. In mijn verbauwereerdheid beging ik een blunder: 'Ha, Jan, zijt *gij* daar?'

Normaal had de bewaker die hem vergezelde, moeten rapporteren dat Jan Boon en ik voor elkaar goede bekendden waren en dus liefst niet dezelfde cel zouden delen. Zijn prompte reactie was helemaal anders. Hij sprak plat Brussels:

'Awel, awel, zijde gijlie niet content samen te mogen zitten?'

Jan Boon was toen twintig, uw dienaar tweeëntwintig. Jan was er na mij gekomen, hij werd vóór mij in vrijheid gesteld. Tijdens ons kortstondig samenzijn werd hij door een onweerstaanbare drang tot schrijven gedreven. Zijn werkstukjes waren echte pareltjes!

Cel 284 kreeg nog een andere dimensie door de persoonlijkheid van de man die in de cel daarnaast opgesloten was.

Mijn eerste twee makkers, de Vlaamse veldwachter en de Waalse papierfabrikant, hadden het mij al de eerste avond laten raden:

'Wie zou onze buurman van hiernaast kunnen zijn?'

'Hoe kan ik dat weten?'

'Het is een activistisch voorman.'

'Er zijn er zoveel.'

'De bekendste van allemaal...'

'Borms?'

'Jawel. Straks brengt hij ons zijn groet.'

Omstreeks 19 uur gaf August Borms zijn dagelijkse signalen door. Er waren er altijd drie. Niet dof genoeg om

te veronderstellen dat hij de scheidingsmuur met zijn vuisten bewerkte, het leek eerder een getokkel met de knouwen. Dat was de muziek van onze taptoe. 's Anderendaags kwamen dezelfde signalen als ochtendgroet door.

Eerste inwijding in de 'plaatselijke' gebruiken.

'Morgen na het ontbijt, een kwartiertje lucht happen tussen de muren van de binnenplaats. In de rij stappen, omzien noch praten. Rookt ge? Dat mag dan. Anders nooit. Tracht de laatste uit de cel te gaan, dan zal onze buurman van nummer 285 onmiddellijk achter u lopen. Aan de draai, even vertragen en dan zult ge hem zien.'

Voordien had ik August Borms nooit in levenden lijve gezien. Hij was precies zoals ik hem mij had voorgesteld: flinke gestalte, hoofd rechtop, flonkerende ogen achter een kennelijk weerbarstige knijpbril die voortdurend het voorwerp van zijn vinnig manuaal was.

Hij nam mij van kruin tot voet op, onze blikken ontmoetten elkaar, hij knikte vriendelijk, ik groette terug.

Korte tijd nadien las ik zijn eerste briefje. Een vloeiend en zelfs mooi geschrift. De aanspreektitel luidde onveranderlijk:

'Beste vrienden alle drie.' Nieuws bevatte de inhoud niet, de toon was altijd even opmonterend.

Niemand droeg zo geduldig zijn lot als August Borms. In tegenstelling met de meeste gevangenen in voorlopige hechtenis, die tegen betaling voedsel van buitenuit lieten komen, at Borms uitsluitend de gewone gevangenis-kost. Hij wou onder geen beding dat zijn vrouw, die hem geregeld bezocht, haar gezin - met vier minderjarige kinderen - zou te kort doen. 'Het sukkeltje heeft het zo al benauwd en beroerd genoeg,' schreef hij ons.

Onder de 'politieke gevangenen' deden de meest fantastische nieuwtjes de ronde. Waar ze vandaan kwamen, wist geen mens. Het minst geloofwaardige geloofde men het gemakkelijkst. Het was allemaal van a tot z verzonnen, maar de gedetineerden klampten zich eraan vast. De meesten onder hen waren er heilig van overtuigd dat de vlaamsgezinden onmiddellijk na de interpellatie in het parlement van de drie Van's (Van Cauwelaert, Van de Perre, Van de Vijvere) naar huis zouden worden gestuurd.

Een bepaalde gedetineerde verstond de kunst om dit optimisme te voeden. Hij was behulpzaam bij het uitde-

len van het voedsel en stond tevens voor de zindelijkheid van de gangen in.

'Binnenkort gooit men er ons allemaal uit,' fluisterde hij ons in de oren. Eerst hadden wij hem voor een kippendief of zoiets in die aard gehouden. Het bleek dat ook hij zijn tol aan bepaalde oorlogsomstandigheden betaalde. Leuk hoe hij het uitlegde:

'Op het paleis van justitie beweerde men dat ik de trouw van de soldaten en van de matrozen aan het wankelen heb gebracht. Peinst toch ne keeë... van de matrozen!' spotte hij.

Een sinjoor die nog op vrije voeten liep toen toondichter Jef van Hoof reeds in de 'doos' zat, probeerde ons te leren hoe men zich bij de onderzoeksrechter dient te gedragen. De Vlaamse bard met de flodderende baard had daar volgens hem een staaltje van gedemonstreerd in het paleis van justitie te Antwerpen.

Bij een verhoor deed de onderzoeksrechter door zijn secretaris akte nemen van de bekentenis van Jef van Hoof. Hij dicteerde:

'Ik beken te hebben geschreven dat ik een onvoorwaardelijk bewonderaar van de Duitse muziek ben...'

'Punt,' zei de onderzoeksrechter om de volzin af te sluiten.

'Komma!' wedervoer Jef van Hoof vinnig, dit keer alleen maar binnensmonds vloekend.

August Borms zal zich aan het zoveelste verhaaltje over Jef van Hoof wel opgevrolijkt hebben. Toch was hij te nuchter om zich gelegen te laten aan het subtiele onderscheid tussen een punt en een komma. Met hem was er iets bijzonders gaande. Ook overdag trommelde hij nu tweemaal op de scheidingsmuur van de twee cellen. Elke dag werd hij gehaald om voor onderzoeksrechter Billaut te verschijnen. Bij zijn vertrek en zijn aankomst bracht hij ons telkens zijn groet. Weken heeft dit onderzoek geduurd.

In die dagen vertelde men dat de Vlaamse frontsoldaten een spectaculaire stunt zouden uithalen: het 'dievenkarretje' tijdens de rit van Vorst naar het Poelaertplein overvallen en Borms bevrijden! In de gevangenis geloofde men dat dit werkelijk zou gebeuren!

Borms moest daarvan op de hoogte worden gebracht. Voorzichtigheidshalve deed men dat tijdens de ochtendwandeling, in het Latijn.

'Gust, milites liberabunt te' (Soldaten zullen u bevrijden.) Zijn antwoord was een gemaakte hoestbui, om zijn scepticisme te onderstrepen.

Van hoog tot laag was het dienstpersoneel van de gevangenis te Vorst als een schaakbord waarop de gedetineerden slechts wit of zwart aflazen. Er waren betrouwbare en onbetrouwbare bewakers. Er was een goede en er was een kwade majoor. Er was een echte aalmoezenier met veel begrip en met nog meer mildheid: hij deinsde er niet voor terug uit een herderlijke brief hele volzinnen weg te laten, die sommige gevangenen hadden kunnen kwetsen of ergeren. De andere aalmoezenier verhieft bij die passussen nadrukkelijk en op uitdagende wijze de stem...

In de kapel zijn de gevangenen opgesloten in hokjes, in een kwartcirkel gebouwd. Iets bezijden het altaar houdt een bewaker met een revolver de wacht. Van op zijn post heeft die man een algemeen gezicht op de gevangenen, die elkaar niet kunnen zien.

Tijdens de preek wordt de aandacht van de bewaker soms kortstondig afgeleid. Kijkt hij even naar de predikant, dan profiteren de gedetineerden daarvan om elkaar briefjes door te geven.

Met een voor Borms bestemd briefje mislukte de list. De bewaker had het gezien. Hij wenkte onmiddellijk naar collega en fluisterde hem het nummer van de twee hokjes in het oor.

Fluks stapte die op nummer 285 toe, maar eer Borms kon worden afgetast had hij het briefje reeds opgepeuzeld! Een briefje, bij manier van spreken, want het was een groot vel krakend papier, van het soort waarin men boterhammen pleegt te wikkelen.

Het *corpus delicti* was verdwenen, het geval kreeg geen gevolg, en Borms had een lotgenoot moeilijkheden bespaard.

In de paastijd wilden ettelijke gevangenen biechten en communiceren. Het bleek dat zulks niet mogelijk was. Een hele tijd na Beloken Pasen gingen beide aalmoezeniers van cel tot cel om te vragen wie zijn Pasen wenste te houden.

De drie van cel 284 waren in de contramine:

'De paastijd is voorbij,' zeiden ze in koor. 'Zodra we vrij zijn, zullen wij onze christelijke plicht vervullen.'

August Borms reageerde andersom. Hij meldde zich dadelijk aan, biechte en communiceerde.

De biechtvader, een witte pater, knoopte na de absolute een gesprek aan: 'Vriend, is het een gemis aan fijngevoeligheid te zeggen dat ik u herkend heb?'

'Toch niet, eerwaarde pater.'

'Welnu, meneer Borms, ik breng u de groet en de zegen van uw vader. Hij is een van mijn oude en beste kennissen. Moge de zegen van uw vader, gemengd met onze vurige gebeden, u sterken in de beproeving!'

En terwijl de bewogen Borms zijn biechtvader dankte, maakte de witte pater met een breed gebaar een extra kruisteken.

Toen het proces Borms voor het Hof van Assisen van Brabant kwam, genoot ik al een hele tijd de vrijheid. De meeste zittingen heb ik dan ook gevolgd.

De geschiedschrijving daarvan werd door anderen verzorgd.

Een ogenschijnlijk ietwat komisch, in de grond ontroerend incident meen ik toch in herinnering te moeten brengen.

Op het moment dat de jury zich terugtrok om te beraadslagen over het antwoord op de gestelde vragen, vroeg een der gezworenen het woord. Voorzitter Gombault verleende het hem gewillig:

'Meneer de voorzitter, ik ben zo vrij u de toelating te vragen om huiswaarts te mogen keren. Mijn laatste trein vertrekt over een half uur; het is zaterdag, ik zou vanavond graag thuis zijn.'

Dat mocht en kon natuurlijk niet. Men heeft altijd vermoed dat die gezworene, schepen van de gemeente Lembeek-bij-Halle, zich liever niet had geleend tot het tegen Borms gevelde doodvonnis.

Dit vonnis was het eerste bedrijf van een drama dat achtentwintig jaar later een tragische ontknoping zou krijgen.

Willem Elsschot heeft daar een monumentaal gedicht aan gewijd. Elsschot die nochtans een andere politieke overtuiging en een andere levensbeschouwing dan Borms toegedaan was.

Maar die een eerlijk man was.

Ebbe en vloed in het leven: vandaag 'staatsgevaarlijk', vier maanden later opgeroepen voor de militaire dienst.

In het vaderlandse pak trof ik het: gekazerneerd te Brussel en, als speler in het voetbalelftal van het regiment, een van de meest bevoorrechte schachten. Daags voor en daags na een wedstrijd vrij van elke militaire dienst!

Vooraf hadden de voetballers moeten proefstomen op het ruime plein vóór de Nationale Schietbaan. Er meldden zich een dertigtal kandidaten aan. Kennelijk waren er bij die nog nooit tegen een bal getrapt hadden. Ik werd aangesteld als rechtshalf.

Mijn makkers in de middenlinie waren twee bekende spelers van de eerste klasse: Sylvain de Porre van *Racing Gent*, Henri Vandenhouten, bijgenaamd 'Roodje', van *Racing Brussel*. Beide *Racings* behoorden nog tot de hoogste voetbalklasse.

Ik viel wel wat lichter uit dan die twee, maar 'trok mijn streng' toch behoorlijk genoeg om niet uit de ploeg gewipt te worden. En daar kwam het op aan.

Na alle schiftingswedstrijden te hebben gewonnen, werd het regiment, het eerste karabiniers, gekwalificeerd voor de halve finale van het legerkampioenschap. Ik zou er jammer genoeg niet meer bij zijn.

Al wie in het bezit was van het humaniora-diploma werd automatisch overgeheveld naar de school voor reserve-officieren van de infanterie, in het kamp van Beverlo. Adieu hoofdstad, adieu voetbalgeneugten...

Het commando in het leger was uitsluitend Frans. In de vaderlandse catechismus heette het dat, aangezien de paarden naar dit commando luisterden, de Vlaamse lummels het ook maar moesten doen. De school te Leopoldsburch, ESLRI in de verkorting, had nochtans een Vlaamse sectie. Een der resultaten van de interpellatie van de drie Van's, enkele maanden voordien?

De officieren van het legercorps waren geen kranen in het ABN, maar ze gaven blijk van goede wil en deden hun best om ons de krijgskunst in onze moedertaal aan te leren.

In die Vlaamse sectie kwam ik in aanraking met een heel stelletje jonge intellectuelen. Onder hen: Urbain van

de Voorde, altijd dromerig en ietwat eenzellig. Hij had reeds de dichtbundel *Van een beginsel des levens* gepubliceerd. Ook de roman *Het meisje Lea*, met een enigszins Wertheriaanse inslag.

Op het dagelijkse appel ving men de klank op van andere voorname namen: Reinhardt, Melis...

Willem, zoon van de bekende vrijzinnige Brusselse flamingant Karel Reinhardt, had de knobbel van de talen. Hij was een der weinigen onder ons die een koninklijk Nederlands sprak en schreef. Ook in de taal van Flaubert overschaduwde hij alle Franssprekende officieren en soldaten. Toen hij later handelsvertegenwoordiger in het buitenland werd en o.m. op de Balkan en in Finland verbleef, maakte hij zich een tiental Europese talen eigen.

Onze vriendschapsbanden te Leopoldsburch aangeknoopt berustten voornamelijk op twee gronden: de boeken die hij mij uitleende (het begon met *Madame Bovary* van Flaubert) en onze gehechtheid aan de voetbalsport.

Bij *Daring Brussel* had Willem Reinhardt een uitstekende leermeester gehad in Dr. Armand Swartenbroeks. Daarna was hij overgegaan naar A.E. Mons, door toedoen van de adjudant van zijn compagnie: Frans de Mol, partner van Swartenbroeks in de nationale ploeg, en toen trainer te Mons eer hij naar Tienen zou overwaaien. De wereld is klein: De Mol, in de voetbalwereld beter bekend als 'Protje', bleek een verre neef van mij te zijn.

Elke maandag commentarieerde Willem Reinhardt met mij het verloop van de voetbalzondag. Daar bleef het bij. In de loop van de week spraken we zelden of nooit over voetbal. Onze generatie, geschokt door de oorlog en gelouterd door de tijdsstromingen, had behoefte aan een ruimere denk- en gevoelswereld. Niet waar, Willem Reinhardt, niet waar, Jan Melis en de overlevende kameraden van de reserve-officiersschool anno 1920?

In een soort vrijwillig gezochte apartheid, wars nochtans van preutsheid of puritanisme, vermeed ons gezelschap de soldatenkroegjes van Leopoldsburch. In het naburige dorpje Heppen, onze trekpleister en toevluchtsoord, brachten we onze vrije avonden door.

Componenten van de 'studentikoze geuren' die wij ten huize Jacobs opsnoven, waren toevallige bieravonden en het culinaire genot verbonden aan grote sneden roggebrood en Limburgse 'mik'. Veel zinrijker was de inhoud

van een verruimende conversatie, nu en dan onderbroken met een innig Vlaams lied.

Een van de vele mooie herinneringen die, naar een bekend gezegde, de wijnkelders van de geest zijn.

7 - Pastoor Aerts en 'Het Lam Gods'

Op een keer, te midden van een gedachtenwisseling over kunst en literatuur, sprak een van de meisjes Jacobs:

'Is iemand van u reeds op de pastorie geweest? Neen? Moet beslist gedaan worden! De pastoor van Heppen is een geleerde bol, studenten zijn altijd welkom bij hem.'

Zo gebeurde het dat de eerwaarde heer Petrus Jozef Lambertus Aerts, pastoor te Heppen, zich verwaardigde mij te ontvangen.

Hij opende zelf de deur, wreef zich de ogen:

'Tiens, een soldaat! Ik zit tot over mijn oren in de middeleeuwen en in de renaissance, maar uw jeugd en - excuseer - uw uniform verplaatsen mijn geest prompt in deze tijd.'

'Met de groeten van de familie Jacobs...'

'Beste mensen, voorbeeldige parochianen! Kom erin!'

De ontvangkamer was ook de werkkamer van de priester. De hele wand was ingenomen door een enorme reproductie van *Het Lam Gods* van Van Eyck. De zijpanelen stonden wagenwijd open vlak tegenover de zetel waarvan de pastoor was opgestaan toen ik aanbelde.

Op zijn bureau, te midden van een berg boeken en mappen, viel mijn blik op een beschreven vel papier. Het drong tot mij door dat ik hem in zijn werk had gestoord.

Hij wees mijn verontschuldigingen af en viel letterlijk met de deur in huis.

'Ja, ja, ik schrijf mijn zoveelste bijdrage over *Het Lam Gods*. Na een jarenlange studie over dit schilderij ontdekt men steeds wat nieuws. En dan zijn er nog de controversen waarin ik mij niet onbetuigd... kan... laten.'

Hij nam mij bij de arm en bracht mij voor het schilderij.

'Ge interesseert u toch wel een beetje voor schilderkunst?'

'Jawel, eerwaarde, maar ik ben slechts een leek.'

Hij richtte zijn vinger onderaan op het ene zijpaneel.

'Waar het eigenlijk om gaat? Bekijk eens goed de tenen van Sint-Johannes!'

Ik gehoorzaamde.

'Ziet ge daar niets speciaals aan?'

Ik hield de tong tegen de tanden.

'Ik zal het u zeggen: de tenen van Sint-Johannes bidden. Neen, neen, ik neem u niet in het ootje. Begrijpt ge mij goed: ze bidden!'

Het verband met het geschrift waaraan hij werkte, snapte ik pas nadien, toen hij mij vertelde hoe hij in een colloquium te Leuven over dat en andere details van het meesterwerk, met een zeer geleerde kanunnik-professor gedebatteerd had.

De studenten, de meerderheid in het auditorium, hadden systematisch de professor uitgejouwd en de eenvoudige pastoor 'van te lande' toegejuicht. Het debat was zelfs geëindigd op een dreunende ovatie voor pastoor Aerts.

Hij gaf toe dat hij er zich nog in verkneukelde.

'Niet in de al te subjectieve reacties van de studenten, hoor, maar in de bewijskracht van mijn cultuurhistorisch sterk gefundeerde thesis. De kanunnik, sindsdien monseigneur geworden, heeft later moeten toegeven dat er van zijn betoog niets meer is overgebleven. Ook hij laat de tenen van Sint-Johannes bidden. Op een andere keer zullen we dat met elkaar grondig uitpraten. Rookt ge?'

'Jawel, eerwaarde.'

'Ga zitten, hier is een kistje sigaren. Pittige, hoor, extra kwaliteit.'

Hij hield van een korte verpozing. Over de werktafel heen bliezen we de rook naar elkaar toe.

Er kwam geen wijn. Pastoor Aerts, geen conformist in dit opzicht, gaf niets om drank, gesteld dat hij zich die luxe had kunnen permitteren, iets wat ik betwijfel. Het roken, waarin hij zich nochtans moest beperken, kon hij gewoon niet laten.

'Goed,' had de dokter gezegd, 'maar voorzichtig zijn.'

Ik had de hoog opgeschoten en struisgebouwde pastoor voor een soort reus aangezien. Het bleek dat zijn gezondheidstoestand veel eerder wankelbaar was. Hij sukkelde reeds een beetje met zijn hart toen hij nog leraar aan en daarna directeur van een college was. Ietwat voortijdig gealarmeerd, ging hij zijn nood klagen bij Mgr. Rutten:

'Martinus Hubertus (zo noemde pastoor Aerts de bis-

schop van Luik) ontving me uiterst gulhartig. Hij had mij direct doorzien. Kostbare tijd verpraatte hij nooit. Mijn verzoek om tot pastoor in een kleine parochie benoemd te worden, speet hem, maar hij bracht er het nodige begrip voor op. Martinus Hubertus hield woord en benoemde mij tot pastoor te Heppen. Ik ben er hem nog dankbaar voor.

Het hart van pastoor Aerts heeft nog lange jaren standgehouden. In het weinig bevolkte en vreedzame dorpje Heppen kon hij rustig de studie van *Het Lam Gods* uitdiepen. Alles wat daarbij kwam kijken, geschriften, reizen, lezingen namen een ruim deel van zijn activiteit in beslag. Zijn levenstaak bleef er nochtans niet toe beperkt. Als lid van de Limburgse Commissie voor Monumenten en Natuurschoon, als de grote animator van de Geschied- en Oudheidkundige Studiekring te Hasselt, als voorzitter van het Davidsfonds in het kanton Beringen, stelde hij zijn rijke gaven van hart en geest ten dienste van zijn volk.

Pastoor Aerts was zeer ontvankelijk voor poëzie en gaf hoog op van de Indische dichter Rabindranath Tagore. Diens oosterse eenvoud en symbolische zeggingskracht grepen hem sterk aan. De meest pregnante gedichten las hij mij voor. Hij verstond als niet één de kunst om, wars van alle gezochte declamatorische effecten, verzen sober in de juiste toon voor te dragen.

Onze vriendschap heeft vijftien jaar geduurd. Elk samenzijn betekende voor mij een geestelijke horizonverruiming en gaf mij het gevoel dat ik mij telkens aan zijn genegenheid opwarmde. Dat deze genegenheid niet denkbeeldig was, bleek bij een voor mij tragische belevenis.

Ik verloor mijn oudste zoontje. Pastoor Aerts reisde honderd kilometer ver om de begrafenis van mijn vijfjarig jongetje bij te wonen. Een lichtstraaltje in mijn wanhoop...

Wanneer nu, vijfendertig jaar later, in een grijze lucht slechts één enkel sterretje pinkt, lijkt het mij of ik in de goedige ogen kijk van Petrus Jozef Lambertus Aerts: de goede herder, de Vlaming uit één stuk, de geleerde kunstkenner.

Op het kerkhof van Heppen ligt hij begraven op de plaats die hij, bodemvaste Limburger, zelf uitgekozen had.

Na mijn militaire dienst kreeg ik een betrekking als klerk bij het ministerie van financiën.

In 1923 werd het Instituut voor Journalisten opgericht. De cursussen werden gegeven op de eerste verdieping van een grote meubelzaak aan de Wolvengracht te Brussel. Bij gebrek aan een eigen pershuis, was de Beroepsvereniging van de Belgische Journalisten daar gevestigd.

Ik liet mij inschrijven. We waren met z'n dertigen. Slechts zes van hen hebben het twee jaar volgehouden.

Wie al een baantje had, vond het dikwijls te zwaar om de zaterdagmiddag en de zondagvoormiddag drie uren college te lopen.

Ik behaalde het diploma; het ligt ergens in een oude lade geborgen, geen mens heeft er ooit naar gevraagd.

Die school bestaat nog. Ze is nu tweetalig. De lessen worden nog altijd in het Pershuis gegeven dat, met de tijd meegaand, nu een ruim complex is geworden.

In mijn tijd werden alle vakken uitsluitend in het Frans gedoceerd. Op de eerste verdieping aan de Wolvengracht heb ik nooit een enkel woordje Nederlands horen spreken.

Onze leraar parlementaire geschiedenis was niemand minder dan Paul Hymans (uitspraak: *immense*), chef van de liberale partij, en minister van buitenlandse zaken in alle regeringen van 'Nationale Unie' die elkaar van 1918 af opvolgden. In die functie heette hij onvervangbaar te zijn en was hij dus een voorloper van Paul-Henri Spaak die in de regeringen van de jongste jaren voor de portefeuille van buitenlandse zaken gewoon niet weg te denken was.

De parlementaire geschiedenis van België kende Zijne Excellentie Paul Hymans grondig. Zijn cursus was interessant, geschiedkundig gefundeerd, wars van partijdigheid. Mededeelzame warmte ging van de hooghartige man nochtans niet uit: van humor was hij totaal gespeend, zijn lachspieren waren vastgeroest.

Voor een rechtstreeks contact met hem moest ik wachten tot bij het examen, dat onder vier ogen werd afgenomen.

'Naam?'

'Jacquemyns.'

'Spelling zoals in Rolin-Jacquemyns?'

'Precies, Excellentie.'

De juiste spelling van mijn naam gaf hem een voordeel op allen, zelfs onder mijn bekenden, die naar een van de vele varianten grijpen: Jacquemijns, Jacqmijn, Jacqmains. Herman Teirlinck maakte er in *Het gevecht met de engel* zelfs het leuke Jakemeins van.

'Beroep?' vroeg minister Paul Hymans.

'Klerk bij het ministerie, Excellentie.'

'Welk ministerie?'

Een mentale reactie deed mij aarzelen. Het flitste door mijn brein dat ik nooit een snars begrepen had van dat gedeelte van zijn cursus waarin hij het had over *l'échelle mobile des céréales*: een soort belasting op de graangewassen, in de eerste jaren na de onafhankelijkheid van ons land geïnd.

In de schoolwetgeving daarentegen was ik vrij goed thuis.

'Ministerie van onderwijs,' loog ik.

Mijn berekening klopte. Op de vele vragen die de minister mij over de vroegere schooloorlogen en -wetten stelde, gaf ik antwoorden die hem bevredigden. Ik kreeg een *satisfecit*.

In de schriftelijke proef had ik evenveel geluk. Een soort voorgevoel gaf mij in dat de opdracht wellicht u luiden: een krantartikel over de internationale toestand. Iets wist ik daar wel van af, maar niet veel.

Le Soir, waarin Roland de Marès elke dag een synthese van de toestand maakte, las ik met veel aandacht tijdens het halfuurtje trampen van Drogenbos tot Brussel-Centrum. Warempel, hoe luidde de vraag? *Faire le point de la situation internationale!* Het knelpunt daarvan lag in de bezetting van het Ruhrgebied.

Een paar dagen later las ik in de krant dat ik geslaagd was. Ik haalde het perkament, maar als gediplomeerd journalist zou ik vlug ervaren dat men niet gemakkelijk bij een krant komt.

Dit gebeurde pas vijf jaar later. En louter toevallig...

9 - Albert Daenens

In de laatste jaren vóór en in de eerste jaren na de eeuwwisseling vierde de melodramatiek hoogtij in het

'Vlaams theater' te Brussel. De voorverkoop draaide bestendig op volle toeren, een altijd bomvolle zaal was een dankbare klankbodem voor een repertoire waarin slechts *Het gezin Van Paemel* van Cyriel Buysse gunstig afstak tegen stukken als *De twee wezen*, *De bultenaar*, *Robert en Bertrand*, *De reis om de wereld van twee Brusselse straatjongens*, *De levende brug*, *Het teken des kruises* en soortgelijke draken.

Gust Cornelis, een zeer gecultiveerd man, speelde de karakterrollen. Tegen heug en meug maar uit noodzakelijkheid des gebods was hij in elk stuk ofwel de verrader ofwel de man die weduwen en wezen verdrukte. De weerstand van zijn trommelvlies was meer berekend op gejuw dan op applaus. Rustig placht hij te filosoferen over de nu gewoon ondenkbare reacties van de uiterst emotieve volksmensen. Ik hoor het hem nog zeggen:

'Nu is het niet meer zo erg als vroeger, maar in de jaren tachtig en negentig was mijn voorganger de meest gehate man in de volksbuurten van de Lakenstraat! Na een opvoering hield hij zich voorzichtigheidshalve een tijdlang schuil en verliet hij door het achterpoortje het theater, pas nadat de bij de grote uitgang samentroepende toeschouwers verdwenen waren. Had hij zich durven vertonen, men zou hem gelyocht hebben!'

In de schaduw van het 'Vlaams theater' is Albert Daenens geboren en getogen. Als kleine jongen liep hij in de coulissen van de KVS, de toen gevierde actrice Malvina Daenens na. Niemand wist waar dit jongetje vandaan was gekomen, niemand had ooit iets over zijn ouders gehoord. De actrice die hem meenam naar de repetities noemde hij tante, hijzelf kreeg van de artiesten die hem graag mochten de bijnaam 'Bère Notje.'

Kreupel van zijn mysterieus gebleven geboorte af, voelde de miezerig trekkenende knaap aan, dat zijn droom, toneelspeler te worden, nooit in vervulling zou kunnen gaan. Maar om zich van het toneelleven niet los te rukken, leerde hij decorschilderen. Met zijn aanleg voor tekenen, hoopte hij later kunstschilder te worden. De schermen toverde hij inmiddels om in naturalistische decors: een armzalige woonkamer, een salon, een werf, een kerkplein, een rij bomen, een brugje over de rivier.

Hij verdiende nauwelijks genoeg om zijn boterham met een sneetje kaas of gerookt vlees te beleggen, maar hij

nam er vrede mee; zijn levensbehoeften waren beperkt tot één enkele huurkamer waarin hij at, werkte en op de divan sliep, voorts een paar kranten en boeken, voor zover hij die kon kopen.

In mijn visuele herinnering is het hoedje van Albert Daenens altijd onafscheidbaar verbonden geweest met zijn koperrode baard. Geen van beide veranderde ooit. Waar hij zich een nieuw exemplaar aanschafte van zijn hoedje (een model enig-ter-wereld!), dat hem veertig jaar lang als hoofddeksel diende, is altijd een raadsel gebleven. Toen iemand hem eens schamper durfde vragen of de fabrikant van dit speciaal hoedje een levend mens of een spook was, is hij echt kwaad geweest. 'Dat gaat niemand aan,' grinnikte hij.

De volle, zelden verzorgde baard, was het andere component van zijn karakteristieke kop. Het ene vulde als het ware het andere aan.

*Ik wil van den kerel zingen
al met zijnen roden baard...*

Telkens als hij, in een vrolijke bui, dit oude lied aanhief, nam hij, in een gemaakt plechtstatige houding, met een brede zwaai zijn hoedje af.

Ogenscheinlijk verouderde Daenens evenmin als zijn koperrode baard en als zijn onooglijk hoedje. Ik overdrijf niet: nooit heb ik enig verschil onderkend tussen de man van dertig en die van zeventig.

Een levensgezellin heeft Daenens nooit gehad. Met hun speurzin naar een idylle vingen zijn bekenden steeds bot. Het vermoeden dat hij er in 't geheim een verhouding op nahield, is door geen enkel feit bevestigd.

Leefde hij als een kluizenaar in zijn sjofel kamertje, hij verkeerde toch graag in het gezelschap van mensen die niet al te conformistisch deden. Van hem straalden dan een ongeveinsde gevoeligheid en een hartelijke jovialiteit af. Zijn activiteiten getuigden bovendien van nauwgezetheid, van een sprankelende vitaliteit en van een harts-tochtelijke slagvaardigheid, veelal gekruid met een dosis galgehumor.

Van zijn creatief werk als kunstschilder is weinig terechtgekomen en feitelijk niets overgebleven. Daenens had het gebrek zich op te veel dingen toe te leggen. Felix De

Boeck heeft hem daar dikwijls een verwijt van gemaakt. Zijn vakmanschap in de houtsnede dwong nochtans algemene waardering af.

Van mijn schrijftafel kijk ik vlak op een van zijn vele nagelaten lino's. Ze stelt een ruiter voor die op een gevleugeld paard over een eindeloze rij fabrieksschoorstenen scheert. Onderaan leest men: *De wilde jacht. A. Daenens 1929.* De symboliek van die prent is van alle tijden: de wilde jacht op geld en op... geluk dat men met geld niet kopen kan.

Tijdens de *Sturm-und-Drang*-periode volgend op de oorlog 1914-1918, gaf Daenens een tijdschrift uit dat uitgesproken pamfletachtig was. *Haro!* luidde de kernachtige titel. In zijn aanvallen op de bestaande orde weerspiegelde dit onregelmatig verschijnend tijdschrift een uiterst-links revolutionaire geest.

Met zijn grondige afkeer voor alles wat enigszins naar partijpolitiek zweemde, maakte Daenens zichzelf wijs dat hij een anarchist was. Een anarchist - het woord sprak hij nooit uit - maar geen bommenwerper. Als felle antimilitarist verafschuwde hij alle geweld, zowel buiten als in oorlogstijd. De lino op de voorpagina van *Haro!* liet in dit opzicht niets aan duidelijkheid te wensen over.

De artikels werden hem bezorgd door vrienden die zijn visie op de samenleving deelden en die tevens de armoede van zijn tijdschrift hielpen dragen. Allen schreven in het Frans, maar zelfs het proza van onvervalste Walen - de anderen waren Brusselse Vlamingen - ademde, als protest tegen het anti-Vlaamse staatsbestel, een Vlaamse geest. Niet op Borms, maar op diens rechters schoten ze hun scherpste pijlen af.

Het contact van Daenens met de KVS. was inmiddels zo los geworden, dat hij voor die eerbiedwaardige instelling nog enkel de affiches tekende. Hijzelf was beschaamd over de 'kitsch' die hij op commando diende voort te brengen om de bete broods.

Jean Giono, een schrijver die in de linkse kringen van Parijs fel in de mode was, behoorde tot Daenens' vriendenkring. Toen ze samen door de straten van Brussel liepen, kreeg Giono toevallig een affiche van het 'Vlaams theater' in de gaten. Niet zonder verontwaardiging zei hij: 'Hoe is het mogelijk dat sommige kunstenaars zich verlagen tot het maken van dergelijk prul!'

'Ergerlijk!' beaamde Daenens en verzweeg dat dit 'kunstgewrocht' van zijn hand was.

10 - Michel de Ghelderode

Haast elke avond ontmoette Albert Daenens drie vrienden in hun stamcafé aan de Naamse Poort in Brussel. De voornaamste van de drie was Michel de Ghelderode. De twee anderen, die later een bepaalde en omstreden rol zouden spelen, blijven best in het anonymaat.

In dat 'klaverke vier van de anarchie' vierde Michel de Ghelderode de teugel aan zijn uitgesproken revolutionaire overtuiging. Was het slechts een bevestiging? Zij is alleszins nawijsbaar in de toneelstukken *Barrabas* en *Escorial*, die hij op dat ogenblik reeds geschreven had en die vandaag de dag nog tot het repertoire behoren.

De vier theoretici van de revolutie waren in dit Brussels café tot de overtuiging gekomen dat de grote dag in uitzicht was, *l'aurore du grand jour*, zoals men het in het Frans pleegt te zeggen. Ze waren vastbesloten tot de daad over te gaan. Waarom dit zou gebeuren, wisten ze natuurlijk. Wanneer, waar en hoe men zou toeslaan, heeft Berten Daenens nooit verklapt.

Maar Michel de Ghelderode, na vele maanden met haast dagelijks contact met de samenzweerders, liet zich plotseling niet meer zien. Alarm bij de drie anderen!

Vrij spoedig vernamen ze dat hun vriend Michel aan een godsdienstcrisis laboreerde. Men vertelde zelfs dat hij zich tot het katholicisme had bekeerd of naar de godsdienst van zijn kinderjaren was teruggekeerd, dat kan ik niet met zekerheid zeggen.

Ook op politiek gebied zou de Ghelderode naar rechts gezwenkt zijn. Eerst konden ze het niet geloven, maar nog voor de eerste opvoering van *Een onnozel hart in de wereld*, de Nederlandse titel van het uit het Frans vertaalde stuk *Pantagleize*, wisten ze al hoe laat het was.

De creatie van *Een onnozel hart in de wereld* had in 1929 plaats in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel. De opvoering werd verzorgd door *Het Vlaamse Volkstoneel*. Jan Boon, secretaris van die befaamde groep, had voor de uitstekende Nederlandse vertaling gezorgd. De al te vroeg gestorven Renaat Verheyen, een der aller-

grootste Vlaamse toneelkunstenaars, vertolkte de hoofdrol.

Albert Daenens troonde mij mee naar die première. Hij had gehoord dat de Ghelderode hem, Daenens, in een van de personages van het stuk geïncarneerd - misschien gekarikaturiseerd en gepersifleerd - had.

'Misschien,' vertrouwde Daenens mij toe, 'zal het vanwege de speelse Michel maar een onschuldig spelletje zijn. Helemaal gerust ben ik er toch niet in. Met rad-draaiers weet men nooit waar men aan toe is.'

Daenens en ik namen plaats naast elkaar, achteraan in de zaal. De spanning waarin mijn vriend verkeerde, ontladde zich zodra 'Houtenbeen 101' op de planken verscheen.

'Dat ben ik,' schuimbekte Daenens. De woorden stokten hem in de keel. 'Hij is te laf om erop te zinspelen dat ik trekkebeen, en daarom geeft hij mij maar liever een houten been.'

Naarmate de voorstelling vorderde, raakte mijn gezelf buiten zichzelf van woede. Luid genoeg om zich verstaanbaar te maken voor de ons omringende toeschouwers liet hij zich een litanie van krachtwoorden ontvallen: 'Schoel... Sm...!' Beide woorden in het meervoud, want Daenens had het zowel op de vertaler als op de auteur gemunt.

Scenario in de pauze. Toen de Ghelderode langs ons beiden kwam aanwandelen, probeerde Daenens zich achter mijn rug te verschuilen. De toneelschrijver had lont gerooken en wong zich als een paling tussen twee groepjes door.

Met Jan Boon liep het anders af. Hij kreeg mij in de gaten, wuifde van ver, aarzelde even en kwam dan recht op ons af. Handdruk.

'Goienavond, Pol, ik vind het sympathiek dat ge gekomen zijt.'

Eer hij de hand naar Daenens kon uitsteken, maakte deze een spectaculaire rechtsomkeert en trekkebenend verwijderde hij zich prompt, zonder één woord te zeggen. Jan Boon, die toch maar de vertaler van het stuk was, reageerde niet, maar vond het geval erg vervelend. Het rinkelen van de bel voor het tweede gedeelte hielp hem uit de verlegenheid.

Voor de epiloog van de strubbelingen rondom de première van *Een onnozel hart in de wereld* loop ik nu een kwarteeuw op de tijd vooruit.

In het begin van de jaren vijftig ontmoette ik Jan Boon in de zaal Giroud te Brussel op de vernissage van een tentoonstelling van ons beider vriend Felix De Boeck.

Oude herinneringen werden opgehaald.

'Het Vlaamse Volkstoneel, dat was nog een tijd, hé Jan!'

'En of! De première van *Pantagleize* is u ongetwijfeld bijgebleven. Is het u niet opgevallen dat dit stuk sindsdien niet meer is opgevoerd?'

'Jawel, maar ik vind dat normaal. Dat stuk is niet meer actueel. Of toch wel?'

'Er is nog wat anders. De auteur verbood iedere verdere opvoering. Ge kent de hele geschiedenis. Wist ge ook dat het de Ghelderode danig speet dat hij de gevoelswereld van zijn vroegere drie vrienden zo geschokt had? Gewetenswroeging deed hem tot dit veto besluiten.'

Neen, dat had ik niet geweten. Ik vroeg: 'Is de beslissing van de Ghelderode definitief?'

'Slechts voorlopig, namelijk tot na de dood van de drie personages die zich rond de hoofdfiguur *Pantagleize* bewegen.'

'Inmiddels is Daenens toch gestorven.'

'Ik hoorde ervan. Er zal geïnformeerd worden naar de twee anderen. Als die ook overleden zijn, of als ze eventueel geen bezwaar meer hebben tegen de opvoering, zal *een onnozel hart in de wereld* opnieuw op de planken komen, ditmaal onder de naam *Pantagleize*, de echte titel van het stuk waarmee de Ghelderode in Parijs triomfen vierde.'

Een paar jaar later, ter gelegenheid van een jubileumviering, werd *Pantagleize* te Leuven door de studenten opgevoerd.

In de winter 1961-1962 werd hetzelfde stuk door de Vlaamse Televisie uitgezonden. Het hoofd van dienst van de sectie 'Toneel' leidde de opvoering in. Maar hij wist niet dat drie van de vier hoofdfiguren werkelijk geleefd hadden! Alleen *Pantagleize* zelf was een ingebeeld personage, ietwat autobiografisch getint, naar Daenens altijd heeft beweerd.

Onder de indruk van de meesterlijke regie van Marc Liebrecht, stelde ik mij 's anderendaags met hem in verbinding om hem een compliment te maken, maar ook voor het bondige relaas van wat ik over het geval wist.

Zei Marc: 'Hubert van Herreweghen en ik hadden daar geen flauw vermoeden van. Daar stak stof in voor een vraaggesprek met de intieme vriend van Houtenbeen 101, alias Albert Daenens.'

11 - Op zijn sterfbed gedoopt!

Over de sombere en lichte tinten van de levensloop van Albert Daenens ben ik nog lang niet uitgepraat.

Vele jaren bewoonde hij een kamer op de hoogste verdieping van een huis te Ukkel. De omstandigheden waarin hij daar zijn biezen pakte, tekenen hem ten voeten uit.

Met de eigenaar van dat huis, een leraar die het benedenhuis en de andere verdiepingen betrof, kwam Daenens best overeen.

Meer dan over koetjes en kalfjes praatten ze met elkaar niet.

'Op een avond had ik mijn sleutel vergeten en moest ik dus aanbellen,' vertelde Daenens mij eens.

'De huiseigenaar kwam zelf opendoen. Ik zei hem dat ik van de schouwburg kwam en dat ik een schitterende opvoering van een stuk van Ibsen had bijgewoond. Hij kende de Noorse dramaturg niet. Stel je maar eens voor: een leraar van het secundair onderwijs voor wie Ibsen een onbekende is! Ik was er zozeer door geërgerd dat ik besloot onmiddellijk te verhuizen.'

Daenens, door zijn contacten met Felix De Boeck en uw dienaar reeds lang tot Drogenbos aangetrokken, kwam zich in ons dorp vestigen.

Het kon niet beter treffen. Voor de toneelvereniging waarvan ik voorzitter was, had ik pas een revue geschreven! De revue van onze gemeente, natuurlijk. Albert was dadelijk bereid het stuk te helpen monteren. Hij schilderde de decors, maakte een tekening voor de affiche, voerde de regie en speelde zelfs een kleine rol. Alles kwam perfect voor elkaar. Het succes was zo groot dat de revue een zestal keren op de planken kwam.

Een vondst van Albert Daenens was: het laatste tafereel met maskers te doen spelen. Het was een parodie op *De man zonder lijf*, het stuk van Herman Teirlinck dat enkele tijd voordien in de KVS te Brussel was gecreëerd.

Felix De Boeck ontwierp, vervaardigde en beschilderde

de maskers. De schilder beleefde aan die revue evenveel genoeg als Daenens en ikzelf.

Later regisseerde Daenens te Ruisbroek. Hij - de anarchist! - werkte in het Gildenhuis samen met een dynamische onderpastoor die zijn hart aan het avant-gardetoneel had verpand. Het detail is van belang, zoals verder zal blijken.

In de tweede wereldoorlog leefde Daenens teruggetrokken en armer dan ooit. Zelden zag men hem nog buitenshuis behalve als hij zijn dagelijkse portie soep haalde bij Marieke, de vrouw van Felix De Boeck.

Hij stierf op 72-jarige leeftijd in een ziekenhuis te Ukkel.

Toen zijn einde naderde, bood de aalmoezenier hem geestelijke bijstand aan. Daenens wees hem vriendelijk doch nadrukkelijk af:

'Neemt u het mij niet kwalijk, eerwaarde, ik ben niet gedoopt, ik heb nooit iets met godsdienst te maken gehad. Hoezeer het mij ook spijt, ik dank u toch voor uw medevoelen.'

'Wenst u dan niemand meer te zien?'

De zieke, na een aarzeling: 'Toch wel, de onderpastoor van Ruisbroek waar ik zo lang mee samenwerkte voor het toneel. Hij was een verdraagzaam, breeddenkend man. Hij wist dat ik ongelovig was, nooit heeft hij er zelfs maar op gezinspeeld. Hij was een broer voor mij. Als die mij wou komen bezoeken, dan zou ik dat buitengewoon aardig vinden.'

Aan die wens werd voldaan, na vooraf heel wat heen en weer getelefoneer. De onderpastoor, inmiddels tot pastoor benoemd, was naar een andere parochie vertrokken.

Net op tijd arriveerde hij in het ziekenhuis. Zeer lang sprak hij met de stervende. En toen? Toen liet Bert Daenens zich dopen en ontving nog vier andere sacramenten.

'Bère Notje' of 'Houtenbeen 101', zoals men hem noemen wil, is nu in de hemel. Samen met Michel de Ghelderode en Jan Boon vormt hij een kransje dat naboomt over toneel: hun twistpunt in het tijdelijke, hun bindteken in de eeuwigheid.

III - JOURNALISTIEK

1 - 'Sportwereld'

KAREL VAN WIJNENDAELE ontving mij in het gebouw aan de Nieuwbrugstraat in Brussel, waar hij 's woensdags kwam om er de lopende zaken van *Sportwereld* af te handelen. Voordien had ik hem nooit ontmoet.

Een afspraak was voor hem een afspraak. Ik heb hem er nooit kunnen op betrappen dat hij te laat kwam.

Onze eerste afspraak verliep ongeveer aldus:

'Gij postuleert een betrekking op *Sportwereld*. Hebt gij reeds voor een krant geschreven?'

'Jawel, stukjes over voetbal in *Le Vingtième Siècle*.'

Dat bleek hem niet te interesseren. Het diploma van journalist, waar ik in mijn aanvraag op gezinspeeld had, evenmin.

'Schrijft gij ook in het Nederlands?'

Ik kon hem slechts op één enkele pennevrucht in de moedertaal wijzen: 'Een revue. De revue van mijn dorp. Ze had succes, ze werd zesmaal opgevoerd voor een ei-volle zaal.'

Kennelijk gaf dat contact. Karel lachte: 'Toneelzonden pleegde ik in mijn jeugd ook. Maar *à propos*, kent gij iets van sport?'

'Sinds *Sportwereld* bestaat, lees ik uw blad. Voor voetbal, dat ik zelf speelde, heb ik een zwak...'

Hij liet mij niet uitspreken.

'We zullen u een proef laten doen. Over enkele maanden heb ik iemand nodig voor het binnenblad met algemeen nieuws, dat het bijblad van *Sportwereld* zal zijn. Inmiddels kunt gij misschien zondagsavonds een handje toesteken op de redactie, daar is dan altijd werk genoeg. Ik zal uw naam aan de redactiesecretaris opgeven. Akkoord? Veel geluk dan...'

Dit zakelijk gesprek zou mij enigszins teleurgesteld hebben indien ik daarbij niet de indruk had opgedaan dat Karel, in de benadering van mens tot mens, mij vanaf het eerste ogenblik mocht. Door zijn ongeunsteldheid was ik ook direct ingepalmd.

Psychologische vergissingen in gunstige of teleurstellende zin zijn bij een eerste kennismaking onvermijdelijk,

Wellicht was het maar een mopje, maar in Brussel deed volgend verhaaltje de ronde: een politieagent duwde op een reeds propvolle tram al maar mensen bij omdat hij aandelen in de Maatschappij van Brusselse Trams bezat! Een minister betrapte zijn personeel, schoonmaakster inclus, erop dat het tijdens de diensturen *Le Courrier de la Bourse* las! Dat was de bijbel van die tijd.

Na een kortstondige euforie van winsten (op een bepaald moment won iedereen!) kwam de ontzuivering. Zelfs toen de man in de straat zijn beurscomplex reeds had afgelegd, waren er toch nog heel wat lezers van *Sportwereld* die door de artikels van Goudpunt op hun hoede werden gesteld voor de listen en lagen van de beurswereld met de door haar voorgespiegelde fabelachtige fortuinen, die in werkelijkheid uitliepen op felle klappen voor alle speculanten. Met de schuld daaraan werd Staviskey, de virtuoos van de zwendel, beladen.

Hoe dan ook, Goudpunt genoot alleszins de gunst van de gewone krantelezer. Later werd Clovis Baert vaste medewerker van *De Dag*, het te Antwerpen opgerichte blad, dat met een in ons land originele presentatie en formule, succesrijk concurreerde met de gevestigde informatiekran-

ten, maar na de oorlog verdween. Sommige medewerkers van *Het Algemeen Nieuws* brachten zelf hun kopij binnen. Gerard Walschap, die zijn *Salut en merci!* nog niet geschreven had, praatte graag over wielersport, meer bepaald over Edgar de Caluwé, zijn favoriet. In de Ronde van Frankrijk belde hij geregeld onze redactie op om de uitslag van de rit te vernemen.

Veel contact gaven de kortstondige en oppervlakkige praatjes met die Vlaamse schrijvers niet. In die uiteraard niet uitgediepte betrekkingen van mens tot mens is mij nochtans van Jaak Ballings de herinnering bijgebleven aan een zwijgzaam, teruggetrokken, zwaarmoedig man. Zijn handel en wandel staken schril af tegen de meestal grappige toon van zijn novellen en toneelstukken. Deze stukken brachten hem jaarlijks een fortuintje aan auteursrechten op. Zou men in het Vlaamse land wel een patroonaal kunnen vinden, waar niet één of meer van zijn-naar schatting-honderd toneelstukken werden opgevoerd? Men vertelde dat hij, als vertaler op een ministerieel departement, tussen het vertalen van twee ambtelijke documenten in, een toneelstuk uit zijn mouw schud-

de. De kwantiteit schaadde vanzelfsprekend de diepere concentratie en de kwaliteit. Eigenlijk jammer. Dat de man *feeling* voor toneel had, blijkt uit het feit dat sommige van zijn stukken tot menige schouwburg doordrongen en succes oogstten. Ballings mocht er prat op gaan de meest gespeelde Vlaamse toneelauteur te zijn. Kreeg hij wel een opvolger?

Het tekort aan nieuws heet van de naald was niet de enige oorzaak dat de formule van het bijblad van *Sportwereld* het uiteindelijk niet deed. Naargelang de sport zich uitbreidde, werd de ruimte van het bijblad geleidelijk ingekrompen. Eerst waren het twee volle pagina's, daarna één, tenslotte nog slechts een paar kolommen.

In de afbrokkende redactiestaf hield alleen Paul de Mont het vol tot in 1938, toen Karel van Wijnendaele *Sportwereld*, na de dood van Leo Vandenhaute zijn eigendom geworden, aan de Standaardgroep verkocht.

5 - Filip de Pillecyn

Het handschrift van het eerste cursiefje van 'Citroen' voor *Het Algemeen Nieuws* was bijna onleesbaar: het leek of de zeer kleine letters zo maar aangegeflanst waren door iemand die gewoon was Grieks te schrijven. In de zetterij wist men er wel raad mee. Oudere linotypisten hadden tien jaar voordien hetzelfde geschrift moeten ontcijferen toen De Pillecyn van 1918 tot 1922 hoofdredacteur van *De Standaard* was.

De sindsdien beroemd geworden Vlaamse auteur ontmoette ik een eerste maal kort na de oorlog 1914-1918 op een landdag van Vlaamse studenten te Ruisbroek, geboortedorp van Jan van Ruusbroec.

Er was een plechtigheid in de kerk met een kanselde van pater Callewaert, er volgde een optocht door de straten van de gemeente en tenslotte werd in het Gildenhuis een openbare vergadering gehouden.

De pas van de oorlog teruggekeerde 25-jarige De Pillecyn hield de feestrede. Onverbiddelijk hekelde hij de minderwaardige behandeling van de Vlaamse soldaten in het Belgisch leger en de houding van de regering die kennelijk aarzelde om de in de oorlog gedane belofte van Vlaams rechtsherstel in te lossen. De ovatie bewees dat

niet alleen de jongeren maar ook vele ouderen zo dachten.

Wie verwachtte dat die talentvolle Vlaamse redenaar zich hals over kop in de politiek zou storten om een mandaat na te jagen, kwam bedrogen uit. Als hoofdredacteur van *De Standaard* had Filip de Pillecyn zijn vaart in de journalistiek genomen: een vaart in een woelige en met veel klippen bestrooide zee.

In twee bepaalde perioden had ik veel omgang met hem.

Onze eerste relatie kwam toevallig tot stand. Dolf Clauwaert, theaterdirecteur en acteur terzeldertijd, had een aan de Mechelse straat te Brussel gelegen zaaltje gehuurd, waar toneel kon worden gespeeld.

Hij liet er operetten opvoeren, waarin hij zelf optrad, samen met zijn echtgenote en een stelletje jonge acteurs en actrices. Dat Clauwaert durfde aanpakken en kon doorzetten had hij vroeger bewezen als directeur van de Alhambra-schouwburg. Het loont de moeite te vertellen hoe hij de later zeer populair geworden operettezanger Gust Borgers ontdekte.

Een der weinige herbergen in Brussel waar men in 1916 nog goede geuzelambiek schonk, was gelegen aan de Trapstraat. Clauwaert, enkele vrienden van hem en ikzelf kwamen er geregeld het lievelingsbiertje van dichter Hubert van Herreweghen drinken.

Op een kleine estrade aan het uiteinde van het herbergje werden met pianobegeleiding liedjes gezongen. Niettegenstaande zijn misprijzen voor het genre deed de directeur van de Alhambra ons toch zwijgen toen een hoog opgeschoten jongeman er aan het kelen was. Zei Dolf: 'Die man kan geen noot zingen maar hij heeft een gouden stemgeluid!'

Tijdens een korte pauze troonde hij die zanger mee naar onze tafel.

'Ik ben Dolf Clauwaert.'

'De directeur van de Alhambra?'

'Jawel. Kunt ge op een voormiddag tussen tien en twaalf niet even binnenlopen in het theater, waar dan gerepeteerd wordt?'

De onbekende jongeman beloofde het.

Een paar weken later contracteerde Clauwaert hem voor de titelrol in *De lustige boer*.

De zanger die naar de naam Gust Borgers luisterde,

had niet de minste toneelervaring. Op de repetities deed hij zijn werkgever water en bloed zweeten, maar hij speelde de hoofdrol in de bekende operette. Of laten we liever zeggen dat hij die hoofdrol alleen maar zong - en mooi zong! - want hij bewoog zich stijf als een stok op de planken, bij zover dat Clauwaert hem reeds vóór de première het bevel had gegeven: 'Niet bewegen! Gewoon blijven staan en zingen!'

Gaandeweg overwon Gust Borgers de speelangst. Met onverdroten ijver legde hij zich toe op dictie, op spelen en zangkunst.

Verdiepen we ons in details? Jawel! Hopelijk neemt men onze uitweiding toch voor lief. Ze is bedoeld voor het begrip van de verhoudingen in de Brusselse toneelwereld in de periode toen Dolf Clauwaert in Oud-Brussel, zo heette dat zaaltje aan de Mechelse straat, niet terugdeinsde voor een zware concurrentie tegen de Koninklijke Vlaamse schouwburg en tegen de Folies-Bergère waar Gust Borgers op dat moment grootse triomfen vierde als jeune-premier (na zijn zestigste jaar zou hij dat nog altijd zijn!).

Dolf Clauwaert had originele invallen. Hij programmeerde *De gescheiden vrouw* van Franz Lehar en liet de beroemde componist vanuit Wenen overkomen om als gast het orkest te dirigeren. Hij nam de gelegenheid te baat om Franz Lehar een spreekbeurt te laten houden over *De lustige weduwe*.

Lehar was geen redenaar. Wat hij voor een handvol belangstellenden vertelde, was nochtans danig interessant. Enkel de grote lijnen heb ik daarvan onthouden. Het was een dubbele balans: die van de opvoering in haast alle landen ter wereld en in een vijftigtal talen, die van de leuke en ook wel eens dramatische anekdoten bij en rondom de opvoering: Danilo door zijn partnerin achter de schermen neergeschoten, ofwel omgekeerd.

'Ik weet niet,' aldus Lehar, 'of mijn muziek zo obsederend is dat ze tot moord of zelfmoord aanspoort, maar ik geloof toch dat er waarheid steekt in de bewering van Tolstoi dat de muziek de oorzaak van veel echtbreken is. Of laten wij zeggen: van uitermate toegespitst liefdeleed met de soms tragische gevolgen van dien.'

Zijn grootste teleurstelling liep Lehar in Duitsland op. Daar had hij de beste stem ontdekt die ooit de parti-

tuur van *Die lustige Witwe* zong. Nog voor de première was de vrouw ingerekend wegens een zedenmisdrijf. Twee jaar later, na haar invrijheidsstelling, wou Lehar haar op de planken brengen. De stunt mislukte, het vrouwtje kon geen noot meer zingen, haar stemgeluid was totaal gedoofd.

Deed het klassieke operetterepertoire het nog wel, Dolf Clauwaert moest toch nu en dan teruggrijpen naar zijn vroeger kasstuk *De trufiest van Berreke Vertruust*. Louis Peerenboom, de auteur van die leuke revue - honderden malen opgevoerd - was een kerel van een speciale dimensie: een Brussels industrieel die flamingant was, die ervoor uitkwam en die louter voor zijn genoegen, of om Clauwaert een dienst te bewijzen, toneelliteratuur pleegde. Eigenlijk een achtste wereldwonder!

De vier hoofdfiguren van die revue waren: Pol Wiche-ler, mevrouw Clauwaert, Jan Willekens en... de 16-jarige Irma de Veirman in de soubretterol. Waar is de tijd? Irma de Veirman staat nog steeds op de planken, maar nu in de grootmoederrollen!

Een ander initiatief van Clauwaert: 's maandags gaf hij geen voorstelling; in de foyer van het theatertje richtte hij dan een liederavond in, die hij zelf leidde. Voor jonge en oudere Vlamingen, die graag zongen en die even graag 'salamanderden', werd die wekelijkse avond een trekpleister. Daar is het dat ik geregeld tafelde met Filip le Pillecyn en met het jonge paar André van Sintjan en Mieke de Beukelaere. Ze waren onze goede vrienden. Bij hun huwelijk was ik getuige, van hun zoon Filip was De Pillecyn dooppeter.

Aan de conversatie tussen twee liederen in, namen Dolf en mevrouw Clauwaert veelal deel. Het ging er lollig toe. Filip de Pillecyn kon als niet één plezier maken, zijn scherpe geest uitte zich in gevatte replieken, in briljante humor, soms ook in bijtend sarcasme. Het echtpaar Clauwaert op stang jagen, was een koud kunstje.

De Pillecyn, langs zijn neus weg:

'Dolf, we wachten nog steeds op een ernstige opvoering.'

Mevrouw Clauwaert sprong hem direct bij. Tot haar man: 'Het was toch uw bedoeling, en ons plan, het revue- en operettegedoe te onderbreken voor werkelijk goede stukken.'

'Vrouwe,' zei Dolf, 'ik heb nog altijd de betrachtting stukken met inhoud en stijl op te voeren. Maar... maar... kunnen wij van de wind leven?'

De Pillecyn: '*On vit de bonne soupe et non de beau langage*, schreef Molière. Hij had het voor de soep. Onze openbare besturen ook. Hun toelagen gaan naar de vette os of zo, en dat heeft met soep te maken.'

Dolf argumenteerde: 'Zijt ge zo kort van memorie, vrouwe, dat ge vergeten zijt wat ik in de oorlogsjaren allemaal speelde: *De opgaande zon* van Heyermans, *Candida* van Shaw, *Sonna* van Fabricius; en dat ik tevens de Vlaamse auteurs recht liet wedervaren?'

'Met o.m. *Jezus de Nazarener* van Raf Verhulst en *Gudrun* van Rodenbach,' vulde Mieke de Beukelaere aan.

'Zeer verdienstelijk,' prees De Pillecyn.

'Dat kostte mij telkens veel geld, maar het verlies maakte ik goed met de opvoering van populaire stukken...'

'... en met ellendige draken,' beet mevrouw Clauwaert haar man toe.

'*Soit!* Toen kwamen we rond. Hier, in dit onooglijk zaaltje, klopt onze begroting nooit. Als het geld op mijn rug groeide, dan zou ik aan de eigenaar van het gebouw geen uitstel van betaling vragen, dan zou ik mijn personeel royaal kunnen betalen, dan zou ik over een maand beslist *De koopman van Venetië* of zelfs *Hamlet* opvoeren.'

De Pillecyn nam het op voor Dolf: 'Gij krijgt geen toelagen, zegt ge. Welnu, dan geef ik u gelijk. Eerst leven en dan filosoferen. Ik vraag mij overigens af of gij en ik geen achterhoedegevechten voor een verloren zaak leveren.'

Dat klonk zo sibillijns, dat de zwijgzame Van Sintjan overeind kwam en de oren spitste.

'Ja, Dolf, ik zeg wel: achterhoedegevechten. Ge kunt het in deze zaak niet blijven bolwerken. Het zaaltje is te klein. De twee grote theaters concurreren u dood.'

'Als het zover komt,' onderbrak Clauwaert, 'dan maak ik er een cultuurcentrum van.'

'Een wensdroom, man! In de hoofdstad is er vooralsnog geen Vlaamse elite en het kan nog jaren duren eer wij in Brussel volwaardige burgers zijn.'

Clauwaert noemde hem een zwartkijker: 'Ik zal vechten en doorzetten,' declameerde Dolf.

'Bravo!' grinnikte zijn echtgenote.

Van Sintjan mengde zich in het debat. Als hij dat deed, wist men dat iets hem intrigeerde:

'En jij, Filip, welke achterhoedegevechten levert jij?'

'In de krant, verdomme! De pers is vrij, of heet dit te zijn, maar denkt jij dat men schrijft wat men wil?'

'Gij zijt toch hoofdredacteur. Tussen twee haakjes gezegd: een nogal slordige hoofdredacteur.'

De Pillecyn gaf dit toe. Mieke verdedigde de peter van haar zoon: 'Uw artikels zijn werkelijk goed. Laat al de rest over de brede rug van uw onverschilligheid heenwaaien.'

'Dank u wel, Mieke! De persvrijheid heb ik inderdaad voor mij, maar al de rest heb ik tegen mij. Ik vecht voor principes en voor ideeën; de raad van beheer voor financiële en andere belangen. Achterhoedegevechten lever ik, ik word het beu; wat erger is, ik zie momenteel geen uitkomst.'

'Wat anders aanpakken, Filip, jij en ik!'

Met die woorden besloot André van Sintjan het debat. Niemand wist precies wat hij bedoelde. Later kwam het uit. Van Sintjan gaf bij de VOS zijn baantje als kantoorbediende eraan, werd handelsreiziger, verkocht koelkasten aan de lopende band en verdiende geld als slijk.

Filip de Pillecyn probeerde het bij een andere krant. In 1922 ging hij van *De Standaard* over naar *De Tijd* en bleef er tot in 1925. Dit was zijn laatste gevecht in de 'grote' journalistiek.

Door Kamiel Huysmans, op dat ogenblik minister van openbaar onderwijs, werd hij tot atheneumleraar benoemd, en hij vestigde zich te Malmédy. Daar vond hij zijn echte bestemming: het onderwijs, gekoppeld aan het scheppende werk van de romanschrijver.

Voor Vlaanderen was dit een winstpunt, voor zijn vrienden een tijdelijk verlies. In zijn Malmédy-tijd was De Pillecyn in Brussel met geen ogen meer te bekennen. Pas van 1933 af, toen hij naar het Mechels atheneum overging, kwam een nieuw contact tot stand.

Onze plaats van samenkomst was het café *Waterloo*, gelegen op de hoek van de Emile Jacquemainlaan en de ringlaan. Octaaf Steghers zocht en vond er zijn inspiratie. Schreef er denkkelijk zijn beste stukjes over de Ronde van Frankrijk, die hij nooit volgde.

Na de diensturen arriveerden de confraters en enkele Vlaamse intellectuelen van diverse pluimage. Onder hen: Frans van Waag, die altijd over politiek debatteerde, apotheker Jos. Lormaas en leraar Jos. Swillen, die liever een kaartje legden.

De Pillecyn verscheen er nogal sporadisch. Had hij een nieuwe roman op het getouw, dan liet hij zich in weken en soms in maanden niet zien. Zodra hij de laatste hand aan zijn werk had gelegd, was het reisje Mechelen-Brussel, met het café *Waterloo* als vaste halte, voor hem een verpozing. Hij scheen altijd gehaast. 'Kelner, het treinboek, alstublieft.'

In die avonduren reden er niet veel treinen op die lijn. 'Vrienden, ik geef nog een rondje, maar gauw. Ik vertrek met de trein van acht uur en zoveel...'

Een uurtje later: 'Kelner, het treinboek, alstublieft.'

Hetzelfde toneeltje werd drie- tot viermaal herhaald en tenslotte was het met de laatste trein dat Filip naar Mechelen spoorde.

6 - Bridgemeat trakteert

Ik heb altijd graag bridge gespeeld: het koningsspel van de kaarttafel. In ons dorp had ik het aan enkele vrienden en burens bijgebracht. Prompt woedde er een echte bridgefurie.

Een daarbij opgedane ervaring is dat dit als 'intellectueel' beschouwd spel niet noodzakelijk het best door ontwikkelden wordt gespeeld. Het ondefiniceerbare iets, het soort zesde zintuig van het verstandig kaarten, bezaten enkele van mijn dorpsgenoten in vrij hoge mate.

Een der knapsten was Louis, een simpele jongen uit het landbouwbedrijf. Zondags tramde hij altijd naar Brussel voor de matinee van de Folies-Bergère. Daarna kuierde hij wat rond in de stad tot mijn taak bij de krant afgelopen was.

'Leggen we vanavond een kaartje?' Dat was zijn klassieke vraag elke zondagvoormiddag.

'Jawel, maar ik werk tot negen uur.'

'Doet er niet toe.'

'Afspraak in café *Waterloo*?'

'Klokslag negen. Ik zal er zijn.'

Maar er gebeurde iets ongewoons. De regering was ge-

INHOUD

Woord vooraf	5
<i>I - Kort na de eeuwwisseling</i>	
1 - Het vaderhuis	7
2 - Een huwelijk en een roeping	10
3 - Het lijk op de berm	15
4 - De eerste auto	21
5 - Pastoor Davidts	23
6 - Meester Jacobs	27
7 - Staf de Clercq	29
8 - Voetbal op het college ontdekt	31
<i>II - Een bonte rij mensen</i>	
1 - Charles Woeste	37
2 - Felix De Boeck en Louis Thévenet	39
3 - Willem Gijssels	41
4 - Jan Boon	44
5 - August Borms	47
6 - Militaire dienst	54
7 - Pastoor Aerts en <i>Het Lam Gods</i>	56
8 - Minister Paul Hymans	59
9 - Albert Daenens	60
10 - Michel de Ghelderode	64
11 - Op zijn sterfbed gedoopt!	67
<i>III - Journalistiek</i>	
1 - <i>Sportwereld</i>	69
2 - Schaar en lijmpot	70
3 - Een Zesdaagse	72
4 - <i>Het Algemeen Nieuws</i>	75
5 - Filip de Pillecyn	79
6 - Bridgemaar trakteert	85
<i>IV - De wereld van de voetbalsport</i>	
1 - Journalistiek ten achteren op de ontwikkelingsgang	88
2 - Hector Goetinck	90
3 - Alfred Verdijck	94
4 - Welbespraakte bondsvoorzitters	99
5 - Een innemende voetbalfiguur	103
	185
<i>V - Heet van de naald</i>	
1 - De telefoon of heet van de... draad	107
2 - Peper en zout	109
3 - De Grote Prijs van de Koning	112
4 - 'Chiqué'	114
5 - Berlijn 1936	119
6 - Springstof	126
7 - Leuke reportages	129
8 - Nieuwe heren, nieuwe wetten	136
<i>VI - Na de oorlog</i>	
1 - Geestesverwarring	142
2 - Het virus van de duivensport	147
3 - Pater Van Clé en <i>Sporta</i>	153
4 - Bruno de Winter, stichter van 't Pallieterke	158
5 - Televisie	163
6 - De maagzweer	172
<i>VII - Als rook voorbijgegaan</i>	
1 - Het fonteintje	177
2 - Leven en dood	180
3 - De lijkwagen en de affuit	183

Pol JACQUEMYNS (Drogenbos 30.11.1896) voltooide in 1914 de Latijns-Griekse humaniora.

De oorlog verhinderde hem universitaire studies te doen. In 1924 behaalde hij het diploma van journalist (Belgisch Pershuis te Brussel). Hij was klerk-opsteller in het Ministerie van Financien tot in 1929, toen hij redakteur werd bij 'Sportwereld-Het Algemeen Nieuws', krant in 1938 door de Standaard-groep overgenomen.

Publiceerde vier boeken: 'Onze voetbalfiguren', 'Voetballers van heden', 'Voetbal zien' en 'Wilt u sportjournalist worden?'

Sinds 1954 medewerker aan de Vlaamse Televisie.

In 'Ik heb mensen gekend', zijn memoires, vertelt hij over dingen die hij heeft beleefd en over personen die hij heeft gekend. Met de nodige zin voor objectiviteit en waarachtigheid en wars van alle fictie, maakt hij in dit boek een ommegang door zijn tijd.

VLAAMSE POCKETS

BF357

POL JACQUEM YNS

■ **Pol Jacquemyns** werd geboren op 30 november 1896 en overleed te Berchem op 9 september 1977.

Pol Jacquemyns was een belesen Latinist. Hij voltooide in 1914 zijn Latijns-Griekse humaniora en werd voetbalmedewerker aan "La Vingtième Siècle" en ontving in 1923 als eerste Vlaamse journalist met een specifieke opleiding zijn "Diplome de licence journalistique" uit handen van de president van het "Institut pour Journalistes de Belgique". In 1930 werd Pol redactiesecretaris van de letterkundige bijlage van Sportwereld - Het Algemeen Nieuws.

Zijn eerste ophefmakende reportages schreef hij tijdens het Wereldkampioenschap

Voetbal in Italië 1934. Dat bekende zijn grote doorbraak, dankzij zijn verzorgde en vloeiende stijl en zijn zin voor synthese.

Pol Jacquemyns werd samen met Karel Van Wijnendaele, de schepper genoemd van de Vlaamse sportjournalistiek. "Met hun Vlaamse reflex, waren zij er zich van bewust dat ook deze tak van de journalistiek een rol in de Vlaamse ontwikkeling kon spelen"

Deze Brabantse Antwerpenaar die van Drogenbos via Hove uitweek naar Boechout, bleef ook andere rubrieken verzorgen. In 1945 werd hij hoofdredacteur van "Sporting", een Antwerps sportblad waarvan hij een uitgave maakte met standing. "Sporting" deemsterde echter weg nadat Pol in 1948 naar zijn oude Brusselse stal terugkeerde. Inmiddels had hij ook een aantal boeken gepubliceerd. Zoals o.a. "Voetbalfiguren", "Voetballers van Heden", "Hoe ik voetbal zie" en "Wilt U sportjournalist worden".

Vanaf 1953 werd Pol Jacquemyns de eerste bekende Vlaming van de Vlaamse Televisie. Zo had hij een zeer populaire duivenrubriek in de krant en op de televisie. Twee van zijn drie zonen werden sportjournalist. Herwig (1925-1992) die groots werd als TV producer en Herman die o.a. mee de "Memorial Van Damme lanceerde"

WILT U SPORTJOURNALIST WORDEN?

Technische fiche

- ☐ 1946
- ☐ Standaard-
Boekhandel
- ☐ Antwerpen-
Brussel-Gent-Leuven
- ☐ Algemeen
- ☐ 126 pagina's
- ☐ geen illustraties
- ☐ 20,5 cm hoog

☐ Dit boek gaat over de periode dat de sportjournalistiek nog in haar kinderschoenen stond.

[contact](#)

Minister MEYERS begroet journalist Pol JACQUEMYS.

Le Ministre MEYERS salue le journaliste Pol JACQUEMYS.

20-12-58.

Minister MEYERS begroet
Poe Jacquemyns

[p. 123]

Pol Jacquemyns

*Huize 'Karekiet' Welvaartstraat 53, 2530 Boechout**U hebt mij ooit eens getelefoneerd om mij een mysterieuze vraag te stellen. U vroeg wie in de oudheid de man was die de staart van zijn prachtige en dure bond afhakte.*

Ik ken het antwoord nog. Het was Alcibiades die voor die hond 7.000 drachmen had betaald. Heel de stad Athene sprak van die mooie hond en om er nog meer van te doen spreken, hakte Alcibiades hem de staart af. Als uitleg voor deze daad voerde hij aan dat, zolang de Atheners over deze gebeurtenis zouden praten, ze geen kwaad over hem zouden vertellen. Men haalt die gebeurtenis aan om een daad te karakteriseren, die alleen tot doel heeft over iemand te doen spreken.

Waarom wou u dat zo precies weten? Was dat uit liefde of interesse voor de antieke wereld?

Nee. Het is veel eenvoudiger. Een collega had in een stukje voor de krant een voetballer vergeleken met Alcibiades. Ik moest dat

[p. 124]

verbeteren en wilde precies weten hoe de vork in de steel zat. Dat heeft nu wel te maken met mijn betrachting om in sportproza interessante dingen te vertellen, die ook de mensen met cultuur zouden kunnen interesseren. De sporttaal is vrij armelijk en banaal en ik heb altijd getracht die wat op een hoger niveau te trekken. Daarom heb ik altijd veel gelezen en als ik op iets stoot dat goed gedraaid of geformuleerd is, dan teken ik het op, want onthouden doe ik zulke dingen anders toch niet. Wat zegt ge van deze zin bv.: 'Wij hebben de tweederde van de Australische bevolking uitgemoord om aan het resterend derde broeksknopen te kunnen verkopen'?

Sport en cultuur gaan dus goed samen.

Zij kunnen uitstekend samengaan. Dat wordt trouwens toch duidelijk bewezen door het grote aantal intellectuelen dat naar de sportontmoetingen gaat. Albert Westerlinck vertelde me onlangs nog dat hij bijna elke zondag met gouverneur Roppe naar een voetbalmatch gaat kijken.

Minder goed is dat er bij de sportlieden velen zijn die alleen interesse hebben voor de sport. Maar dat is dan ook weer zo voor vele supporters en kijkers. Als ze de krant in handen krijgen zoeken ze direct naar de sportbladzijde en als ze die gelezen hebben is het gedaan. Die eenzijdige belangstelling is betreurenswaardig. Als ik de krant krijg, begin ik die op de eerste bladzijde te lezen.

*

Boechout kan men op meer dan een manier bereiken, maar volgens Pol Jacquemyns is het best in Mortsel de prachtig met bomen getekende weg naar Lier op te rijden.

Voor de overweg rechtsin, dan nog eens rechts en nog eens rechts en zo bereikt men de nieuwe tuinwijk waar Pol Jacquemyns onder een strooien dak woont, in een landhuis dat 'Kare-

[p. 125]

kiet' heet. Achteraan in de tuin is de garage en daarboven het bekende duivenhok, waar de gastheer vaak verwijlt en zuivere vreugden kent.

*

Ik mag u wel een authentieke Brusselaar noemen.

Ik zou eerder zeggen een halve want ik ben in Drogenbos op 10 km van Brussel geboren en ons dialect was ook half Brussels. Maar ik ben in hart en nieren altijd Brabander gebleven, ook al ben ik er nu al twintig jaar weg.

U gaat er dus trots op Brabander te zijn.

Dat zal wel. Wij, Brabanders, hebben altijd op de voorposten gestaan daar in de bedreigde randgemeenten en ik ga er trots op dat ik in die strijd mijn mannetje gestaan heb.

Drogenbos is nu toch bijna een stuk van Brussel.

Maar wij geven het niet prijs. Drogenbos is uiterlijk wel verfranst en de tweetaligheid is er officieel toegelaten. Ik ken

herbergiers die geen woord Frans kennen, maar die in het Frans reclame maken. 'Met Frans komt ge overal' zeggen ze dan. Ik antwoord daarop: 'Tot in Brussel en verder niet!'

In mijn jeugd was er in Drogenbos geen mens die Frans kende of sprak. Alleen op het kasteel werd Frans gesproken omdat de kasteelvrouw een Française was.

Drogenbos was toen een kleine gemeente.

Er waren toen 1.600 inwoners, nu zijn er 6.000. Niet zo bekend is dat Drogenbos de rijkste gemeente van Brabant is omdat er tien of twaalf fabrieken gevestigd zijn. De inwoners betalen daar

[p. 126]

geen belasting voor het ophalen van het huisvuil bv. en ook niet op de duiven!

Drogenbos heeft iets van Italië, wat de vorm betreft dan. Op kaart ziet de gemeente er ook uit als een laars.

Van Beersel tot Anderlecht is ze zeven kilometer lang maar op sommige plaatsen is het grondgebied maar 500 m breed. De vader van Piet Theys, de sportjournalist, heeft over Drogenbos een monografie geschreven.

In mijn jeugd was Drogenbos een landelijke gemeente waar vooral 'berkoezen' woonden, dat is wat men in het Frans 'maraîchers' noemt en in het Nederlands warmoezeniers, groentekwekers dus. Deze 'berkoezen' verkochten op de markt in Brussel groenten en kaas. De kaas kwam uit Halle maar Drogenbos had de specialiteit die kaas op een bijzondere manier rijp te maken.

We hebben nog niet vermeld dat u op 30 november 1896 werd geboren.

Op de dag van Sint-Andries en die naam doet mij altijd aan sigaren denken! Ge weet dat erop 30 november heel wat illustere personages zijn geboren: Winston Churchill, Mark Twain en hier bij ons Frans Vonck, de latere leider van de Vonckisten in de Brabantse Omwenteling. Ook Richard Minne werd op die dag geboren. Ik ben dus in goed gezelschap.

Wie waren uw ouders?

Mijn moeder was wat Teirlinck in zijn *Gevecht met de Engel* een 'perrette' noemt. Een 'perrette' was iemand die de kaas droog binnenkeeg, hem drie maanden bewerkte en hem dan naar Brussel ging verkopen. Dat was de toen bekende Brusselse kaas, die men in de volksmond 'harde kaas' noemde en die nu door de grote kazen bijna volledig van de markt is geconcentreerd. Mijn moeder was een echte specialiste in het vak en

[p. 127]

heeft er veel geld mee verdiend. Als mijn vader wat meer oppassend geweest was, had ze zeker fortuin gemaakt.

Uw ouders waren dus ook echte Brabanders

Mijn moeder was van Halle en de jongste in een gezin van negen kinderen. Haar vader stierf aan de cholera toen ze elf jaar was en zo werd ze meid, eerst in Brussel, dan in Drogenbos. Mijn vader was van Drogenbos en had een boerderij. Toen mijn moeder met hem trouwde, dacht ze een rijk huwelijk te doen maar alras bleek dat vader tot over zijn oren in de schuld zat. Mijn moeder, die wel niet geleerd was, wist echter van aanpakken. Ze zette vlak bij de kerk een winkel op, die een kleine supermarkt was, en later kwam daar nog een herberg bij. We waren thuis met zes kinderen en we hebben allemaal pensioonaat gedaan. Ik was de jongste. Een van mijn zusters is non geworden.

U spreekt meer over uw moeder dan over uw vader.

Moeder was ook de drijfkracht in het gezin en heeft in haar leven onwaarschijnlijk hard gewerkt. Ze stond om 12 uur 's nachts op, laadde samen met vader de kar vol groenten en kaas en vertrok dan rond één uur alleen naar Schaarbeek, waar er winter en zomer markt was in openlucht. Als de markt rond 13 uur gedaan was, ging ze bij verschillende leveranciers de meest diverse waren ophalen, die ze nodig had voor haar winkel: specerijen evengoed als ijzerwaren of textiel. Het was bij ons een winkel zoals je die beschreven vindt bij Knut Hamsun: je kon er zowel spijkers vinden als gerookt vlees! De zondag was het voor moeder nog zwaarder: ze stond in de herberg tot 12 uur 's nachts, probeerde dan de laatste klanten buiten te werken en begon daarna, zonder te gaan slapen, aan de dagtaak. Vader was een brave man, maar hij was geen werker. Ik heb gelukkig meer het karakter van moeder.

[p. 128]

U hebt dan humaniora gedaan in drie scholen.

Toen het Sint-Pieterscollege in Ukkel werd opgericht, kwamen de leraars in de omgeving leerlingen ronselen en zo gingen heel wat jongens van Drogenbos, waaronder Felix de Boeck en ik, naar Ukkel om er de zesde Latijnse te beginnen. Mijn moeder vond evenwel dat ik te veel op straat liep en na de zesde zette ze mij in 't pensioonaat van het klein semmarie in Mechelen. Ik

ging er feitelijk graag naar toe, maar na 14 dagen had ik er al spijt van. We mochten maar één keer per trimester naar huis en er was geen gelegenheid om voetbal te zien. Om terug thuis te geraken wendde ik voor dat ik ingenieur wilde worden en daarom een wetenschappelijke voorbereiding moest krijgen. Zo werd ik naar Saint-Louis hier in Brussel gezonden, waar ik de Latijns-Griekse humaniora dan ook voltooide. Dat was in 1914.

Een overbodige vraag: dat was allemaal in het Frans.

Ukkel was Frans en ook Mechelen was Frans, dat wil zeggen dat alle lessen in het Frans werden gegeven, maar de leerlingen waren in meerderheid flamingant. We hadden daar trouwens een eigen blad dat *De keikop* heette. Ik moet zeggen dat ik in Mechelen mijn echte vorming heb gekregen. Saint-Louis was daarentegen een compleet franskiljonse boel. De directeur stond daar 's morgens aan de poort van de school om de leerlingen te controleren: de franskiljonse leerlingen mochten alle soorten tricolore strikjes of speldjes met Jeanne d'Arc dragen, maar toen ik er aankwam met een zwart-gele das, trok de directeur die in het publiek af.

Hoe was u zo vlaamsgezind geworden?

Door de studentenbond natuurlijk, die we in de colleges hadden leren kennen. Felix de Boeck, zijn broer Marcel, Hendrik Baeyens, de latere componist, en ik hadden trouwens in

[p. 129]

Ruisbroek onze eigen studentenbond opgericht. Onze ouders wisten niet eens dat de Vlaamse Beweging bestond en als wij zongen 'Wij eisen een Vlaamse hogeschool', dan wisten zij niet waarover het ging. Ik herinner me nog dat in 1910 de toen 24-jarige Staf de Clercq, de latere leider van het V.N.V., in ons dorp kwam spreken. Hij had het over alle soorten schandalen en hekelde scherp bepaalde toestanden. Hij zei bv.: de dokters in de ziekenhuizen kennen geen Vlaams. Is dat niet schandalig? Wij brulden dan als één man: ja! Ik had vader mee naar die vergadering gekregen en die begreep niet wat er gebeurde. Zwijg toch, zei hij tegen ons, die man spreekt goed, laat hem spreken. Dat was de tijd van het romantisch flamingantisme!

Bestond er op uw dorp eigenlijk wat men noemt enig cultuurleven?

Wel, daar zorgden we zelf al vroeg voor. Toen we 12-13 jaar waren schreven we al zelf stukjes, die we opvoerden in de schuur van Felix de Boeck. Onze ouders werden daarop uitgenodigd maar moesten er entree voor betalen en met dat geld maakten wij dan uitstapjes naar Villers-la-Ville en Waterloo. In ons dorp organiseerden de fanfare en de koorvereniging elk jaar ook wat werd genoemd een concert en daar werden dan telkens een kort drama en een blijspelletje opgevoerd, waarvoor een beroep werd gedaan op de medewerking van de studenten. Ik kreeg altijd de rollen van jeune premier en Felix de Boeck was de grote komiek van het gezelschap. Van als hij opkwam moesten de mensen al lachen met zijn formidabele mimiek. Later, onder de oorlog, speelde ook Jan Boon bij ons mee.

Is er feitelijk in uw vormingsjaren iemand die een sterke invloed op u heeft gehad?

Jawel, en dan nog wel iemand die al dood was, hoe eigenaardig dat ook kan klinken. Een legendarische figuur in onze streek was

[p. 130]

pastoor Davidts en bij elke gelegenheid werd over hem gesproken, of dit of dat voorval van hem verteld. Hij was zowat te vergelijken met de bekende Westvlaamse onderpastoor Van Haecke. Toen ik over hem hoorde spreken was hij al 30 jaar dood maar zijn leven, zijn gezegden, zijn grappen, ook zijn idealisme spraken me zo aan, dat ik al vroeg alles opzocht wat over hem te vinden was.

Hij was in 1808 in Leuven geboren, was een tijd onderpastoor geweest in Waver en was in 1852 pastoor geworden in Drogenbos waar hij zich onmiddellijk volledig had aangepast. Hij was zo vrijgevig dat hij alles weggaf wat hij bezat en maar één tot op de draad versleten toog bezat. Hij had geen meid maar wel een sukkel van een oude knecht, die Martinus heette.

Zijn preken waren berucht en beroemd in de streek en als hij in de mis 's zondags meedeelde dat hij in het lof 's namiddags eens extra zou preken, dan werd dat onmiddellijk verder verteld en 's namiddags kwamen dan hele drommen mensen uit de naburige dorpen om die preek niet te missen. Pastoor Davidts nam geen blad voor de mond en in een zeer beekdende en scherpe taal hekelde hij al wat hem dwars zat: de hogere instanties, de vrijmetselaars, de franskiljons, de knoeiers met de spelling (ook toen al!), de katholieke burgemeester die een franstalig liberaal blad las, de Franse opschriften op de grafstenen en noem nu maar verder op. Als de preek te lang duurde moest Martinus aan zijn toog komen trekken. Soms brak de pastoor zijn preek dan af, maar het gebeurde ook dat hij tot Martinus zei: 'Achteruit, Martinus, alle katten zijn nog niet gegeseld.'

Denk nu maar niet dat hij een dorpspastoorke was van tweede klas: hij was schrijver, dichter, polemist, groot bewonderaar van de gotiek en kunstkenner, criticus en flamingant uit één stuk. Zijn reputatie als kanselredenaar was zo groot, dat hij eens werd uitgenodigd om de vastenpreken in Sint-Goedele te houden. Na de eerste preek hebben ze hem niet meer teruggevraagd!

Deze Davidts heeft voorzeker op mijn vorming een grote invloed gehad. Als ge eens in Drogenbos komt moet ge het

[p. 131]

gemeentehuis eens binnenlopen, dan kunt ge daar het portret zien dat Felix de Boeck aan de hand van een oude vergeelde foto van Michel Davidts gemaakt heeft. Om u een idee te geven hoe de man was, lees ik u zijn grafschrift dat hij zelf op rijm had gezet:

‘Hier ligt Michiel in 't graf
 zijn rolleke is af.
 Hij heeft in 't werkzaam leven
 gesticht,
 gedicht,
 geschreven.
 Nu is Michiel van Loven
 daarboven
 aan God gaan rekening geven.
 Al lachend kroop hij in zijn graf,
 terwijl hij elk zijn zegen gaf.’

Ik zou bijna durven zeggen dat er iets van pastoor Davidts in Pol Jacquemyns zit! - Kwam dan de eerste wereldoorlog, die de levensrichting van bijna al de mensen van uw generatie sterk heeft beïnvloed. Wat gebeurde er met u?

Ik was toen dus net klaar met de humaniora en de universiteiten waren gesloten. De pastoor van het dorp, die zonder onderwijzer zat, vroeg mij hem voor veertien dagen uit de nood te helpen. Ik ging op het voorstel in met het gevolg dat ik drie jaar onderwijzer ben gebleven. Dat was trouwens geen sinecuurtje: ik had 43 leerlingen, het eerste en tweede jaar samen, en ik verdiende drie frank per dag; maar als er een dag vakantie was, viel ook mijn drie frank weg.

In 1917 kreeg de pastoor dan toch een gediplomeerde onderwijzer. Ik wilde toen feitelijk naar de vervlaamste hogeschool in Gent maar mijn ouders verboden het mij. Ik ben dan klerk geworden in een Vlaams ministerie, dat met de bestuurlijke

[p. 132]

scheiding in Brussel was opgericht. Wij gingen daar naartoe, niet om geld te verdienen, maar omdat we meenden dat het onze plicht was. Met mij was daar o.m. de broer van Felix de Boeck; Felix niet, die bleef thuis om te schilderen. Met de Vlaamse studenten van de streek hadden we toen ook de Groeningerwacht opgericht, een bond die geregeld vergaderingen belegde en veel moties aannam. Maar die activiteit stond wel in het teken van het activisme.

U hebt na de oorlog dan wel last gehad.

Ik ben natuurlijk de bak ingegaan en heb drie maanden gezeten. Ik werd eerst veroordeeld en dan vrijgesproken. Feitelijk profiteerde ik van het geval van Marcel de Boeck, die ziek werd in de gevangenis en daarom werd vrijgesproken. Daar mijn geval identiek was, lieten ze mij ook vrij.

Zaten daar in de gevangenis nog andere bekende mensen?

Lode Craeybeckx was er ook, August Borms en een korte tijd dan ook Jan Boon.

U hebt daarna toch nog militaire dienst mogen of moeten doen.

Moeten. Dat waren in die tijd eigenaardige situaties. Vandaag was je staatsgevaarlijk en vier maanden later was je een verdediger van het vaderland. Ik heb die militaire dienst gedaan hier in Schaarbeek op het Daillyplein bij het 1^e karabiniers, waar ook Raymond Herremans soldaat was. Ik ben dan nog een tijd in Beverlo geweest, waar heel wat jonge intellectuelen toen hun dienst deden, o.m. Urbain van de Voorde. Toen ik afzwaaide kwam Wies Moens in onze kazerne aan om soldaat te worden. Moens had toen al zijn *Celbrieven* geschreven en kwam geregeld op bezoek bij Felix de Boeck.

*

[p. 133]

De vriendschap met en van Felix de Boeck is in dit huis in de schilderijen merkbaar.

Dit is een zelfportret van de schilder nu twintig jaar geleden, dat is een portret van Pol Jacquemyns door Felix de Boeck dertig jaar geleden en zo zag Felix de Boeck Dirk, de jongste van de drie zonen, toen die derden maanden was.

Deze ets stelt de IJzer voor en is van Pol Crabs. Deze Rodenbach met blauwvoet is een geschenk van de voetbalclub S.K. Roeselare.

In de hoek van de kamer staat een mini-televisietoestel, met daarop de ironische lach van een Reinaart in hout. Op deze

foto staat Pol Jacquemyns met zijn vrouw en het door de studenten gestolen beeld van Uilenspiegel.

Op de schouw dan nog deze foto: prins Albert die aan de 65-jarige Pol Jacquemyns vraagt hoe oud hij is.

*

Na de oorlog moest u dan op de een of andere manier uw brood verdienen. Wat hebt u gedaan?

Examen, ditmaal voor het Belgisch ministerie van Financiën en ik ben klerk-opsteller geworden. Dan is toch het belangrijkste keerpunt in mijn leven gekomen. In het Pershuis in Brussel begon men cursussen te geven voor journalisten en ik ben daar naartoe gegaan. Dat gebeurde op zaterdagmiddag en zondagmorgen, met het gevolg dat ik van heel de week alleen de zondagmiddag vrij had. Ik was dan trouwens 20 moe dat ik sliep. Toen was alles daar nog in het Frans, nu bestaan er twee secties. De meest bekende professor was daar Hymans, die l'Histoire parlementaire doceerde. Na drie jaar heb ik daar mijn diploma behaald.

En u kon van richting veranderen.

O nee. Ik heb mijn diploma in de la gestoken waar het nu nog

[p. 134]

ligt. Nooit heeft iemand mij naar dat diploma gevraagd en ik veronderstel dat geen mens weet dat ik de eerste gediplomeerde Belgische journalist ben. Het was wel mijn bedoeling uit dat ministerie weg te raken, maar dat is pas gelukt in 1929, daar waar ik al in 1924 mijn diploma had behaald.

Wat deed u in die jaren dan buiten uw gewone werk, want ik kan me niet voorstellen dat u maar alleen op kantoor hebt gezeten?

Toen ik 25 jaar was, dat was dus in 1921, was ik voorzitter van de toneelvereniging en van de duivenbond in Drogenbos, waarschijnlijk wel de jongste voorzitter van het land. Met die toneelmaatschappij, zoals dat heette, hebben we goed werk verricht. Wij hebben bv. in het oud kasteel van Beersel opvoeringen bezorgd van *De buskenblazer* en van *Een cluyte van Player-water*.

Daarnaast moesten we ook ander werk spelen om geld in 't laatje te krijgen, want met serieus werk kunt ge geen kring rechthouden. Ik heb dan de tekst geschreven van een soort operette met als titel *Drogenbos zingt en drinkt*. Ik geloof dat we die wel tien keer hebben opgevoerd. Felix de Boeck had er maskers voor gemaakt en Albert Daenens had het geheel als regisseur gemonteerd. Het laatste toneel was een parodie op het bekende stuk van Herman Teirlinck *De man zonder lijf*. Ge herinnert u misschien dat op een bepaald ogenblik in dat stuk een chirurg aan de zieke een inspuiting geeft en dan op zeer geaffecteerde toon vraagt: 'Doet dat pijn?' Waarop de zieke antwoordt: 'Nee, maar het verveelt me.' In onze versie werd de man geopereerd en terwijl de dokter bezig was, werd achter het toneel met een zaag over ijzer gekrast, wat een vreselijk geluid geeft. In ons stuk vroeg dan de dokter: 'Doet het zeer, jong?' Waarop de patient dan in 't Brussels antwoordde; 'Nee, maar ik kan het kraschen van die zaag niet verdragen.' Teirlinck, die dat achteraf heeft vernomen, was er helemaal niet

[p. 135]

mee gediend en hij heeft het ons lang kwalijk genomen dat we zijn stuk belachelijk hadden willen maken!

De naam van schilder Felix de Boeck is nu al meer dan eens in 't gesprek gevallen. U kent hem dus zeer lang.

Van in de gemeenteschool al. Ik heb hem zien beginnen te schilderen. Hij had wegens ziekte een trimester thuis moeten blijven en was uit verveling beginnen te tekenen. Ik heb intuïtief in zijn talent geloofd.

Als u nu een karakteristiek van hem zou moeten geven, wat zou u zeggen?

Ik heb duizenden mensen gekend maar ik kan mij geen betere menselijke betrekking met iemand voorstellen dan met Felix. Ik ben bij Felix op bezoek geweest met de meest diverse mensen, met arbeiders evengoed als met ministers, en als ze buitenkwamen zeiden ze allemaal hetzelfde: wat een scioon figuur! Zijn boerderij is trouwens altijd een intellectueel en artistiek trefpunt geweest, want wie zijn daar niet allemaal vaste bezoekers geweest: Wies Moens, Charles Plisnier, Jan Boon, de dichter Bourgeois, kunstliefhebbers uit Parijs evengoed als uit Nederland.

Wat denkt u van zijn werk?

Ik ken te weinig van schilderkunst om daar een gefundeerd oordeel over te kunnen vellen. Ik vertrouw dus volledig op mijn gevoel maar ik weet dat iemand met de wilskracht en de eerlijkheid en het talent van Felix geen kitsch kan voortbrengen. Aan dat werk is niets vals en dat alleen vind ik al een grote waarde.

Wat voor iemand was Albert Daenens, die uw stukken regisseerde en die ook schilderde?

[p. 136]

Een aandoenlijke figuur, voor wie het leven niet mild is geweest. Hij was een bastaard, de zoon van de indertijd gevierde actrice Malvina. Hij was kreupel van zijn geboorte af en de artiesten in de K.V.S., waar hij veel kwam, noemden hem 'Bère Notje'. Hij had talent om te tekenen en om toch maar met het toneelleven verbonden te blijven, legde hij zich toe op decorschilderen. Hij noemde zichzelf een anarchist en gaf na de oorlog een revolutionair tijdschrift uit, dat *Haro* heette en sterk antimilitaristisch was. Het curieuze was dat hij voor dat tijdschrift medewerking kreeg van Walen, die in het Frans het flamingantisme verdedigden als protest tegen het anti-Vlaamse staatsbestel. Ze waren flamingant omdat ze anarchist waren! Daenens was wel een begaafd kunstenaar en Felix de Boeck heeft altijd gezegd dat hij een groot artiest zou zijn geworden als hij zich op een kunst had geconcentreerd. Maar hij was erg veranderlijk en deed van alles en nog wat om aan de kost te komen. Zo maakte hij om den brode de meest smakeloze aanplakbiljetten, die als blikvanger moesten dienen voor het 'Vlaams theater'. Het is zelfs eens gebeurd dat hij in Brussel op wandel was met Jean Giono, die zijn vriend was, en dat Giono bij het zien van zo een affiche zei: 'Is het niet schandalig dat er artiesten zijn die zich verlagen zulk prulwerk te maken!' Daenens gaf toe dat het inderdaad schandalig was maar verzweeg wijselijk dat hij de affiche zelf had gemaakt.

Wat deze Daenens nog interessant maakt is dat hij het prototype is geweest van Houtebeen in het stuk *Pantagleize* van Michel de Ghelderode. Het is wel minder geweten dat de hoofdpersonen uit dat stuk allemaal geleefd hebben, alleen *Pantagleize* zelf was een gefingeerd personage en dat kan de Ghelderode zelf zijn geweest. Aan de premiere van dat stuk is trouwens nog een vrij dramatisch voorvalletje verbonden. Het Vlaamse Volkstoneel creëerde het stuk in 1930 en Daenens had horen vertellen dat de Ghelderode hem als model genomen had van één van zijn personages. Ik moest met hem mee naar de opvoering en toen hij Houtebeen op de planken zag komen, werd hij razend en ge-

[p. 137]

bruikte de meest sterke krachtwoorden om zijn woede lucht te geven. Tijdens de pauze weigerde hij zowel de Ghelderode als Jan Boon, die het stuk vertaald had, te groeten. Later zou de Ghelderode er spijt van gehad hebben dat hij drie van zijn beste vrienden belachelijk had gemaakt.

Over Albert Daenens zou ik nog lang kunnen vertellen. Hij was anarchist en ongelovig, maar werd meer door de katholieken aangetrokken dan door de anderen. Op een zeker ogenblik regisseerde hij, de anarchist, toneel in het Gildehuis van Ruisbroek, samen met de onderpastoor. Toen Daenens vele jaren later in een ziekenhuis in Ukkel op sterven lag, heeft hij trouwens gevraagd dat deze onderpastoor hem zou komen bezoeken en na een lang gesprek liet de 72-jarige zich dan nog dopen. Hij heeft een triest leven gehad, woonde op een mansardekamertje en is jarenlang in leven gebleven van de soep en het eten dat hij bij Marieke de Boeck mocht komen halen.

U hebt de grote periode van het Vlaamse Volkstoneel dus van nabij gevolgd.

Ik heb al de vertoningen, die in Brussel in de Patria of in een ander klein zaaltje werden gegeven, bijgewoond; om een vertoning ergens anders bij te wonen hadden we geen geld. De beste herinnering heb ik bewaard aan de opvoering van de *Beeldekens van Sint-Franciscus*; ik zie die nu nog altijd midden in de zaal staan spreken. Ik vond dat veel beter dan de opvoering van *Lucifer*, waarvan men ons op de humaniora al gedegouteerd had. Ik vind dat zo'n stuk de mensen van deze tijd niet meer aanspreekt. Van al de acteurs was Renaat Verheyen me het liefst en zijn dood heb ik me zo fel aangetrokken als die van Jo Erens. Ik ben een fanatiek bewonderaar van Jo Erens en ik vind dat al de mannen van nu niet eens aan zijn enkels komen. Wat die man zingt is echt. Ik ben er misschien naast, maar dat is mijn smaak.

Terug naar Pol Jacquemyns. Hoe bent u dan uiteindelijk in de

[p. 138]

journalistiek terechtgekomen?

Ik had dat altijd in het bloed gehad. Ik ben begonnen met elke zondag na de match een stukje te schrijven in het Frans, dat in het blad *Le Vingtième Siècle* werd opgenomen. Ik schreef toen beter en gemakkelijker in het Frans dan in het Nederlands. Karel van Wijnendaele, die toen de *Sportwereld* uitgaf, wilde in zijn krant een bijblad opnemen dat *Het Algemeen Nieuws* zou bevatten en ook zo zou heten. Dat zou verschijnen vanaf 1 april 1930 en zes maanden vooraf werd ik aangeworven om als redactiesecretaris het werk te leren. Pol de Mont had de titel van hoofdredacteur en als medewerkers waren er Filip de Pillecyn, Gerard Walschap, Maxim Kröjer, Paul Kenis, Jacques Railings, Clovis Baert, Albert van Hoogenbemt, Marcel Matthijs en nog anderen. Dat blad heeft enige jaren bestaan, maar is toch een mislukking geweest omdat er altijd meer en meer plaats moest worden gereserveerd voor de sport.

Ik was dus niet speciaal voor de sport geëngageerd maar 's zondags moest ik toch een handje toesteken omdat er dan zoveel te doen was. Ik begon over voetbal te schrijven. Ze vonden dat ik dat goed deed en na enige tijd werd ik vast sportreporter, verslaggever voor alle sport maar met voetbal als specialiteit. De doorbraak voor mij is mijn reis naar Italië geweest in 1934 voor het wereldkampioenschap voetbal. Ik moest daar drie weken blijven om vijf matches te verslaan en omdat ik er toch was schreef ik elke dag een stukje over het volksleven in Napels of over iets anders dat me getroffen had. Die stukjes

werden gelezen en zo kreeg ik een beetje reputatie.

De voetbalsport in onze gewesten is niet zo oud. Hoe hebt u ze leren kennen of beoefenen?

Ik heb het voetbal ontdekt toen ik op het college was in Ukkel. In Drogenbos wist men toen niet wat dat was. Felix en Marcel de Boeck en ik hebben het voetbal in Drogenbos geïmporteerd: dat

[p. 139]

was dan een voddeballetje waarop we met overtuiging traptten. Later ben ik kapitein geweest in Ruisbroek, dat was een niet aangesloten club, en daarna ben ik speler geweest bij Brussels, een club die wel aangesloten was. - Ze bestaat nu niet meer. - Ze speelde in een afdeling die correspondeerde met de huidige derde klasse. Ik heb voetbal gespeeld tot ik 43 jaar was; ik heb toen een laatste match gespeeld met de journalisten.

De voetbalsport is dus wel een jonge sport.

De eerste competitie in België had plaats in 1896. In Engeland speelde men toen al 30-40 jaar. De voetbalsport is bij ons via Brugge binnengekomen omdat er in die tijd in Brugge veel Engelsen woonden. Ook via Antwerpen wel, waar eveneens veel Engelsen woonden. Antwerp heeft trouwens stamnummer één en Brugge twee of drie. Ik heb die evolutie gevolgd sinds 1908. De voetbalsport is bij ons in 1920 doorgebroken omdat de Belgen toen het Olympisch kampioenschap in Antwerpen hebben gewonnen. Een curieus detail: van de elf mannen van de ploeg leven er nu nog negen. Dat zijn natuurlijk nu allemaal mannen van rond de 70 jaar. Maar het is toch formidabel als ge bedenkt dat er van mijn retorica nog zeven leven van de 34.

Hoe long bent u dan bij 'Sportwereld' gebleven?

Tot De Standaard-groep hem in 1938 heeft opgekocht. Ik ben dan automatisch mee overgegaan.

Tot er weer een oorlog kwam met zijn kwade gevolgen.

Ik heb inderdaad onder de oorlog verder over sport geschreven en ik ben daarvoor na de oorlog zes maanden geschorst geweest. Eigenlijk mocht ik wel schrijven maar ik mocht er mijn naam niet onder zetten. Dat was toen weer een eigenaardige situatie. De clubs richtten complete kampioenschappen in en dat mocht,

[p. 140]

maar hoe konden de mensen het weten als daar niet in de krant over werd geschreven, want naar de radio mocht men ook niet luisteren. Ik moet zeggen dat de Voetbalbond ons wel goed heeft beschermd na de oorlog.

U hebt in die tijd toch aan een andere krant meegewerkt.

Ik ben toen hoofdredacteur geworden van *Sporting*, een blad dat gesticht werd door enkele mensen die van verschillende kranten kwamen. Daardoor ben ik ook naar Antwerpen komen wonen, want *Sporting* werd gedrukt bij *La Metropole* net als 't *Pallierterke*. Ik heb in die tijd ook Bruno de Winter leren kennen, die voor mij de grootste journalist is van na de oorlog. Hij verstond de kunst grote waarheden te zeggen zonder anderen te kwetsen en hij bracht ook de moed op die waarheden te zeggen. Hij begon in *Het Handelsblad* met korte stukjes te schrijven die sensatie maakten. Hij ondertekende die toen al met de naam 't *Pallierterke* en achteraf heeft hij die naam dan gegeven aan zijn eigen weekblad. Hij was werkelijk een rasjournalist, een man van klasse en daarbij een ingoed mens. Hij heeft een onnoemelijk aantal mensen geholpen, wat Filip de Pillecyn trouwens op zijn rouwprentje heeft getuigd. Ik heb volkswomen zien schreien toen de lijkkoeft voorbijreed.

'Sporting' heeft niet zo lang bestaan.

Nee, enkele jaren. Op 1 januari 1948 heeft Karel van Wijnendaele me gevraagd terug naar de oude krant te komen. Hij schreef mij in een kort briefje: 'Wij horen te samen als de wind en de zee', d.w.z. hij voor de wielersport en ik voor het voetbal. En zo beleef ik dan een mooie fin de carrière. Ik ben vast redacteur en in de winter schrijf ik vrijwel elke dag over voetbal en duiven. In de zomer is het minder. Ze laten mij op de krant veel vrijheid omdat ze vinden dat ik hard genoeg gewerkt heb in mijn leven.

[p. 141]

*

In de eetkamer van dit huis hangen twee houtsneden van Albert Daenens: *De wilde jacht* - een rijke vrek die over de daken van de fabrieken rijdt op zoek naar het geluk dat met geen geld te betalen is - en *Zonnewende*: de proletariër, die de zon wil wenden maar er niet in slaagt. Daartussen een prachtig moederschap van vriend Felix de Boeck, dat Pol Jacquemyns als herinnering aan de Bert Leysénprijs kreeg aangeboden.

Ten slotte hangt er boven de deur een prachtige foto gemaakt door Cornil van Zottegem en verder een foto van het huis dat architect Jozef de Bruyckere in 1935 voor Pol Jacquemyns in Drogenbos bouwde en dat nu door een van de zoons wordt bewoond.

*

U hebt vier boeken geschreven over de sport. Het eerste heet 'Onze voetbalfiguren'.

Dat verscheen bij De Standaard-Boekhandel in 1942 en is een fantastisch succes geweest. Het boekje kostte twaalf frank en werd beter verkocht dan broodjes, want brood was er niet zoveel. Het was oorlog en de mensen hadden tijd om te lezen; daarbij werd het boek verzonden naar krijgsgevangenen, arbeiderskampen, enz. Het heeft voor mij heel wat betekend, omdat ik er door de zware ziekte van mijn eerste vrouw financieel onderdoor was geraakt en de opbrengst van dit boek me heeft rechtgeholpen: ik kon er de laatste hypotheek, die op mijn huis in Drogenbos stond, mee afbetalen.

Goed, maar dat is de eigen petite histoire. Feitelijk behandelt dat boek de geschiedenis van het Belgische voetbal. Ik vertel er over de mensen die ik gekend heb en ik heb geprobeerd hun menselijke trekken en hun specialiteit te karakteriseren. Ik noem Coppée bv. het kanon, omdat hij de man is die ooit het hardst

[p. 142]

heeft geschoten, Brebard is de kunst van het dribbelen, enz.

Daar het boek zo een succes was, vroeg de uitgever natuurlijk een tweede. Dat heette *Voetballers van heden* en verscheen in 1943. Het is hetzelfde genre als het eerste maar het behandelt de spelers die toen in het licht stonden.

Na de oorlog verscheen dan 'Hoe ik voetbal zie'.

Daarin leg ik de spelregels uit aan een man, Amedeus, die naast mij naar het voetbal staat te kijken en die van het spel niets begrijpt. Ik leg dan alle regels uit aan de hand van concrete voorbeelden.

In 1945 komt dan nog 'Wilt u sportjournalist worden?'

Volgens mij is dat het beste en dus werd het het minst goed verkocht! Ik zet in dat boek de principes uiteen van de goede sportjournalistiek. Het was mijn betrachting aan het vrij armzalige sportproza meer standing te geven. Ik betoog in dat boekje o.m. dat sportproza even goed moet worden geschreven als proza dat handelt over economie of literatuur. Het boekje begint met een korte historiek van de sportjournalistiek en verder handelen de hoofdstukken over de bronnen van informatie, de sporttaal, de illustratie, de koppen van een artikel, enz.

Toen dat boek klaar was heb ik gezworen dat ik er geen meer zou schrijven. Gaston Durnez heeft mij deze eed doen vergeten: nadat ik voor hem enkele herinneringen had opgehaald, heeft hij er mij van overtuigd mijn memoires te schrijven. Dat is dan geworden *Ik heb mensen gekend*. Het gaat daar over ontmoetingen met mensen, die ik oppervlakkig beschrijf. Ge kunt in vier bladzijden per figuur niet veel méér doen. Ik ben de centrale figuur in het boek maar het gaat meer over andere mensen dan over mij.

Hebt u dat gemakkelijk geschreven?

[p. 143]

Vanzelf, zonder één enkele aantekening. Natuurlijk niet in één geut, maar zo voor en na, als ik tijd en zin had. Het is ook gebeurd dat, als ik 's nachts niet kon slapen, ik eenvoudig opstond en er verder aan schreef.

Welke is de treffendste sportmanifestatie die u hebt bijgewoond?

De meest sensationele, de Olympische Spelen, heb ik nooit gezien. Vroeger had ik geen geld om ze te gaan bekijken en toen ik in 1952 de kans kreeg om naar Helsinki te gaan heb ik een jongere collega laten gaan. Toch heb ik over de Olympische Spelen geschreven en wel onder de titel *De goden in de huiskamer*. Dat waren dan beschouwingen over wat ik er via de televisie van had gezien!

Aan de professionele sport zijn ook slechte kanten. Welke zijn die?

Ik zou zeggen het dwaze chauvinisme van vele mensen, voor wie de prestatie op zichzelf niet telt maar wel het ten allen prijze winnen. Ik vind het ook schandalig dat een voetballer per match 50.000 frank kan verdienen: dat is geen gezonde toestand. Gezonde sport is feitelijk sport die beoefend wordt door mensen die het niet doen voor het geld. Het zou beter zijn dat er 22 mensen kijken naar 60.000 sportbeoefenaars! Maar we stellen toch vast dat het aantal mensen dat de sport als liefhebberij beoefent, elk jaar groter wordt en dat het publiek op de terreinen vermindert. Maar daar komt de televisie dan wel weer tussen, ook de spreiding van de sport en het feit dat veel mensen een wagen hebben en daarmee graag uitrijden.

Is de evolutie van de spelkwaliteit in het voetbal niet ongunstig en bedenkelijk?

Ik betreur het maar het is niet tegen te houden. Er wordt nu veel

[p. 144]

verdedigend gespeeld, omdat er veel geld te verdienen is. Men speelt niet meer voor de schoonheid van het spel, ook al niet omdat de mensen sensatie vragen. Men speelt nu harder, rapper dan vroeger en men zet alles op de training. Nu mogen die uitspattingen in de top ons ook weer niet verblinden, want het geld dat in die top wordt verdiend maakt het mogelijk dat vele jongeren aan sport kunnen doen.

U bent een ond-gediende in de Vlaamse Televisie. U komt geregeld op het scherm.

Ik heb in het voetbalseizoen elke zondag een vast programma, waarin ik de synthese tracht te brengen van de matches, gespeeld in eerste klasse.

U doet dat graag.

Anders had ik het al lang laten staan. Ik heb 14 jaar geleden de televisie ontdekt en ze is sindsdien mijn hobby geworden.

Hoe speelt u het klaar om die synthese te brengen op zondag? U kunt toch alle wedstrijden niet zien.

Dat is natuurlijk een klassieke vraag. Ik maak de zondagnamiddag mijn verslag voor de krant en als ik daarmee klaar ben, ga ik informeren bij mijn mederedacteuren over wat zij weten van de gespeelde wedstrijden. Ik neem dan tram 16 om naar het Flageyplein te rijden en onderweg schik ik de kerngedachten. Als ik aankom weet ik waarover ik het zal hebben.

U doet dat nog steeds met evenveel interesse.

Wel, na 40 jaar ben ik wel wat 'geblaseerd' en kan ik niet meer supporteren zoals een jongeman dat moet doen. Ik hoop dat dit pleit voor mijn objectiviteit. Mijn zorg is vooral geen misbruik te

[p. 145]

maken van grote woorden, want overdrijven is verwant met liegen.

Die praatjes worden druk gevolgd.

Het moet wel zijn want overal waar ik kom, schijnen ze me te kennen en iedereen, zowel de werkmans als de gouverneur, noemt me Pol. Ik ben overal van de familie. Mijn beste fans zijn echter oudere vrouwen, die niks van voetbal kennen en die me toch bezig willen zien en horen. En die reageren. Hier is bv. een kaart van 33 nonnen uit Brugge, die me schreven nadat ik aan Luceat had meegewerkt. Ik vind dat bijzonder sympathiek.

Hoe verklaart u het geheim van uw succes?

Televisie is volgens mij in de eerste plaats contact hebben met de kijkers, er moet communicatie zijn, warmte en vooral geen papier, want dat is dodelijk. Het contact heeft niets te maken met taal of houding, het is alles samen, het is de hele mens. Ik denk ook dat de mensen spontaneïteit waarderen en dat is het voordeel van de improvisatie: ik probeer met hen te praten zoals ik dat in een café zou doen. Ik mag me al eens vergissen, ze nemen die lapsus er graag bij omdat ze voelen dat het echt is. Dat zijn dingen die ge u in een cultureel programma natuurlijk niet kunt permitteren. Misschien speelt ook nog het visuele element mee van de oude man, die daar nu al 14 jaar verschijnt en die iedereen dus kent. Er is continuïteit.

U houdt wel veel van televisie.

Televisie is een aparte wereld waar ik inderdaad van hou. Toen ze me veertien jaar geleden vroegen, wilde ik er niet aan meedoen en ik gaf als excuus op dat ik een hartinfarct had gehad. Ik ben er toch mee begonnen en dan had het virus me te pakken. Ge kunt er niet meer van scheiden. Als ik 20 jaar was, zou ik niet meer de

[p. 146]

sport kiezen en ook niet meer de krant, maar de televisie. Dat heeft niets met ijdelheid te maken want ik ben nooit ijdel geweest. Ik vind dat aan de televisie werken een carrière is als een ander.

U hebt natuurlijk wel het een en ander beleefd tijdens al die uitzendingen.

Zullen we daar nog aan beginnen? Een van de beste heb ik met Rik Coppens voorgehad tijdens het salon in Brussel, in gesloten circuit dan toch. Het was mijn gewoonte eerst een inleidend woordje uit te spreken met de geïnterviewde naast mij, maar ik alleen was in beeld. Ik zeg dus: 'Velen in Vlaanderen zeggen dat Coppens de beste is, anderen menen dat het niet zo is.' Valt de onzichtbare Coppens ineens in en zegt: 'Die kennen er dan ook niets van!' In zo'n geval moet je natuurlijk wel een inspanning doen om op je pootjes te vallen.

Heel in het begin hebben we natuurlijk de stiel moeten leren. Om mijn praatje te houden werd ik in een hoekje op een stoeltje gezet en de camera gaf mij dan in close-up. In een van de eerste uitzendingen wil ik in het vuur van mijn uiteenzetting laten zien hoe fameus de dribbel geweest was en ik sta dan ook recht om hem uit te voeren, met het gevolg dat de camera een close-up nam van mijn buik en de mensen verder niets te zien kregen!

De plezierigste ervaring heb ik toch eens opgedaan met een Spaanse danseres, die na mij moest optreden in de kleine studio 6. Ze had een hele carrière achter zich van dansen in Europa en Amerika, maar dit was haar eerste optreden voor de T.V. Ze voelde zich als het ware verloren en opgejaagd nu ze zou moeten dansen zonder publiek. Ik was de enige mens die daar zat en ze kwam mij smeken daar te blijven zitten tot zij haar nummer had afgewerkt. Toen het zover was heeft ze gedanst, hartstochtelijk gedanst en mij daarbij zo vurig aangekeken dat ik er soms wat ongemakkelijk bij werd. De technici die van het hele geval niet veel begrepen vonden het duidelijk eerder verdacht: zou die

[p. 147]

ouwe Pol, he... Toen de danseres klaar was, bleek wel duidelijk dat ze ernaast waren. De danseres bedankte mij vriendelijk met 'merci beaucoup' en verdween dan.

U bent de meest bekende duivenmelker van ons land.

Niet de bekendste. Ik heb maar 20 duiven en er zijn er die tweeof driehonderd duiven bezitten en van die sport een beroep maken. Ik speel voor mijn plezier.

Maar zelfs een leek als ik weet dat u duivenmelker bent. Van waar komt die liefde voor de duiven?

Van mijn vader. Ge kent de verzen van René de Clercq

'Ik kreeg van mijn ouders
van ieder mijn part:
van vader de schouders
van moeder het hart...'

Van moeder kreeg ik emotionaliteit en een zwakke maag, van vader de passie voor de duiven. Ik was voor die sport in mijn jeugd al gepassioneerd, later heb ik er de tijd niet meer voor gehad, maar in 1946 ben ik er weer mee begonnen. Voor sommige mensen lijkt dat wel een afwijking van het gezond verstand. Ik ken het verhaal van een Nederlandse dame die alle goeds over een man vertelde maar tot slot dan zei: 'Maar hij heeft een afwijking: hij houdt van duiven!' Een troost is dan wel dat er in ons land honderdduizend zijn die dezelfde liefde hebben voor de duiven en de duivensport en daar zijn zelfs pastoors bij geweest.

Wat boeit u zo in de duiven in de duivensport?

Dat het sport is. Ge speelt daar dezelfde rol als de trainer die een sportman oefent. Ge prepareert die duif, ge voedt ze, ge geeft ze

[p. 148]

de vrijheid, die bij de training past. Dat is kunde, geen folklore. Ge moet een duif wilskracht aankweken, anders zal ze nooit tot een goed resultaat komen. Als ze dan slaagt is dat een grote voldoening, die helemaal niets te maken heeft met geldelijk voordeel. Er is ook een sensatie aan verbonden, een spanning. Ge weet dat die duif 500 km ver werd gelost: wanneer gaat ze komen? En dan het genot ze aan te zien komen! Dat is dezelfde sensatie als die de hengelaar kent wanneer een vis bijt!

Blijft er dan nog tijd over om Dostojevski te lezen?

Weinig. Ik heb vroeger enorm veel gelezen en een van mijn eerste liefdes was Dostojevski. Toen ik uit de humaniora kwam meende ik dat heel de literatuur bestond uit Racine, Corneille en Gezelle. Maar dan heb ik Dostojevski ontdekt en de grote Knut Hamsun. Daar kreeg je nog wat anders te lezen. Bij ons heb ik de grootste verering voor Elsschot. Dat is een fameuze schrijver en een eerlijk en moedig man! En dan heb ik het ook voor Filip de Pillecyn. Hij is een van mijn beste vrienden geweest.

Vallen de dagen u niet te lang?

Te lang? Ik sta elke dag op om 5 uur, zet koffie en drink hem dan ook! Dan is het wachten op de post, die om 7 uur komt. Ik neem dan de kranten door en schrijf mijn artikels tot tegen de middag. 's Namiddags werk ik in de tuin of ga ik wandelen. En 's avonds, na het journaal, leggen we een kaartje.

Wat zou u nog graag zien gebeuren of beleven?

Weinig. Ik ben mij al los aan het maken van de tijd. Ik heb geen ambitie. Ik sta zeker niet te trappen dat de mensen op de maan zouden landen: het kan me helemaal niets schelen. Ik hoop nog wat te leven in vrede, ongestoord van de mensen, met mijn duiven.

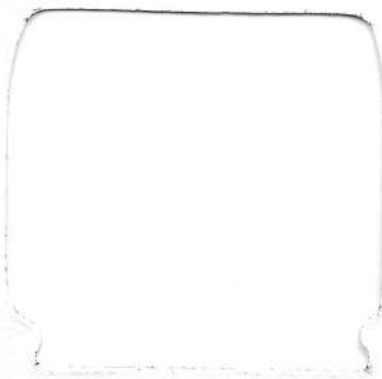
[p. 149]

Het liefste wat ik doe is met een gelapte broek en in klompen rond te lopen. En na negen uur 's avonds een glaasje witte wijn te drinken terwijl de radio speelt en we een kaartje leggen! Het is een droom van rust.

Uitzending: 1 juni 1967.

Pol Jacquemyns overleed te Berchem op 9 september 1977.

Herinnering aan de
Diamanten Bruiloft
1890 - 1950

Joseph Vander Oost

Geboren te Drogenbos,
den 1ste September 1867

en

Catherine Vanhaelen

Geboren te Drogenbos,
den 23 Maart 1868

Gehuwd te Drogenbos,
DEN 13 NOVEMBER 1890

A

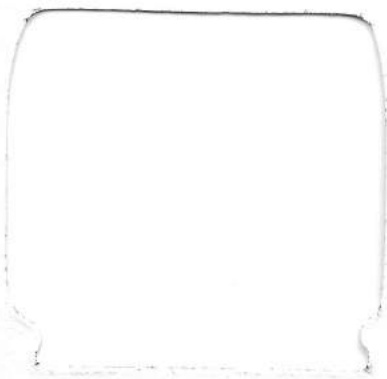

2
Sophie
Vanderboort
mit Past. Bartholomaeus
& onclefester
Vanderboort
Foto: Brauerey
gouden bruidst

Foto H.L.N.

Herinnering aan de
Diamanten Bruiloft
1890 - 1950

Joseph Vander Oost

Geboren te Drogenbos,
den 1ste September 1867

en

Catherine Vanhaelen

Geboren te Drogenbos,
den 23 Maart 1868

Gehuwd te Drogenbos,
DEN 13 NOVEMBER 1890

A

2
Sophie
Vanderboort
mit Past. Bartholomaeus
& onclefester
Vanderboort
Foto: Brauerey
gouden bruijt

Foto H.L.N.

Feestmaal

AANGEBODEN TER GELEGENHEID

van de

GOUDEN BRUILOFT

van

Louise Maes

en

Henri Philippus

8 Mei 1909 - 24 Mei 1959

2

HESPENREEPJES MET GROENTENKRANS

~

KIPPENROOM

~

HOENDERS VAN KARREVELD

MIMOSASLA

~

GOUDEN RINGEN

~

PRONKGEBAK

~

NEGUSNAT

~

WIJNEN

Feestmaal

AANGEBODEN TER GELEGENHEID

van de

GOUDEN BRUILOFT

van

Louise Maes

en

Henri Philippus

8 Mei 1909 - 24 Mei 1959

2

HESPENREEPJES MET GROENTENKRANS

~

KIPPENROOM

~

HOENDERS VAN KARREVELD

MIMOSASLA

~

GOUDEN RINGEN

~

PRONKGEBAK

~

NEGUSNAT

~

WIJNEN

Diamanten bruiloft

18 juni 1997

RINPO

5

De echtgenoten Jozef Luyckx-Ryckaert-Lots Jeanne vierden hun diamanten bruiloft. Jozef Luyckx was drukker van beroep en op pensioengerechtigde leeftijd heeft hij zich jarenlang ingezet als voorzitter van K.B.G. (Kristelijke Beweging voor Gepensioneerden). Het Schepencollege kwam de jubilarissen ten huize feliciteren.

Diamanten bruiloft

5.

Sterckx Herri - Vandersmissen C

Fleurbeekstr. 48

11.05.1996

6
Stigantia bracteata

DASCOUR. VERHEYEN

23/03/94.

⑦

Edouard de la Cuzc ° 1811
d E. Robbi ° 1814
Beukensstraat 4
1620 Drogenbos

④
Edvard De Helver *1911
& Elin Robbi *1914
Benkenstraat 4
1620 Drogenbos

20 Jan 1916.
Houtogh Albert ° 1912
x Pillet Isabelle ° 1914
Vrijheidstraat 34
1620 Drogenbos

N 4
C

MAR 96 5

MAR 9

06.96

F.I.

(7)

Robert De Vries
Josée Wiersma

Vijftig Jaar getrouwd te Drogenbos 8

De echtgenoten
Ertveldt - Clerens
vierden hun gou-
den huwelijksjubi-
leum te Drogen-
bos. Hier worden
zij omringd door
hun kinderen en
kleinkinderen

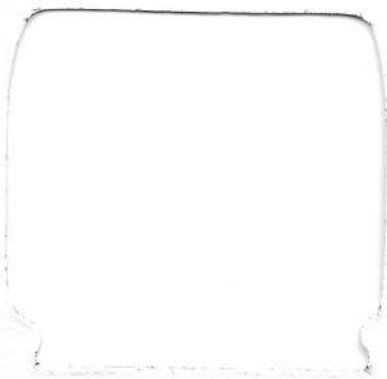

Inhoudstafel Omslag 16 Bruiloften

- 1 Foto diamanten bruiloft in Drogenbos (wie, waar)
- 2 Gouden bruiloft Vander Oost – Vanhaelen (1950) (7 foto's)
- 3 Gouden bruiloft Henri Philippus en Louise Maes (1959) Menu + 5 foto's
- 4 Krantenknipsel diamanten bruiloft Jozef Luyckx
- 5 Foto diamanten bruiloft Sterckx – Vandersmissen 1996
- 6 Foto briljanten bruiloft Bascour – Verheyen 1994
- 7 Foto's bruiloften
- 8 Krantenknipsel gouden btuiloft Ertveldt – Clerens
- 9
- 10 Bruiloft van Josy Restiaen en Mich April 1977
- 11 Huwelijksjubileum foto met kloosterzuster 12 personen (waar, wanneer)

Herinnering aan de
Diamanten Bruiloft
1890 - 1950

Joseph Vander Oost

Geboren te Drogenbos,
den 1ste September 1867

en

Catherine Vanhaelen

Geboren te Drogenbos,
den 23 Maart 1868

Gehuwd te Drogenbos,
DEN 13 NOVEMBER 1890

A

2
Sophus
Vanderboort
mit Past. Bartholomaeus
& onduifstee
Vanderboort
Foto: Brauwert
gouden bruif

Foto H.L.N.

Feestmaal

AANGEBODEN TER GELEGENHEID

van de

GOUDEN BRUILOFT

van

Louise Maes

en

Henri Philippus

8 Mei 1909 - 24 Mei 1959

2

HESPENREEPJES MET GROENTENKRANS

~

KIPPENROOM

~

HOENDERS VAN KARREVELD

MIMOSASLA

~

GOUDEN RINGEN

~

PRONKGEBAK

~

NEGUSNAT

~

WIJNEN

Diamanten bruiloft

18 juni 1997

RINPO

5

De echtgenoten Jozef Luyckx-Ryckaert-Lots Jeanne vierden hun diamanten bruiloft. Jozef Luyckx was drukker van beroep en op pensioengerechtigde leeftijd heeft hij zich jarenlang ingezet als voorzitter van K.B.G. (Kristelijke Beweging voor Gepensioneerden). Het Schepencollege kwam de jubilarissen ten huize feliciteren.

Diamanten bruiloft

5

Sterckx Herri - Vandersmissen C

Fleurbeekstr. 48

11.05.1996

6
Stigantia bracteata

DASCOUR. VERHEYEN

23/03/94.

⑦

Edouard de la Cruz ° 1811
d E. Robbi ° 1814
Beukensstraat 4
1620 Drogenbos

④
Edvard De Helver *1911
& Elin Robli *1914
Bentzenstraat 4
1620 Drogenbos

20 Jan 1916.
Houtogh Albert ° 1912
x Pillet Isabelle ° 1914
Vrijheidstraat 34
1620 Drogenbos

N 4
C

MAR 96 5

MAR 9

06.96

F.I.

⑦

Robert De Vries
Josée Wiersma

Vijftig Jaar getrouwd te Drogenbos 8

De echtgenoten
Ertveldt - Clerens
vierden hun gou-
den huwelijksjubi-
leum te Drogen-
bos. Hier worden
zij omringd door
hun kinderen en
kleinkinderen

Inhoudstafel Omslag 115 Eeuwelingen

1

2 100 jarige Olivia Bruyland (1994)

3 100 jarige Catherine Scheerlinck (1995)

4 3 foto's van Brouwerijstraat met viering Verhevick eeuweling

Oliver BRUYLAND

100 j. (10/6/1994)

> J006 21-01 NNNN+00RU 224

2

INO. 117003 32+92 N84W-03HU 029

Hondaraxia
Catherina spleen
31 Mei 1895 - 1995

<No. 10>004 32+01 N11NN+05RU 0Z3

100-jarige

Catharina Scheerlinck

1895 - 1995 ° 31/5/1895

Overlijden 3/6/95

